พจนานุกรมเพื่อการเรียนรู้พุทธศาสน์เบื้องต้น

คำวัด ๑

พระธรรมกิตติวงศ์
(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต)
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

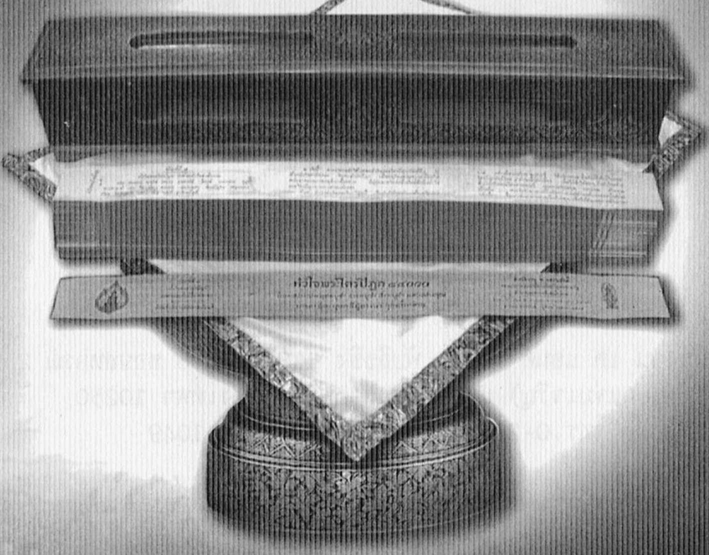
K&K BOOK
ธนบรรณ ปิ่นเกล้า จัดจำหน่าย

คำวัด ๑

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)

พจนาตถ์เพื่อการเรียนรู้พุทธศาสน์เบื้องต้น

คำวัด
๑

พระธรรมกิตติวงศ์

(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙

ชื่อหนังสือ : **คำวัด ๑**
ผู้เรียบเรียง : พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม
ราคา 100 บาท
พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 3,000 เล่ม
ISBN 978-616-7159-00-3

กรณีที่ท่านต้องการสั่งซื้อหนังสือจำนวนมาก เพื่อใช้ในงานพิธีต่างๆ ของท่าน สามารถติดต่อสั่งซื้อได้ที่ ธนากร ฤทธิ์ไธสง 08-1932-2505, 0-2932-1048

ที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมาย :ยุทธยา ปานคง
บรรณาธิการที่ปรึกษา : สมศักดิ์ หลักโพธิ์ด่าน
บรรณาธิการเจ้าของ/ผู้พิมพ์-ผู้โฆษณา
บรรณาธิการบริหาร : ธนากร ฤทธิ์ไธสง
ศิลปกรรมรูปเล่ม : ลือชัย มงขุนทศ

สำนักงาน เค แอนด์ เค บุ๊ค พับลิชชิ่ง 118/8 หมู่ 6 ซอยสหกรณ์ 2 (แยกแจ่มเจริญ) แขวง/เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230
โทร.0-2932-1048 แฟกซ์ 0-2932-1049

แยกสี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด C.S. Graphic & Printing
โทร. 0-2879-0521
พิมพ์ : บริษัท ก.พล (1996) จำกัด
โทร.0-2517-5045 แฟกซ์ 0-2917-7356

จัดจำหน่าย : ธนบรรณ ปิ่นเกล้า จำกัด
โทร.0-2434-8270-1 แฟกซ์ 0-2424-8512

คำปรารภ

คำว่า **"คำวัด"** ซึ่งเป็นชื่อของหนังสือเล่มนี้หมายถึงคำที่ใช้พูดใช้เขียนกันเป็นปกติอยู่ในวัดคือในแวดวงพระสงฆ์และคนวัดในพระพุทธศาสนา ผู้ที่อ่านหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือได้ยินได้ฟังคนวัดพูดจากันก็คงได้เห็นและได้ยินได้ฟังคำเหล่านี้ปนอยู่บ่อยมาก บางคำได้ฟังจนชินหูแต่ไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงหรือคิดว่าพอจะเข้าใจ ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงพระศาสนาอย่างหนึ่งเหมือนกัน ที่เขียนคำวัดเหล่านี้ไว้ก็เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ได้ยินเข้าใจได้ทันที ไม่ต้องเสียเวลามานั่งคิดนั่งค้นว่าคำนี้หมายถึงอะไร และเพื่อให้คนรุ่นใหม่ซึ่งไม่คุ้นเคยกับคำเหล่านี้ได้สัมผัสไว้เป็นเบื้องต้น เพื่อเป็นสื่อให้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาระดับพื้นฐานอีกส่วนหนึ่ง

วิธีการเขียนนั้นมุ่งอธิบายความหมายของแต่ละคำแบบย่อ ๆ พอเข้าใจได้ว่าอะไรเป็นอะไร มิได้มุ่งให้เป็นหนังสือวิชาการประการใด ผู้ที่สนใจความหมายโดยละเอียดของคำนั้น ๆ พึงศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้อื่น ๆ ประกอบ สำหรับคำศัพท์และความหมายที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ส่วนหนึ่งได้มาจากหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ.๒๕๒๕ แต่นำมาเฉพาะคำที่เห็นว่ามีพูดมีเขียนกันในแวดวงวัดเป็นประจำเท่านั้น ความจริงยังมีคำวัดอีกเป็นจำนวนมากที่มิได้นำมาเขียนไว้ด้วยเห็นว่าคำเหล่านั้นง่ายอยู่แล้วหรือไม่ยากเกินไปที่จะเข้าใจได้ด้วยการอธิบายย่อ ๆ ทั้งไม่ต้องการให้หนังสือเล่มนี้หนาเกินไป

หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะอำนวยประโยชน์ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาเบื้องต้นและประเทืองสติปัญญาสำหรับท่านที่สนใจตามสมควรขอถวายผลบุญกุศลจากธรรมวิทยาเล่มนี้แด่บุรพาจารย์ทุกท่าน และเจ้ากรรมนายเวรตลอดถึงสรรพสัตว์ทั้งปวง และขอจงเป็นส่วนเสริมปัญญาบารมีสำหรับตนในอนาคตกาลด้วยเทอญ

(พระธรรมกิตติวงศ์)

วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๔

สารบัญ

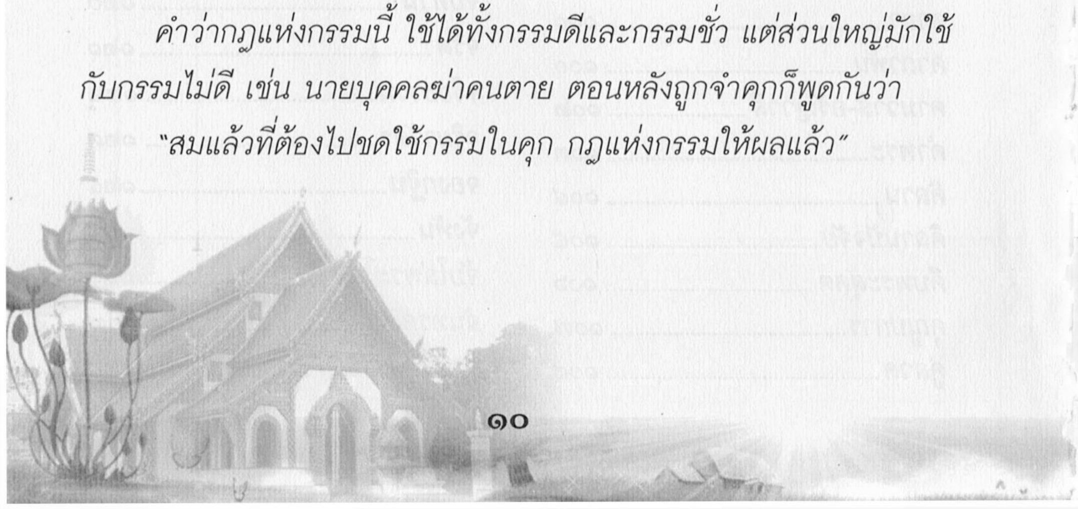
กฎแห่งกรรม

กรรม คือ การกระทำของคน จะทำดีหรือไม่ดีได้ชื่อว่าเป็นกรรมทั้งสิ้น ถ้าทำดีก็เรียกว่ากรรมดี ถ้าทำชั่วก็เรียกว่ากรรมชั่ว

กฎแห่งกรรม หมายถึงกฎหรือข้อบังคับของธรรมชาติที่ว่าด้วยผลของกรรมที่ผู้กระทำจะต้องได้รับ ไม่มีใครหลีกพ้นผลกรรมนั้นได้ กฎที่ว่านั้นคือใครทำกรรมดีไว้ย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วได้รับผลชั่ว เหมือนคนปลูกพืชเช่นใดไว้ ก็ย่อมได้รับผลพืชเช่นนั้น เช่น ปลูกข้าวก็ย่อมได้ผลเป็นข้าว ปลูกมะพร้าวย่อมได้ผลเป็นมะพร้าว

คำว่ากฎแห่งกรรมนี้ ใช้ได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว แต่ส่วนใหญ่มักใช้กับกรรมไม่ดี เช่น นายบุคคลฆ่าคนตาย ตอนหลังถูกจำคุกก็พูดกันว่า

"สมแล้วที่ต้องไปชดใช้กรรมในคุก กฎแห่งกรรมให้ผลแล้ว"

กฐิน ๑

กฐิน เป็นภาษาวินัย เป็นชื่อเรียกผ้าพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้วรับมานุ่งห่มได้

คำว่า **กฐิน** แปลตามศัพท์ว่า **ไม้สะดึง** คือกรอบไม้หรือไม้แบบสำหรับขึงผ้าที่จะเย็บเป็นจีวร ผ้าที่เย็บสำเร็จจากกฐินหรือไม้สะดึงแบบนี้เรียกว่า **ผ้ากฐิน**

การถวายผ้ากฐินมีกำหนดระยะเวลา จะถวายตลอดไปเหมือนผ้าชนิดอื่นมิได้ ระยะเวลานั้นมีเพียง ๑ เดือนเท่านั้น คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ (วันเพ็ญเดือน ๑๒) ระยะเวลานี้เรียกว่า **กฐินกาล** คือเทศกาลทอดกฐิน หรือ ระยะเวลาทอดกฐิน

กฐิน ๒

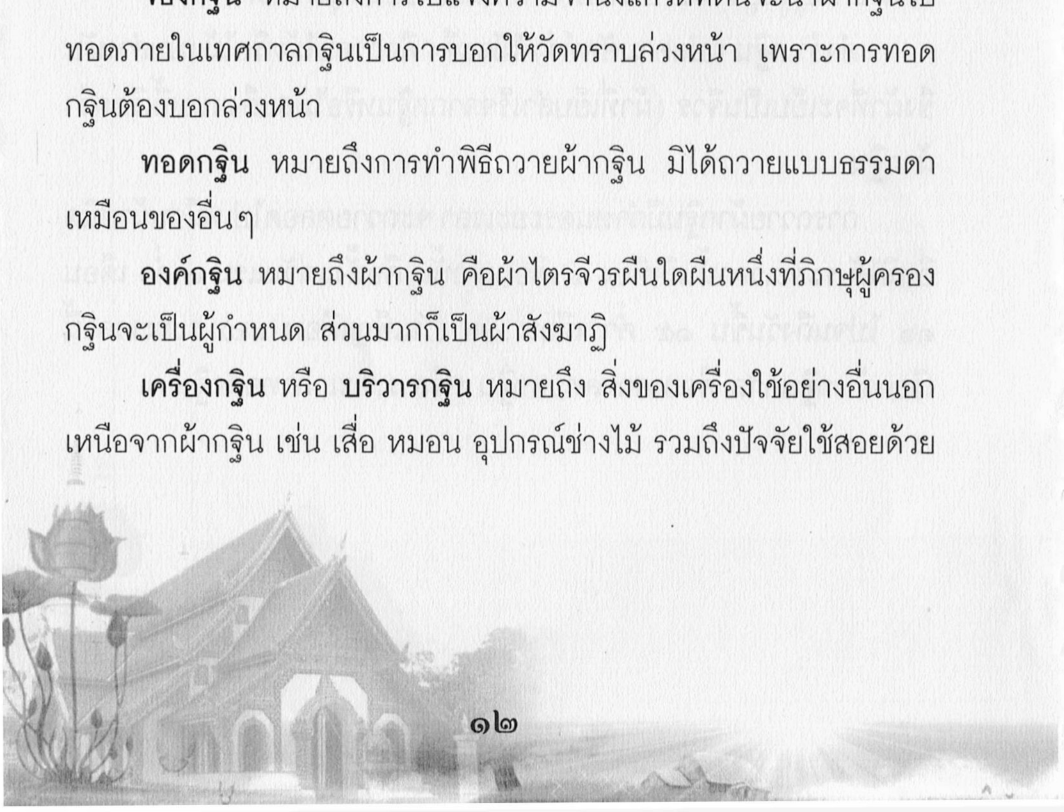
เกี่ยวกับเรื่องกฐินนี้ มีคำพิเศษที่ใช้เฉพาะอีกหลายคำ เช่น

จองกฐิน หมายถึงการไปแจ้งความจำนงแก่วัดที่ตนจะนำผ้ากฐินไปทอดภายในเทศกาลกฐินเป็นการบอกให้วัดทราบล่วงหน้า เพราะการทอดกฐินต้องบอกล่วงหน้า

ทอดกฐิน หมายถึงการทำพิธีถวายผ้ากฐิน มิได้ถวายแบบธรรมดาเหมือนของอื่นๆ

องค์กฐิน หมายถึงผ้ากฐิน คือผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ภิกษุผู้ครองกฐินจะเป็นผู้กำหนด ส่วนมากก็เป็นผ้าสังฆาฏิ

เครื่องกฐิน หรือ **บริวารกฐิน** หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้อย่างอื่นนอกเหนือจากผ้ากฐิน เช่น เสื่อ หมอน อุปกรณ์ช่างไม้ รวมถึงปัจจัยใช้สอยด้วย

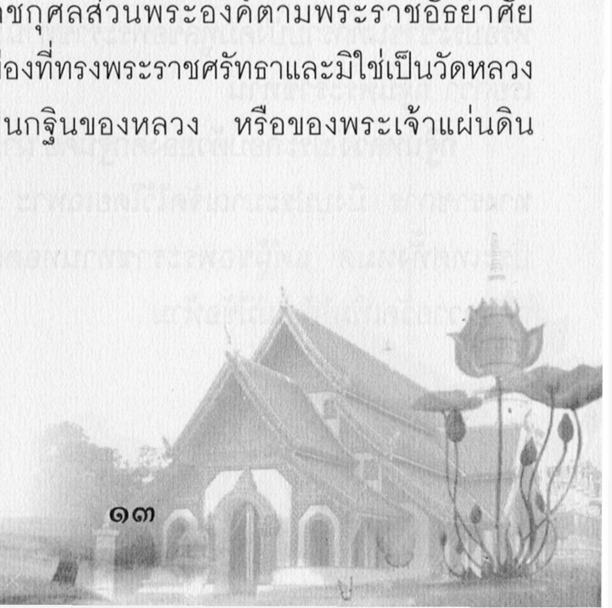

กฐินต้น

กฐินต้น คือกฐินที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปถวายที่วัดราษฎร์อย่างไม่เป็นทางราชการ

กฐินต้น ที่เรียกเช่นนี้เพราะเป็นการเนื่องในพระเจ้าแผ่นดิน มีลักษณะเดียวกับคำว่า ประพาสต้น ช้างต้น ม้าต้น

กฐินต้น เป็นกฐินที่ไม่กำหนดวัดแน่นอน แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดวัดใด ถือเป็นการพระราชกุศลส่วนพระองค์ตามพระราชอัธยาศัย ส่วนใหญ่จะเป็นวัดตามหัวเมืองที่ทรงพระราชศรัทธาและมิใช่เป็นวัดหลวง เพราะกฐินวัดหลวงถือว่าเป็นกฐินของหลวง หรือของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรงอยู่แล้ว

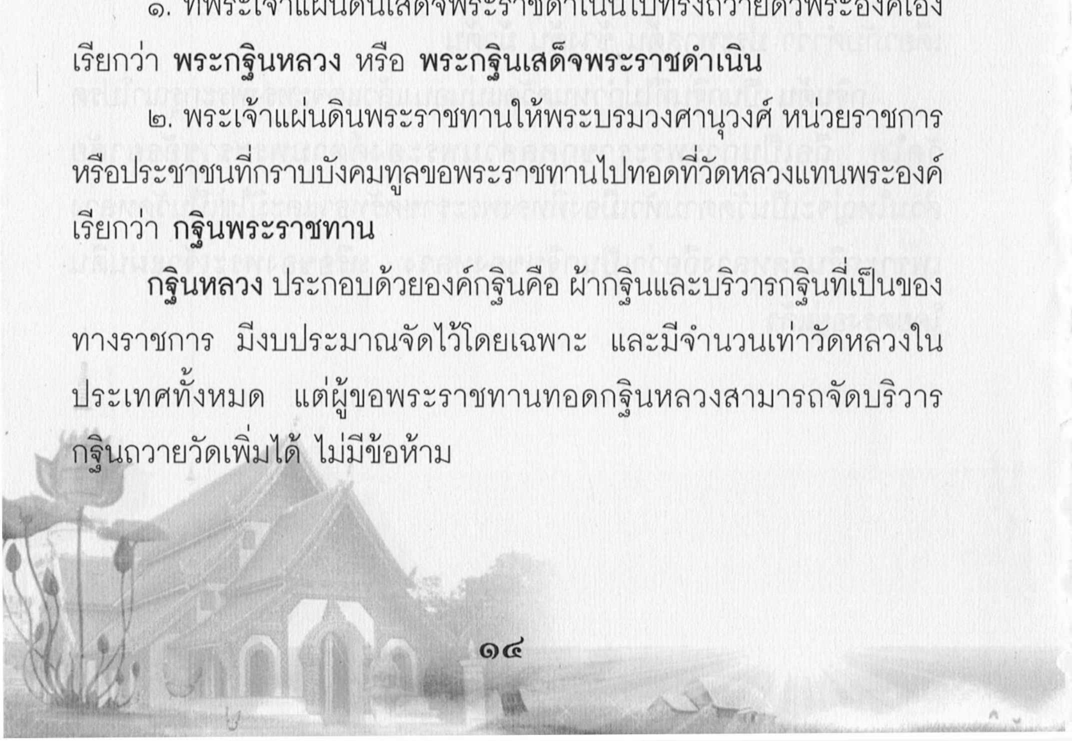
กฐินหลวง

กฐินหลวง คือกฐินที่ทอดถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดหลวง (ดูเรื่องวัดหลวง) แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายด้วยพระองค์เอง เรียกว่า **พระกฐินหลวง** หรือ **พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน**

๒. พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์ หน่วยราชการ หรือประชาชนที่กราบบังคมทูลขอพระราชทานไปทอดที่วัดหลวงแทนพระองค์ เรียกว่า **กฐินพระราชทาน**

กฐินหลวง ประกอบด้วยองค์กฐินคือ ผ้ากฐินและบริวารกฐินที่เป็นของทางราชการ มีงบประมาณจัดไว้โดยเฉพาะ และมีจำนวนเท่าวัดหลวงในประเทศทั้งหมด แต่ผู้ขอพระราชทานทอดกฐินหลวงสามารถจัดบริวารกฐินถวายวัดเพิ่มได้ ไม่มีข้อห้าม

กฐินราษฎร์

กฐินราษฎร์ คือกฐินที่ราษฎรหรือชาวบ้านทั่วไปจัดการทอดกันเองที่วัดราษฎร์เช่นวัดในหมู่บ้านเป็นต้น (ดูเรื่องวัดราษฎร์)

กฐินราษฎร์ อาจมีเจ้าภาพทอดคนเดียวที่เรียกว่า **เจ้าภาพกฐิน**ก็ได้ อาจรวมกันเป็นหมู่เป็นคณะไปทอดร่วมกันเรียกว่า **กฐินสามัคคี** ก็ได้ แม้การทอดจุลกฐินก็นับว่าเป็นกฐินสามัคคีเช่นกัน (ดูเรื่องจุลกฐิน)

กฐินราษฎร์ ส่วนใหญ่ทำกันเป็นงานใหญ่เอิกเกริก ถือว่าเป็นบุญใหญ่ได้บุญอานิสงส์มาก เช่นทำบุญฉลองก่อนนำไปทอดบ้าง เวลานำไปวัดบ้างก็แห่แหนไปทางน้ำ บ้างก็ไปทางบก บ้างนำขึ้นหลังช้าง หลังม้า หรือใส่รถแล้วแห่แหนกันไป ทำให้ดูเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่สำและสำคัญ

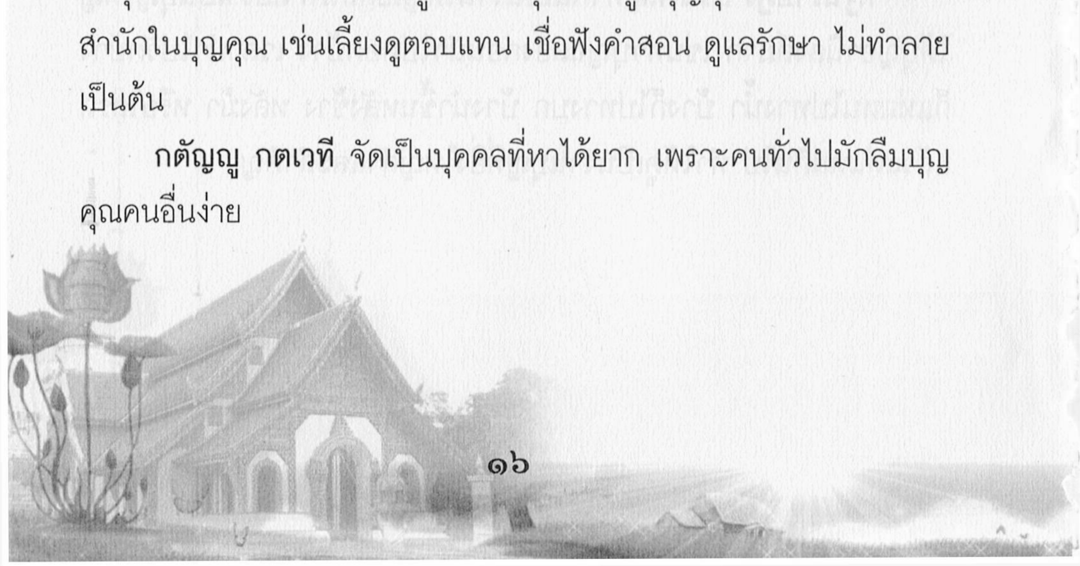

กตัญญู กตเวที

กตัญญู แปลว่า ผู้รู้สึกถึงบุญคุณที่เขาทำแก่ตน คือผู้ระลึกรู้ว่าใครเคยทำดีเคยช่วยเหลือเกื้อกูลตนมา ก็ยอมรับและไม่ลืมบุญคุณของผู้นั้น รวมถึงผู้ที่รู้สึกถึงบุญคุณของสัตว์ บุญคุณของที่อยู่อาศัย บุญคุณของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้ตนได้รับความสะดวก สบาย อยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา

กตเวที แปลว่า ผู้ประกาศบุญคุณของผู้มีอุปการะแก่ตนมาด้วยการทำอุปการะตอบแทน คือผู้ที่สนองคุณของผู้มีบุญคุณแก่ตนด้วยความสำนักในบุญคุณ เช่นเลี้ยงดูตอบแทน เชื่อฟังคำสอน ดูแลรักษา ไม่ทำลาย เป็นต้น

กตัญญู กตเวที จัดเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะคนทั่วไปมักลืมบุญคุณคนอื่นง่าย

กถา

กถา แปลว่า ถ้อยคำ, คำพูด, เรื่อง, การกล่าว, การพูด, การอธิบาย

กถา หมายถึงถ้อยคำที่กล่าวหรือเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อสื่อความ เพื่ออธิบายความ หรือเพื่อชี้แจงรายละเอียด เป็นต้น เป็นสำนวนร้อยแก้ว คือมีสำนวนภาษาไพเราะสละสลวย เหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย เช่น บทเทศน์ บทความ คำปรารภ

กถา นิยมใช้ตามหลังคำอื่น ๆ เช่น

- **ธรรมีกถา** หมายถึงการกล่าวธรรม การกล่าวเรื่องราวที่เป็นธรรม
- **ขันติกถา** หมายถึงเรื่องราวเกี่ยวกับขันติ
- **อนุโมทนากถา** หมายถึงการกล่าวอนุโมทนา ถ้อยคำที่แสดงความยินดี
- **อารัมภกถา** หมายถึงคำปรารภ คำนำ คำเริ่มต้น

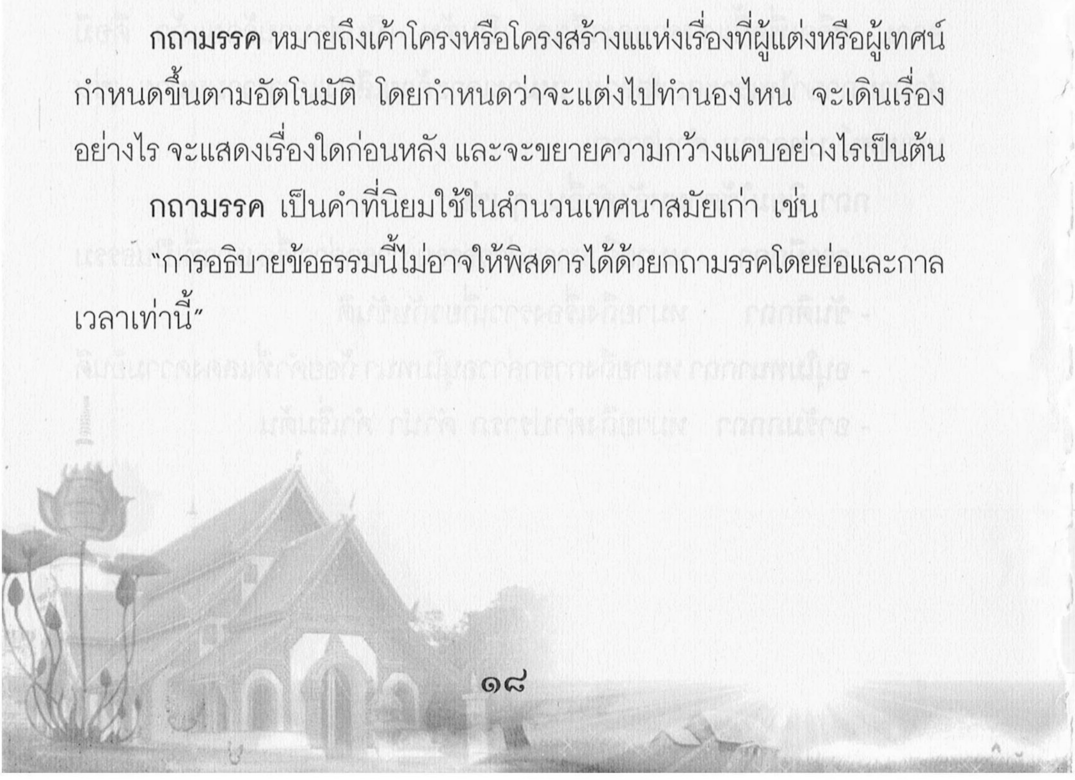
กถามรรค

กถามรรค แปลว่า ทางแห่งกถา, ลาดเลาแแห่งกถา ได้แก่เค้าโครงแห่งเรื่องที่แต่งหรือที่เทศน์

กถามรรค หมายถึงเค้าโครงหรือโครงสร้างแแห่งเรื่องที่ผู้แต่งหรือผู้เทศน์กำหนดขึ้นตามอัตโนมัติ โดยกำหนดว่าจะแต่งไปทำนองไหน จะเดินเรื่องอย่างไร จะแสดงเรื่องใดก่อนหลัง และจะขยายความกว้างแคบอย่างไรเป็นต้น

กถามรรค เป็นคำที่นิยมใช้ในสำนวนเทศนาสมัยเก่า เช่น

"การอธิบายข้อธรรมนี้ไม่อาจให้พิสดารได้ด้วยกถามรรคโดยย่อและกาลเวลาเท่านี้"

กบิลพัสดุ์

กบิลพัสดุ์ เป็นชื่อเมืองหลวงของแคว้นสักกะ เป็นเมืองของพระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระราชบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ (ต่อมาคือพระพุทธเจ้า) เป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าทรงเจริญเติบโตและประทับอยู่จนกระทั่งพระชนมายุ ๒๙ ปี ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศเนปาล ติดชายแดนทางตอนเหนือประเทศอินเดีย ยังเหลือซากเมืองอยู่เป็นหลักฐาน และไม่ห่างจากเมืองนี้มีสังเวชนียสถานที่สำคัญคือสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่าลุมพินีปรากฏอยู่ บริเวณลุมพินีมีวัดพุทธของประเทศไทยและของประเทศที่นับถือพุทธศาสนาอีกหลายวัด เป็นดินแดนที่พุทธศาสนิกชนทั่วโลกไปแสวงบุญกัน

กบิลพัสดุ์ แปลตามศัพท์ว่า ที่อยู่ของกบิลดาบส เพราะพวกเจ้าศากยะซึ่งเป็นต้นตระกูลของพระพุทธเจ้าตั้งเมืองนี้ในบริเวณที่อยู่ของดาบสชื่อ กบิล

กรรม

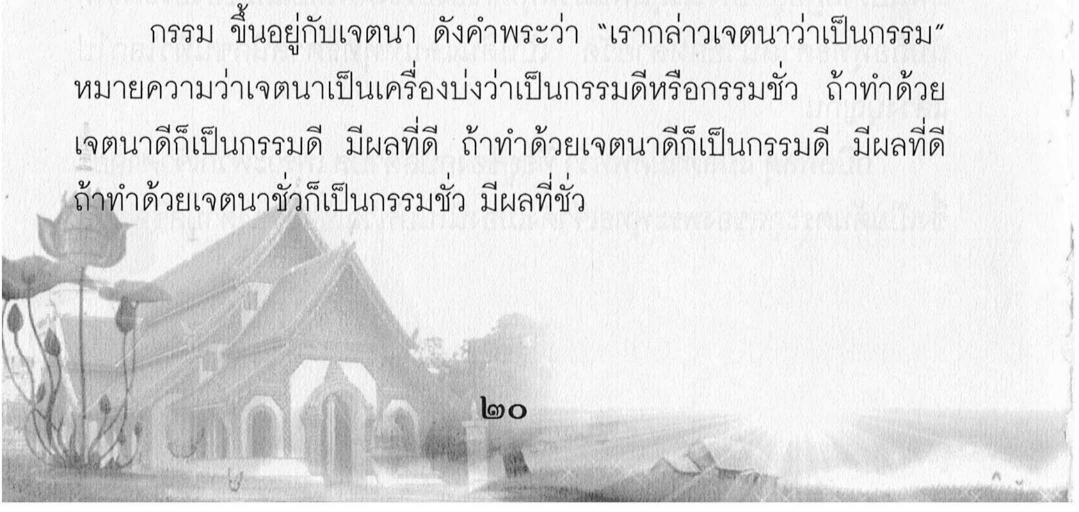
กรรม แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลาง ๆ ยังไม่บ่งว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่ว ถ้าเป็นการกระทำที่ดี กระทำโดยไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุเรียกว่า **กุศลกรรม** ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่ว กระทำโดยมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุเรียกว่า **อกุศลกรรม**

กรรม ทั่วไปมักเข้าใจว่าหมายถึงการกระทำที่ไม่ดี เช่นใช้ว่า

"เป็นกรรมของเขาแท้ ๆ จึงต้องมาติดคุกอย่างนี้"

"ทำไม่ดีไว้เองก็ใช้กรรมไปก็แล้วกัน"

กรรม ขึ้นอยู่กับเจตนา ดังคำพระว่า "เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม" หมายความว่าเจตนาเป็นเครื่องบ่งว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถ้าทำด้วยเจตนาดีก็เป็นกรรมดี มีผลที่ดี ถ้าทำด้วยเจตนาดีก็เป็นกรรมดี มีผลที่ดี ถ้าทำด้วยเจตนาชั่วก็เป็นกรรมชั่ว มีผลที่ชั่ว

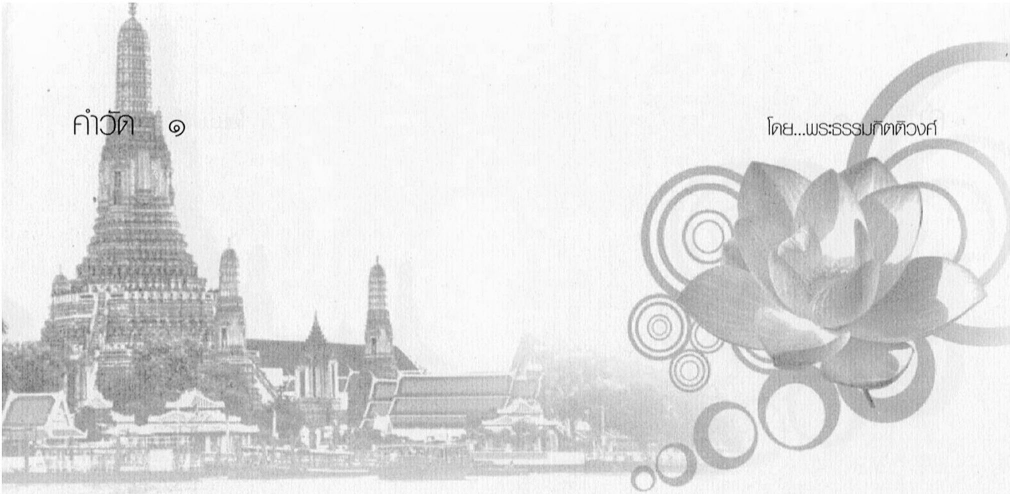

กรรมฐาน-กัมมัฏฐาน

กรรมฐาน หมายความว่า ที่ตั้งแห่งกรรม คือ งานของใจ คือสิ่งที่ยึดหน่วงหรือผู้ใจไว้มิให้ฟุ้งซ่าน ให้สงบนิ่ง ให้หยุดอยู่กับที่ เรียกว่า **อารมณ์กรรมฐาน** เป็นอุบายวิธีควบคุมให้สงบและให้เกิดปัญญา คำนี้เขียนว่า **กัมมัฏฐาน** ก็มี

กรรมฐาน มี ๒ แบบ คือ **สมถกรรมฐาน** แบบมีวัตถุประสงค์เพื่อทำใจให้สงบ และ**วิปัสสนากรรมฐาน** แบบมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวธรรมต่างๆ ตามความเป็นจริง

การทำกรรมฐานในปัจจุบันมีเรียกกันหลายอย่าง เช่น เรียกว่าการทำสมาธิ การบำเพ็ญภาวนา การนั่งสมาธิ การนั่งภาวนา ซึ่งก็ถูกด้วยกัน แต่ต้องแยกแยะวิธีปฏิบัติว่าเป็นกรรมฐานแบบไหนในสองแบบ

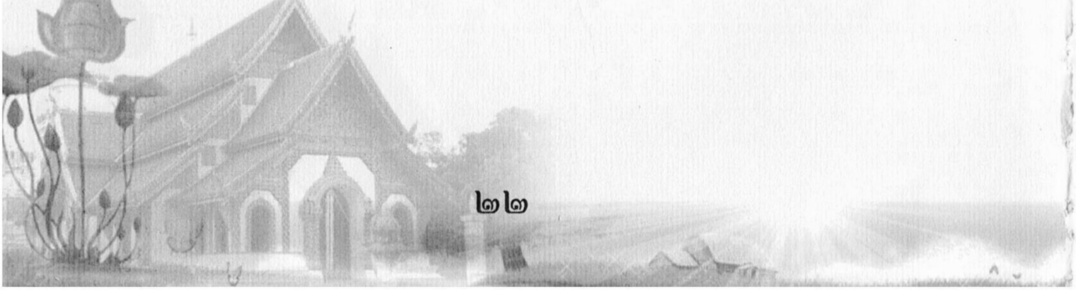

กรรมบถ

กรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรม คือ การกระทำที่เข้าทางเป็นกรรม หรือที่จะนับว่าเป็นกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

อกุศลกรรมบถ ทางแห่งกรรมชั่ว มี ๑๐ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ โลภอยากได้ของเขา ปองร้ายเขา และเห็นผิดจากคลองธรรม

กุศลกรรมบถ ทางแห่งกรรมดี มี ๑๐ อย่าง คือ เว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ เว้นประพฤติผิดในกาม เว้นพูดเท็จ เว้นพูดส่อเสียด เว้นพูดคำหยาบ เว้นพูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาท ปองร้าย เห็นชอบตามคลองธรรม

กรรมวาจาจารย์

กรรมวาจาจารย์ คือ พระภิกษุผู้ทำหน้าที่สวดประกาศในท่ามกลางสงฆ์เวลาทำพิธีอุปสมบท เพื่อให้สงฆ์ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับผู้บวช และถามมติของสงฆ์ว่าจะยอมรับผู้บวชให้เป็นภิกษุหรือไม่ เรียกกันว่า **พระกรรมวาจาจารย์** คู่กับ **พระอนุสาวนาจารย์** ซึ่งทำหน้าที่บอกอนุศาสน์หรือคำสอนเกี่ยวกับระเบียบวินัยเบื้องต้นแก่ผู้บวชที่เป็นพระภิกษุใหม่

*ในปัจจุบันทั้งสองรูปทำหน้าที่เหมือนกันคือสวดประกาศฉะนั้นจึงเรียกว่า **คู่สวด** หรือ **พระคู่สวด** (ดูเรื่องคู่สวด) ส่วนหน้าที่บอกอนุศาสน์ยกให้เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์*

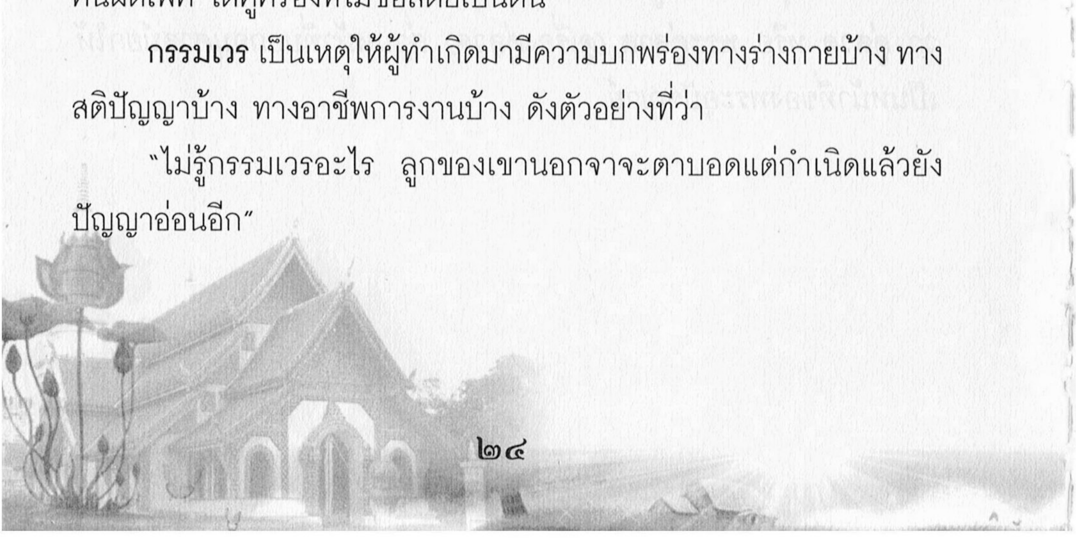
กรรมเวร

กรรมเวร คือ กรรมที่เป็นเวร, การกระทำที่สนองผลร้ายซึ่งทำไว้แต่ปางก่อน, กรรมชั่วที่ติดตามมาให้ผลในชาตินี้ ใช้ว่า **เวรรกรรม** ก็มี

กรรมเวร หมายถึง กรรมชั่วที่บุคคลทำไว้แต่ชาติก่อนติดตามมาสนองผลให้มีอันเป็นไปในทางร้ายต่าง ๆ ในชาตินี้ เช่น ฆ่าสัตว์ สนองผลให้มีอายุสั้น ลักทรัพย์ สนองผลให้เกิดมายากจน ประพฤติผิดในกาม สนองผลให้เป็นคนผิดเพศ ได้คู่ครองที่ไม่ซื่อสัตย์เป็นต้น

กรรมเวร เป็นเหตุให้ผู้ทำเกิดมามีความบกพร่องทางร่างกายบ้าง ทางสติปัญญาบ้าง ทางอาชีพการงานบ้าง ดังตัวอย่างที่ว่า

"ไม่รู้กรรมเวรอะไร ลูกของเขานอกจาจะตาบอดแต่กำเนิดแล้วยังปัญญาอ่อนอีก"

กรัก สีกรัก

กรัก แปลว่า แก่นขนุน บางแห่งว่า แก่นไม้

สีกรัก คือ สีแก่นขนุน ซึ่งเป็นสีเหลืองออกดำหรือเหลืองคล้ำ

เรียกผ้าจีวรของพระสงฆ์ที่ย้อมด้วยแก่นขนุนหรือแก่นไม้ชนิดอื่นที่มีสีคล้ายคลึงกันว่า **ผ้าสีกรัก**

ผ้าสีกรัก เป็นผ้าที่นิยมใช้กันในหมู่พระธุดงค์ พระป่า และพระกรรมฐานทั่วไป เพราะถือคติว่าเป็นสีปอน เป็นสีที่เกิดจากธรรมชาติไม่ฉูดฉาด นัยว่าพระมหากัสสปเถระผู้เป็นเอตทัคคะในทางถือธุดงค์สมัยพุทธกาลใช้ผ้าสีนี้

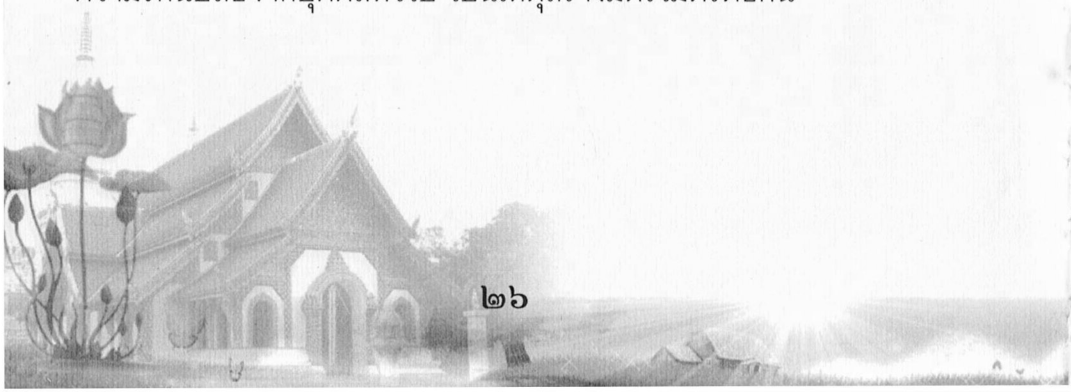
กรุณา

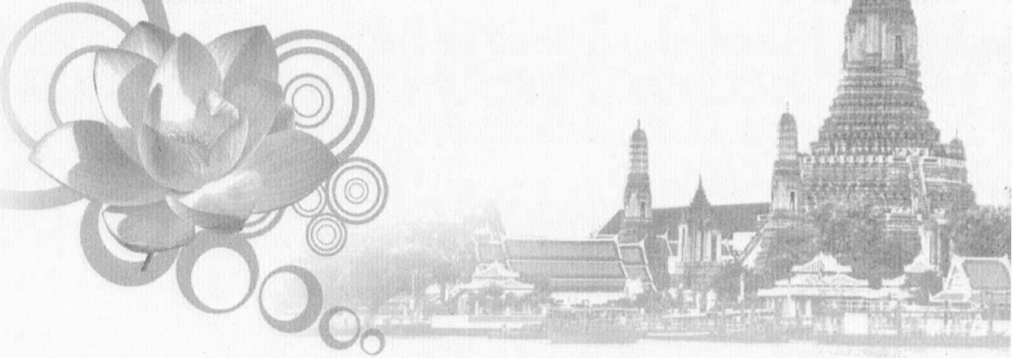
กรุณา แปลว่า ความสงสารคิดจะช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์

กรุณา คือความรู้สึกหวั่นไหวไม่สบายใจ ทนไม่ได้เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์ลำบากอันเป็นแรงผลักดันให้ยื่นมือเข้าช่วยเหลือทางใดทางหนึ่งเพื่อให้เขาพ้นจากสภาพนั้น ใช้ว่า **การุญ** หรือ **การุณย์** ก็มี

ลักษณะของผู้มีกรุณา คือเป็นคนเสียสละ เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ จิตใจกว้างขวาง ชอบเอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล ชอบบำเพ็ญประโยชน์ ชอบสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่คนอื่นและสังคม

กรุณา เป็นคุณธรรมที่พึงประพฤติเป็นประจำ เพราะเป็นเหตุให้ได้รับความรักนับถือจากบุคคลทั่วไป เป็นเหตุสร้างมิตรไมตรีต่อกัน

กรวดน้ำ

กรวดน้ำ หมายถึง การรินน้ำจากภาชนะ ด้วยความตั้งใจปรารถนาอย่างใด อย่างหนึ่ง เช่น อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลที่ทำไปให้แก่ผู้มีพระคุณเรียกว่า **ตรวจน้ำ** ก็มี

วิธีกรวดน้ำทำดังนี้ เตรียมภาชนะสำหรับกรวด ใส่น้ำสะอาดไว้ เมื่อพระรูปแรกท่านเริ่มอนุโมทนาด้วยบทว่า *ยถา...* ก็เริ่มกรวดน้ำ โดยมือขวาจับภาชนะสำหรับกรวด มือซ้ายประคองรินน้ำใส่ภาชนะที่รองรับ พร้อมทั้งตั้งใจนึกอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว รินไปจนกระทั่งพระรูปแรกว่าจบ พอรูปที่สองรับ สัพพี....ให้เทน้ำให้หมดแล้วประนมมือตั้งใจรับพรพระต่อไป

มีคำพูดเล่นๆ ว่า *"ยถา ให้ผี สัพพี ให้คน"* หมายความว่า ตอนที่พระท่านว่า ยถา เป็นการให้ส่วนกุศลแก่คนตาย ตอนที่ว่า สัพพี เป็นการให้พรแก่คนเป็น

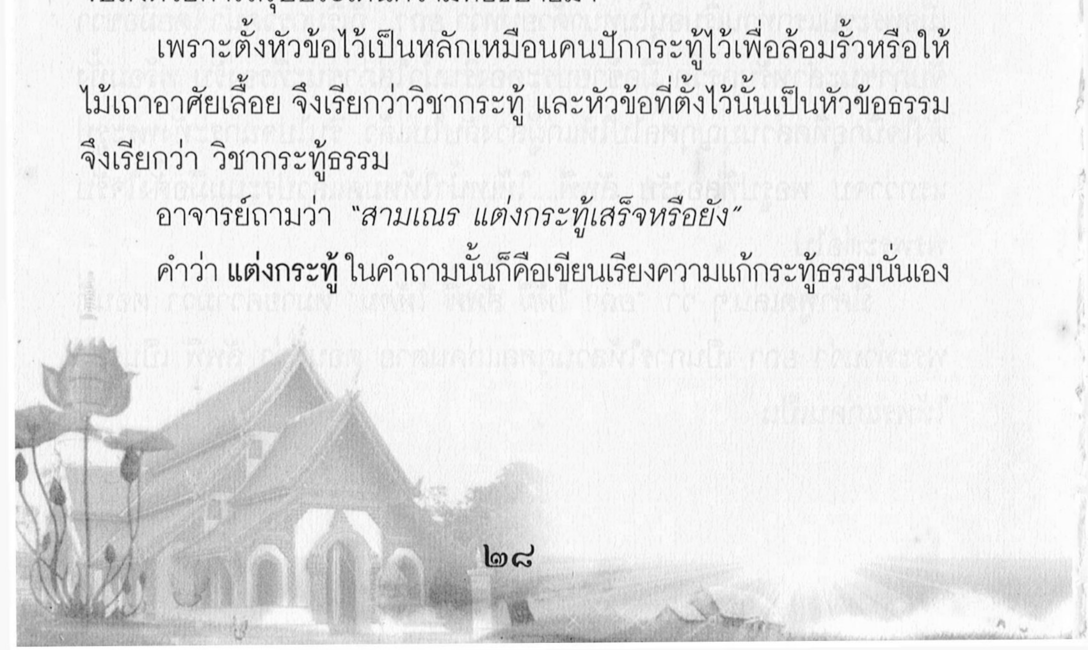
กระทู้ธรรม

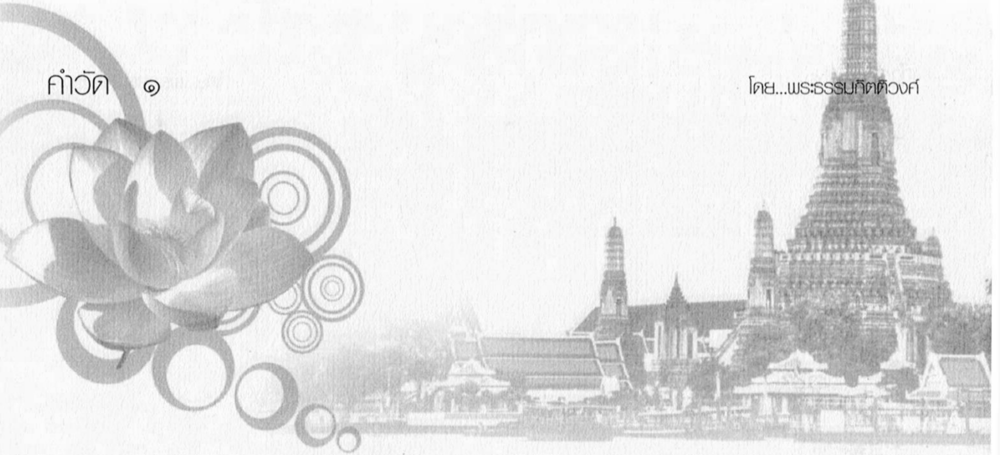
กระทู้ธรรม เป็นชื่อของวิชาปริยัติธรรมวิชาหนึ่งที่พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนกัน มีลักษณะเหมือนวิชาเรียงความ เรียกย่อว่า **วิชากระทู้** เรียกเต็มว่า **วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม** วิธีการ คือ ยกหัวข้อธรรมที่เป็นภาษามคธขึ้นมาเป็นบทตั้งบทหนึ่งแล้วให้อธิบายขยายความไปจนครบกระบวนแล้วจบลงด้วยการสรุปประเด็นความที่อธิบายมา

เพราะตั้งหัวข้อไว้เป็นหลักเหมือนคนปักกระทู้ไว้เพื่อล้อมรั้วหรือให้ไม้เถาอาศัยเลื้อย จึงเรียกว่าวิชากระทู้ และหัวข้อที่ตั้งไว้นั้นเป็นหัวข้อธรรมจึงเรียกว่า วิชากระทู้ธรรม

อาจารย์ถามว่า *"สามเณร แต่งกระทู้เสร็จหรือยัง"*

คำว่า **แต่งกระทู้** ในคำถามนั้นก็คือเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั่นเอง

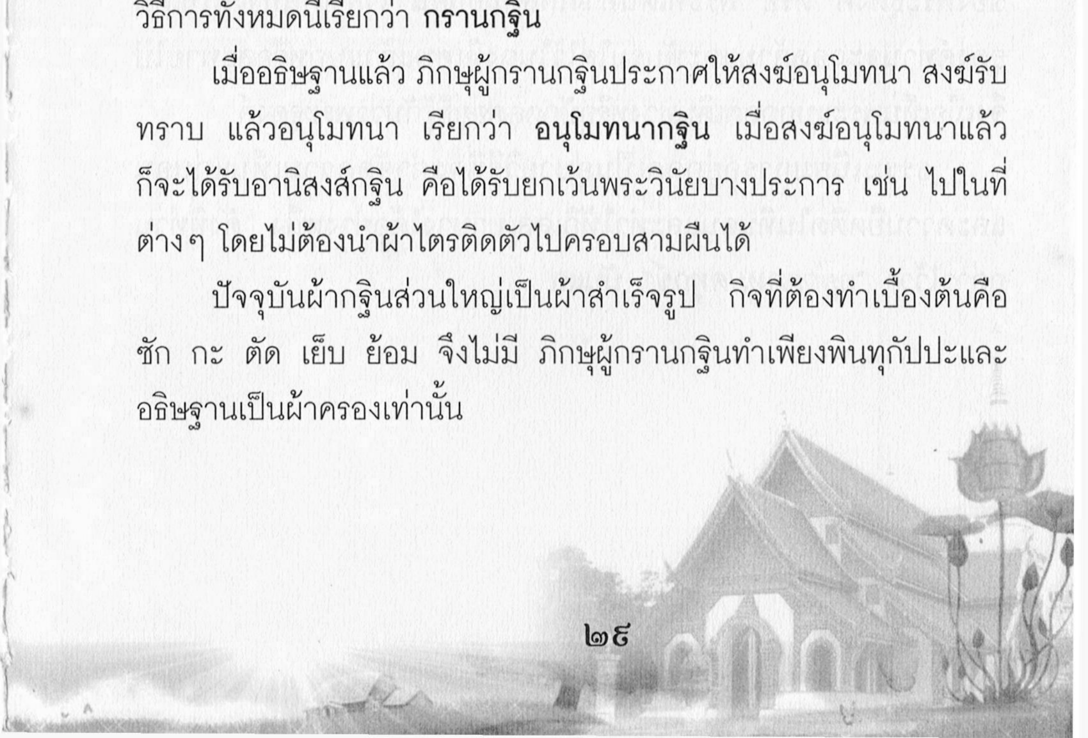

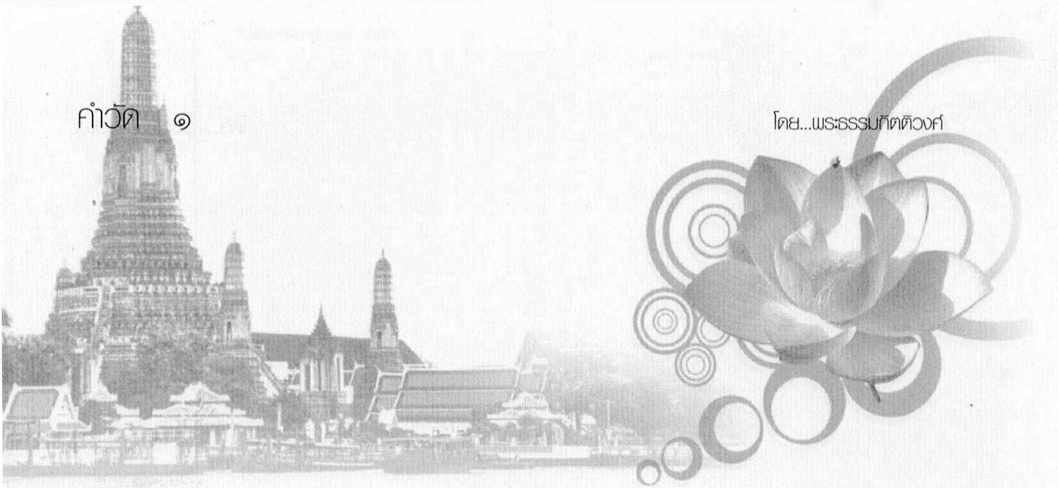
กรานกฐิน

เมื่อพระสงฆ์ในวัดรับผ้ากฐินแล้วจะประชุมทำสังฆกรรม โดยยกผ้ากฐินนั้นให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุรูปนั้นรับผ้านั้นแล้วก็นำไปซักกะ ตัด เย็บ ย้อม ให้เสร็จภายในวันนั้น เสร็จแล้วก็ทำพินทุกัปปะ อธิษฐานเป็นผ้าครอง วิธีการทั้งหมดนี้เรียกว่า **กรานกฐิน**

เมื่ออธิษฐานแล้ว ภิกษุผู้กรานกฐินประกาศให้สงฆ์อนุโมทนา สงฆ์รับทราบ แล้วอนุโมทนา เรียกว่า **อนุโมทนากฐิน** เมื่อสงฆ์อนุโมทนาแล้วก็จะได้รับอานิสงส์กฐิน คือได้รับยกเว้นพระวินัยบางประการ เช่น ไปในที่ต่าง ๆ โดยไม่ต้องนำผ้าไตรติดตัวไปครอบสามผืนได้

ปัจจุบันผ้ากฐินส่วนใหญ่เป็นผ้าสำเร็จรูป กิจที่ต้องทำเบื้องต้นคือ ซัก กะ ตัด เย็บ ย้อม จึงไม่มี ภิกษุผู้กรานกฐินทำเพียงพินทุกัปปะและอธิษฐานเป็นผ้าครองเท่านั้น

กลด

กลด คือ ร่มขนาดใหญ่ มีด้ามยาวถอดเก็บได้ ที่ชายร่มมีผ้ามุ้งเย็บติดโดยรอบ หรือมีมุ้งขนาดใหญ่ครอบต่างหาก กลดใช้เป็นบริขารพิเศษของพระธุดงค์ หรือ พระที่เดินทางไกลสมัยก่อน เวลาเดินทางหรือเดินธุดงค์ท่านจะถอดด้ามและพับร่มใส่ไว้ในถุงพิเศษแล้วแบกหรือสะพายไป จึงเมื่อเห็นพระแบกกลดเดินทางหรือปักกลดอยู่ก็รู้กันว่าพระธุดงค์

ธรรมเนียมการอยู่กลดเป็นอุบายวิธีที่จะกำจัดความเห็นแก่นอนและความยึดติดในที่นอนและทำให้กิเลสเบาบางได้อย่างหนึ่ง ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า *"อยู่กลดหมดทุกข์"* นั่นแล

กลองเพล

เพล เป็นคำย่อมาจากคำว่า **เพลา** ซึ่งแปลงมาจากคำว่า **เวลา** อีกทอดหนึ่ง

กลองเพล หมายถึงกลองตีบอกเวลา เป็นกลองพิเศษขนาดใหญ่ ใช้ตีบอกเวลาฉันเพลของพระภิกษุสามเณร คือ ตีในเวลา ๑๑ นาฬิกาหรือเวลา ๕ โมงเช้าซึ่งเป็นเวลาฉันเพลของทุกวัน

สมัยโบราณเสียงกลองเพลในวัดซึ่งดังไปถึงหมู่บ้านและในทุ่งในสวนด้วยการบอกเวลาให้ชาวบ้านรู้ว่าขณะนี้เป็นเวลาเท่าไร เพราะสมัยก่อนยังไม่มีนาฬิกาดู ต้องอาศัยเสียงกลองเพลเป็นเครื่องบอกเวลา

กลองเพลในบางวัดใช้ตีคู่กับระฆังหลังจากพระสงฆ์ในวัดทำวัตรเย็นจบแล้ว ในกรณีเช่นนี้ เรียกว่า **ย่ำค่ำ** (ดูเรื่องย่ำค่ำ)

กเลวระ กเฬวราก

กเลวระ (อ่านว่า กะ-เล-วะ-ระ) แปลว่า *อัตภาพ, ร่างกาย, ซากศพ* ใช้ว่า **กเฬวราก** ก็มี

กเลวระ ปกติใช้ในความหมายว่า **ซากศพ** และต่อด้วยคำว่า **กเฬวราก** เป็น **กเฬวรากซากศพ** ด้วยมีเสียงคล้องจองรับกันพอดี

กเฬวราก ถูกนำไปใช้เป็นคำด่าก็มี ในกรณีที่เปรียบเทียผู้ถูกด่าเป็นเหมือนซากศพ ไม่มีประโยชน์ ทำแต่เรื่องเน่าเหม็น หรือนำความเน่าเหม็นมาให้ เช่นใช้ว่า

"พวกกเฬวรากพวกนี้เมื่อไรจะไปผุดไปเกิดเสียที"

กสิณ

กสิณ เป็นชื่อของวัตถุหรือเครื่องหมายสำหรับเพ่งหรือยึดหน่วงใจไว้เวลาทำกรรมฐาน เป็นชื่อของอารมณ์กรรมฐานหมวดหนึ่ง มีทั้งหมด ๑๐ อย่าง คือ

ที่เป็นธาตุ ๔ คือ ปฐวี (ดิน) อาโป (น้ำ) เตโช (ไฟ) วาโย (ลม)

ที่เป็นวรรณะ (สี) ๔ คือ นีลํ (สีเขียว) ปีตํ (สีเหลือง) โลหิตํ (สีแดง) โอทาตํ (สีขาว)

ที่เป็นที่ว่าง ๑ คือ อากาโส

ที่เป็นแสงสว่าง ๑ คือ อาโลโก

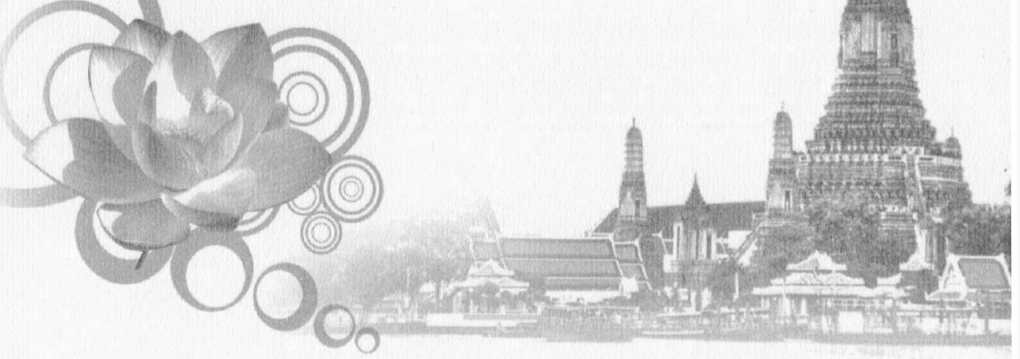
การทำกรรมฐานโดยเพ่งหรือยึดกสิณเป็นอารมณ์ เรียกกันว่า **เพ่งกสิณ**

กหาปณะ

กหาปณะ เป็นคำเรียกเงินตราที่ใช้ในสมัยพุทธกาล นัยว่าทำด้วยโลหะ เทียบคำว่า กษาปณ์ ในปัจจุบัน

กหาปณะ มีอัตราเทียบเท่ากับ ๒๐ มาสก หรือ ๑ ตำลึง หรือ ๔ บาทไทย

กหาปณะ มีปรากฏอยู่ในพระวินัยว่าด้วยเรื่องการลักทรัพย์ คือภิกษุจงใจลักทรัพย์ที่มีราคา ๕ มาสกหรือ ๑ บาทขึ้นไปต้องอาบัติสูงสุด คือ ปาราชิก หากมีราคาต่ำกว่านั้นก็มีความผิดลดหลั่นลงมาตามราคาทรัพย์ (ดูเรื่อมาสก)

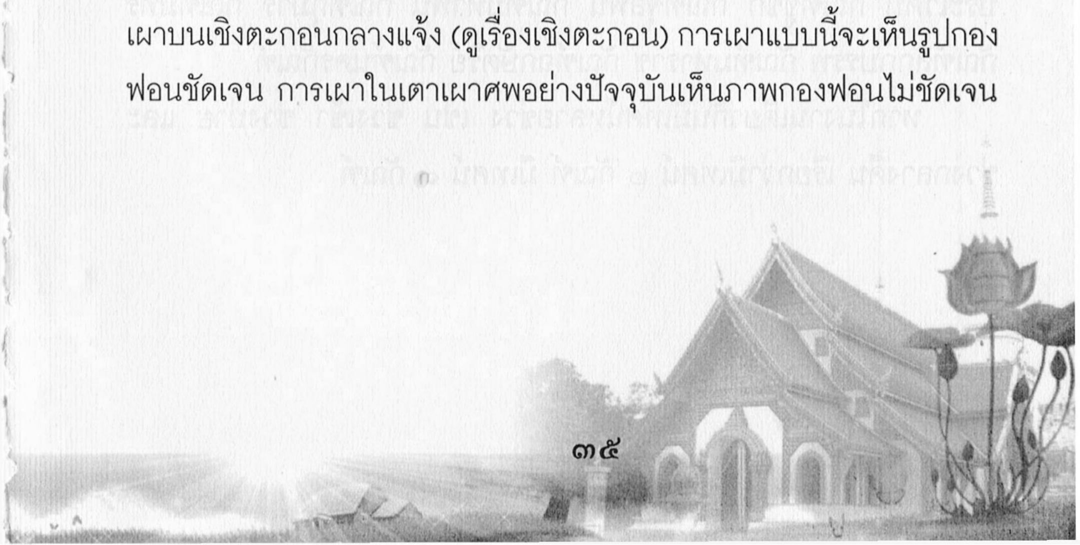

กองฟอน

กองฟอน หมายถึงกองขี้เถ้าศพที่เผาแล้ว

กองฟอน เป็นคำเรียกกองขี้เถ้าที่เกิดขึ้นหลังจากเผาศพแล้ว กล่าวคือ เมื่อศพถูกเผาบนเชิงตะกอนหรือในเตาเผาแล้วจะมีขี้เถ้าและอัฐิที่เหลือจากถูกไฟเผารวมเป็นกองอยู่ เจ้าหน้าที่เผาศพจะใช้น้ำพรมหรือรดแยกอัฐิออกจากขี้เถ้า เพื่อนำไปทำพิธีเก็บอัฐิต่อไป

กองฟอน ส่วนใหญ่จะหมายถึงกองขี้เถ้าศพที่เผาแบบโบราณ คือ เผาบนเชิงตะกอนกลางแจ้ง (ดูเรื่องเชิงตะกอน) การเผาแบบนี้จะเห็นรูปกองฟอนชัดเจน การเผาในเตาเผาศพอย่างปัจจุบันเห็นภาพกองฟอนไม่ชัดเจน

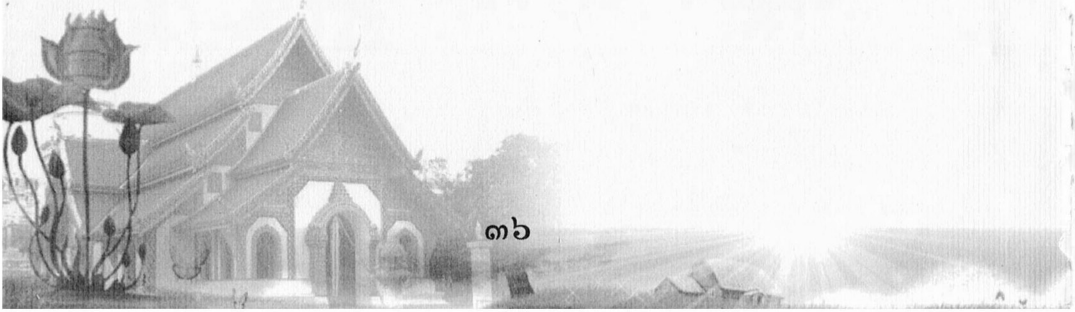

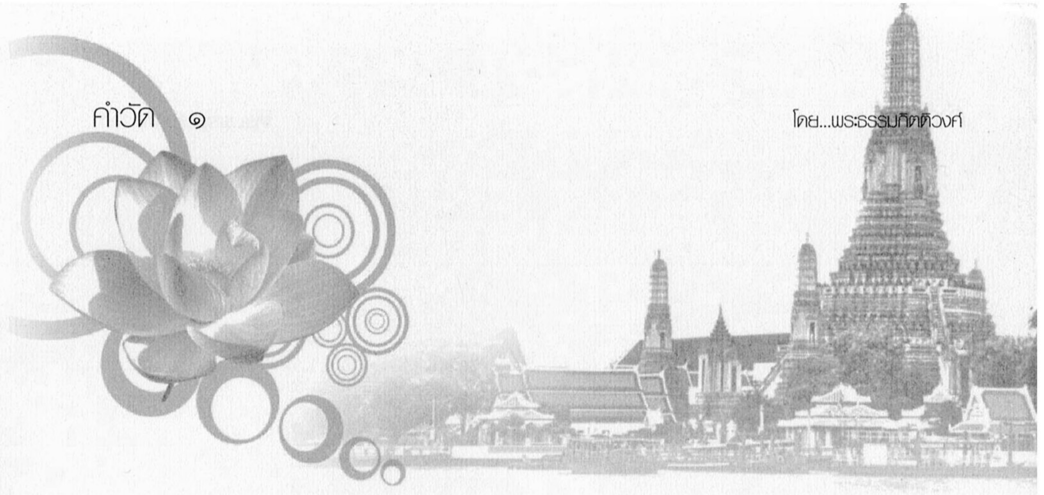

กัณฑ์

กัณฑ์ หมายถึง เรื่องหนึ่ง ตอนหนึ่ง หมวดหนึ่ง ปกติใช้กับการเทศน์ คือ ข้อความธรรมะที่เทศน์อธิบายจบเรื่องโดยสมบูรณ์ในตอนเดียว ก็เรียกว่ากัณฑ์ เรื่องที่มีเนื้อความยาวซึ่งถูกแบ่งออกเป็นตอนๆ แต่ละตอนก็เรียกว่ากัณฑ์ เช่น เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก ถูกแบ่งเป็น ๑๓ ตอน เรียกว่ามี ๑๓ กัณฑ์ คือ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนประเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ กัณฑ์นครกัณฑ์

หากในงานเดียวกันมีเทศน์หลายช่วง เช่น ช่วงเช้า ช่วงบ่าย และช่วงกลางคืน เรียกว่ามีเทศน์ ๒ กัณฑ์ มีเทศน์ ๓ กัณฑ์

กัณฑ์เทศน์-เครื่องกัณฑ์

กัณฑ์เทศน์ คือ สิ่งของหรือไทยธรรม สำหรับถวายพระเทศน์ สิ่งของนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ที่สมควรแก่พระภิกษุ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นของใช้ที่จำเป็นสำหรับพระ ถ้าเป็นของใหญ่ก็จะได้แก่ผ้าจีวร ผ้าห่ม เสื่อ หมอน มุ้ง เป็นต้น ถ้าเป็นของเล็ก ๆ จะได้แก่ยารักษาโรค สบู่ แปรงสีฟัน ยาสีฟัน เป็นต้น หรืออาจเป็นผลไม้ตามฤดูกาลหรือเป็นของหนักเช่น ตู้ โต๊ะ ก็มี แต่ที่นิยมไม่ให้ขาดก็คือดอกไม้ ธูป เทียน หากไม่พร้อม จะมีเพียงดอกไม้ ธูป เทียน ก็ถือว่าเป็นกัณฑ์เทศน์โดยสมบูรณ์เช่นกัน กัณฑ์เทศน์จะห่อหรือใส่ขันหรือวางบนภาชนะ อื่นใดที่สมควรก็ได้

ทั้งหมดนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **เครื่องกัณฑ์** ถ้ามีปัจจัยคือเงินด้วยนิยมเรียกว่า **ปัจจัยติดกัณฑ์เทศน์** หรือ **ปัจจัยติดต้นเทียน**

กัณหปักษ์ ชุณหปักษ์

กัณหปักษ์ แปลว่า ฝ่ายดำ, ส่วนข้างมืด คือ ข้างแรม

กัณหปักษ์ หมายถึงระยะเวลาที่พระจันทร์ค่อย ๆ ลดความสว่างลงไปจนถึงมืดสนิท ได้แก่วันแรม ๑ ค่ำไปจนถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ ใช้ว่า **กาฬปักษ์** ก็มี

ชุณหปักษ์ แปลว่า ฝ่ายขาว ส่วนข้างสว่าง คือ ข้างขึ้น

ชุณหปักษ์ หมายถึงระยะเวลาที่พระจันทร์ค่อย ๆ สว่างขึ้นจนสว่างเต็มดวง ได้แก่วันขึ้น ๑ ค่ำ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ

เฉพาะวันขึ้น ๑๕ ค่ำ มีชื่อเรียกพิเศษว่า **วันเพ็ญ** แปลว่า พระจันทร์เต็มดวง

กัป กัลป์

กัป หรือ **กัลป์** หมายถึงระยะกาลหรือกำหนดกาลเวลาที่ยาวนานมาก

ตำนานว่าโลกพินาศครั้งหนึ่งเป็นอันสิ้นกัปหนึ่ง และกล่าวเปรียบเทียบไว้หลายอย่าง เช่น มีภูเขาหินล้วนลูกหนึ่ง ขนาดกว้าง ยาว สูง ด้านละหนึ่งโยชน์เท่ากัน ทุกๆ ๑๐๐ ปี จะมีคนใช้ผ้าเนื้อละเอียดมาปัดภูเขานี้ครั้งหนึ่ง ทำเรื่อยไปจนภูเขาราบเสมอกับพื้นดิน ระยะเวลานี้แหละเรียกว่าเป็นกัปหนึ่ง

กัป ท่านแบ่งย่อยออกไปอีก ๕ คือ ๑) สารกัป ๒) มัณฑกัป ๓) สารมัณฑกัป ๔) วรกัป ๕) ภัทรกัป ในแต่ละกัปจะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติทุกกัป คือ สารกัปมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ ๑ พระองค์ มัณฑกัป ๒ พระองค์ สารมัณฑกัป ๓ พระองค์ วรกัป ๔ พระองค์ ภัทรกัป ๕ พระองค์

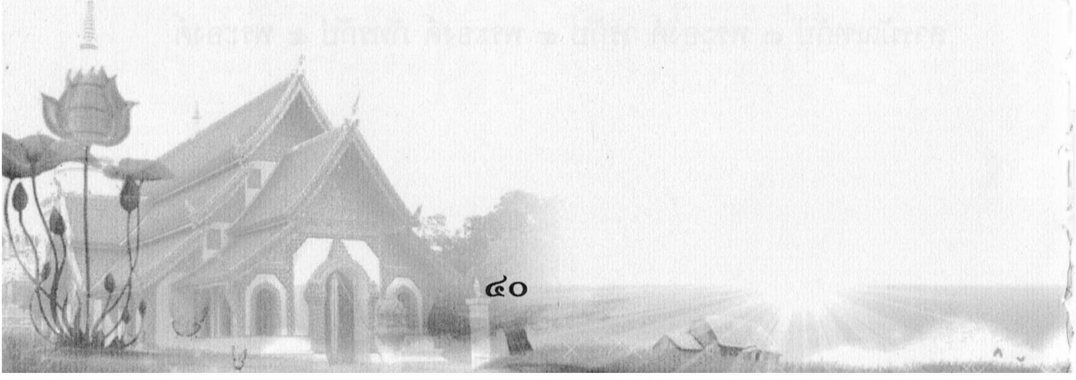

กัปปิยะ-กัปปิยภัณฑ์

กัปปิยะ หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้ที่สมควรแก่สมณะคือพระภิกษุสามเณร เป็นสิ่งของที่พระภิกษุสามเณรบริโภคใช้สอยได้ ไม่ผิดพระวินัย เรียกชื่อเต็มว่า **กัปปิยภัณฑ์** ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ ผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค (ดูเรื่องปัจจัย)

ปัจจัย ๔ เหล่านี้ หากเป็นชนิดที่พระภิกษุสามเณรไม่ควรจะบริโภคใช้สอย หรือบริโภคใช้สอยไม่ได้ เรียกว่า **อกัปปิยะ** หรือ **อกัปปิยภัณฑ์**

ปัจจัยบางอย่างที่เป็นอกัปปิยะ นิยมทำให้เป็นกัปปิยะเสียก่อนจึงถวายพระ เช่น ผลไม้ที่มีเปลือกหนา นิยมปอกหรือใช้มีดใช้เล็บกรีดให้เป็นรอยเสียก่อน ทำดังนี้เรียกว่า **ทำกัปปิยะ**

กัปปิยการก

กัปปิยการก แปลว่า ผู้ทำให้เป็นกัปปิยะ, ผู้ทำสิ่งที่สมควรให้แก่สมณะ

กัปปิยการก หมายถึงผู้ปฏิบัติภิกษุในเรื่องปัจจัย ๔ หรือหมายถึงลูกศิษย์ของภิกษุผู้จัดของที่สมควรถวายแก่ภิกษุ ผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติดูแลภิกษุในเรื่องการขบฉัน เป็นต้น

กัปปิยการก ทำหน้าที่ช่วยเหลือพระภิกษุมิให้ต้องอาบัติหรือความผิดทางพระวินัย เช่น ทำสิ่งที่เป็นอกัปปิยะอันไม่สมควรแก่สมณะให้เป็นกัปปิยะก่อนถวาย เป็นต้นว่าปอกผลไม้ที่มีเปลือกหนาก่อนถวาย (ดูเรื่องกัปปิยะ)

กัปปิยโวหาร

กัปปิยโวหาร แปลว่า โวหารที่สมควรแก่ภิกษุ, คำพูดที่สมควรแก่ภิกษุ

กัปปิยโวหาร หมายถึงภาษาและคำพูดที่เหมาะสมแก่ภิกษุ เป็นทั้งภาษาและคำพูดที่ชาวบ้านใช้กับภิกษุและที่ภิกษุใช้กับชาวบ้านที่ชาวบ้านใช้กับภิกษุ เช่นเรียกเงินตราว่า **กัปปิยภัณฑ์** เรียกการกินว่า **ฉัน** เรียกการนอนว่า จำวัด เรียกการป่วยว่า **อาพาธ** เรียกภิกษุว่า **พระคุณเจ้า** เป็นต้น (ดูเรื่องคำพระ)

และหมายถึงภาษาหรือคำพูดที่ภิกษุใช้โดยเฉพาะ เช่น ภิกษุเรียกตัวเองว่า **อาตมา** หรือ **อาตมภาพ** เรียกชาวบ้านว่า **โยม** เป็นต้น

กัปปิยโวหาร เป็นถ้อยคำสำนวนที่เหมาะแก่กาลเทศะ หากใช้ได้ถูกต้องก็เป็นที่นิยมยกย่องว่าเป็นผู้ฉลาดรู้กาลเทศะดี

กัลยาณจิต

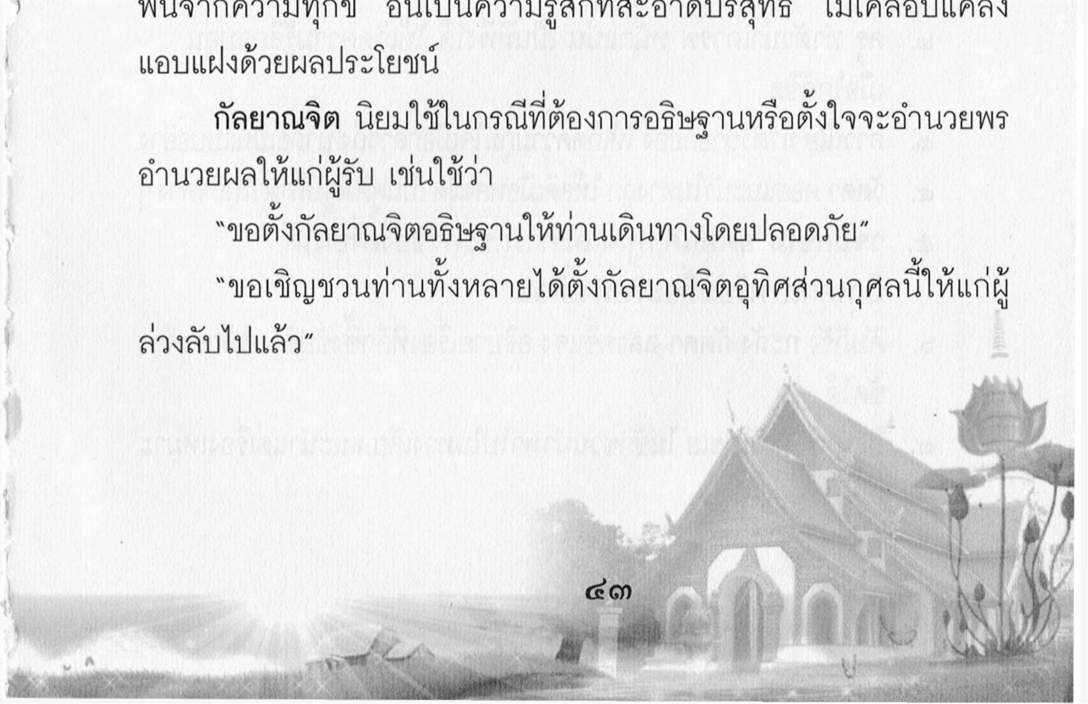
กัลยาณจิต แปลว่า จิตที่ดี, จิตที่งดงาม

กัลยาณจิต หมายถึงจิตที่ดีงาม จิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา คือความรู้สึกที่หวังดี ปรารถนาดี ความรู้สึกที่มุ่งให้ประโยชน์ ต้องการจะให้พ้นจากความทุกข์ อันเป็นความรู้สึกที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เคลือบแคลงแอบแฝงด้วยผลประโยชน์

กัลยาณจิต นิยมใช้ในกรณีที่ต้องการอธิษฐานหรือตั้งใจจะอำนวยพร อำนวยผลให้แก่ผู้รับ เช่นใช้ว่า

"ขอตั้งกัลยาณจิตอธิษฐานให้ท่านเดินทางโดยปลอดภัย"

"ขอเชิญชวนท่านทั้งหลายได้ตั้งกัลยาณจิตอุทิศส่วนกุศลนี้ให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว"

กัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดี คือมิตรแท้ผู้ปรารถนาดีต่อเพื่อนกันด้วยไมตรีจิต

กัลยาณมิตร มีลักษณะ ๗ ประการ คือ

๑. **ปิโย** ทำตัวน่ารัก น่าคบหา

๒. **ครุ** ทำตัวน่าเคารพ หนักแน่น เป็นที่พึ่งได้ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นเมื่อใกล้ชิด

๓. **ภาวนีโย** ทำตัวน่ายกย่อง ให้เกิดความภูมิใจเมื่อกล่าวถึง น่าถือเป็นแบบอย่าง

๔. **วัตตา** คอยแนะนำในทางถูก ให้สติเมื่อหลงผิด เป็นคู่คิดคู่ปรึกษาในกิจต่างๆ

๕. **วจนักขโม** อดทนคำพูดและการกระทำของเพื่อนได้ มีเหตุผล พร้อมที่จะรับฟังเพื่อน

๖. **คัมภีรัง กะถัง กัตตา** ฉลาดชี้แจง อธิบายเรื่องที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้กระจ่างชัดได้

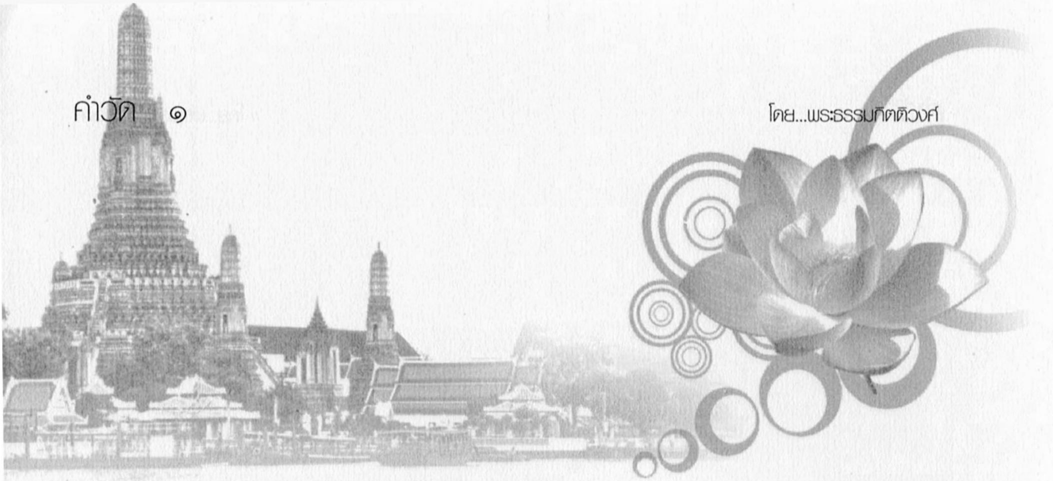
๗. **โนจัฏฐาเน นิโยชเย** ไม่ชักชวนนำพาไปในทางเสีย แนะนำแต่เรื่องเหมาะสมดีงาม

กัลปนา-ที่กัลปนา

กัลปนา แปลว่า เจาะจงให้ ใช้ในความหมาย ๒ อย่างคือ หมายถึงส่วนบุญที่ผู้ทำบุญอุทิศไปให้แก่ผู้ตาย เรียกว่าอุทิศกัลปนาไปให้อีกอย่างหนึ่ง หมายถึงที่ดินที่เจ้าของถวายเฉพาะผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ดินนั้นให้แก่วัด กรรมสิทธิ์ที่ดินยังเป็นของเจ้าของ เช่น นา สวนมะพร้าว ที่มีตึกแถว เรียกชื่อเต็มว่า **ที่กัลปนา**

"ข้าพเจ้าขออุทิศกัลปนานี้ไปให้แก่บิดาเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย" อย่างนี้เป็นความหมายแรก

"ปีนี้กัลปนาของวัดเราได้ผลตอบแทนไม่มาก เพราะฝนแล้ง" อย่างนี้เป็นความหมายหลัง

กาม

กาม แปลว่า ความใคร่, ความรัก, ความชอบ, ความปรารถนา, ความต้องการ, สิ่งที่น่ารักน่าใคร่ น่าปรารถนา เป็นชื่อของกิเลสอย่างหนึ่ง

กาม ปกติใช้ประกอบคำอื่น เพื่อแสดงว่าคำนั้นเกี่ยวข้องกับกิเลส เช่น

กามคุณ สิ่งที่น่าปรารถนา

กามฉันท์ ความยินดีพอใจในกาม

กามภพ ภพของสัตว์ผู้ยังเสพกาม

กามตัณหา ความอยากในกามคุณ ความอยากในกามภพ

กามวิตก ความตรึกถึงกาม

กามราคะ ความกำหนัดยินดีด้วยความพอใจในกาม

กามสุข สุขในกาม สุขทางกาม

กามารมณ์ อารมณ์คือกามคุณ

กามคุณ

กามคุณ (อ่านว่า กา-มะ-คุน) คือสิ่งที่น่าปรารถนา ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัดยินดี

กามคุณ มี ๕ อย่าง คือ **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ** (สัมผัส) จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจกามคุณ และจัดเป็นวัตถุกามคือ กามคุณที่เป็นวัตถุ ซึ่งสามารถสัมผัสจับต้อง และรู้สึกได้ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย

กามคุณ เป็นอารมณ์คือสิ่งที่ยึดดึงใจให้ปรารถนา ให้รักใคร่ เป็นต้น จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **กามารมณ์** (ดูเรื่องกามารมณ์)

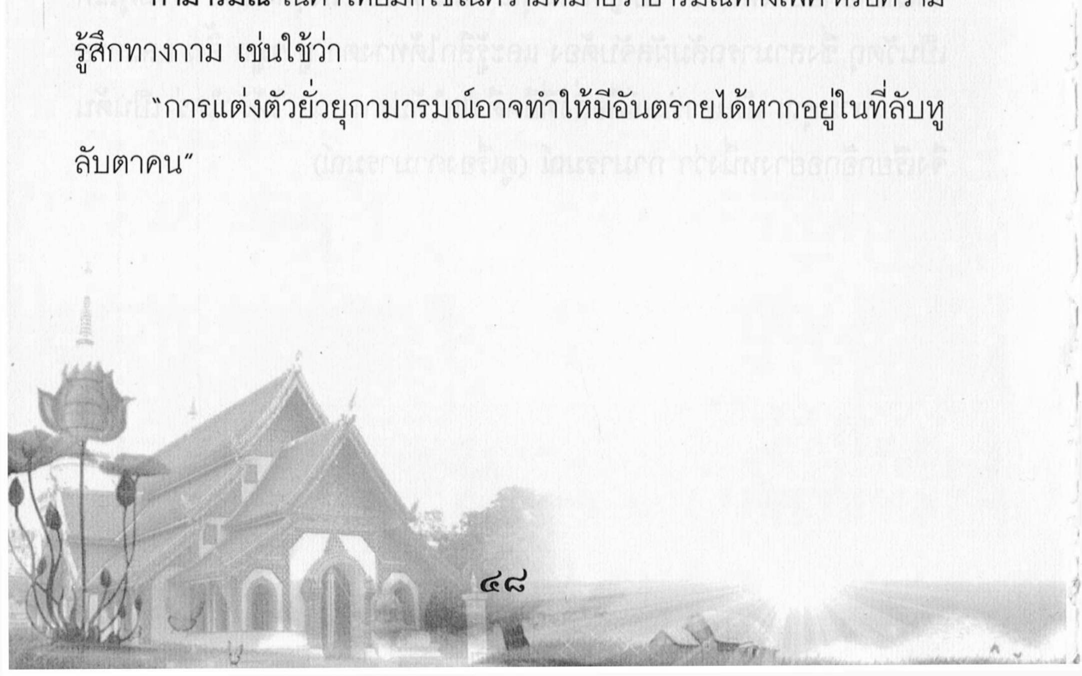

กามารมณ์

กามารมณ์ แปลว่า อารมณ์คือกามคุณ คือสิ่งที่เป็นอารมณ์ยึดดึงใจให้ปรารถนา ให้รักใคร่ ให้หลงใหลติดใจ เป็นต้น มี ๕ ชนิด คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (ดูเรื่องกามคุณ)

กามารมณ์ ในคำไทยมักใช้ในความหมายว่าอารมณ์ทางเพศ หรือความรู้สึกทางกาม เช่นใช้ว่า

"การแต่งตัวยั่วยุกามารมณ์อาจทำให้มีอันตรายได้หากอยู่ในที่ลับหูลับตาคน"

กามฉันทะ

กามฉันทะ แปลว่า ความยินดีในกาม ความพอใจในกาม ใช้ว่า **กามฉันท์**ก็ได้

กามฉันทะ หมายถึงความพอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจคือกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (ดูเรื่องกามคุณ) เป็นเหตุให้จิตฝักใฝ่ใหลหลงอยู่กับอารมณ์เหล่านั้นจนทอดทิ้งการงานหน้าที่และความดีงามต่าง ๆ จัดเป็น **นิวรณ์** คือเครื่องปิดกั้นขัดขวางมิให้บรรลุถึงความดีและปิดกั้นความดีมิให้เข้าถึงจิต (ดูเรื่องนิวรณ์)

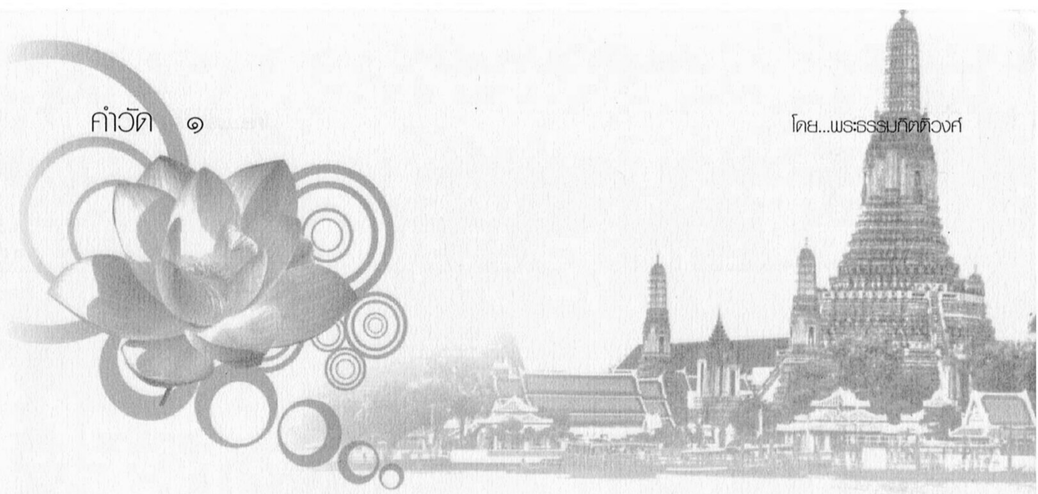
กามฉันทะ เกิดจากศุภนิมิต คือ การกำหนดหมายว่าสวยว่างาม จะสงบได้ก็ด้วยการเจริญอสุภกรรมฐาน

กามตัณหา

กามตัณหา แปลว่า ความอยากในกาม

กามตัณหา ใจความสูงสุดหมายถึงความยินดี ความติดใจ ความพอใจในกามภพ คือ ภพอันเป็นที่เกิดของผู้ยังเกี่ยวข้องด้วยกามซึ่งพร้อมมูลด้วยกาม ได้แก่โลกมนุษย์และเทวโลก

กามตัณหา ทั่วไปหมายถึงความอยากในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ (ดูเรื่องกามคุณ)

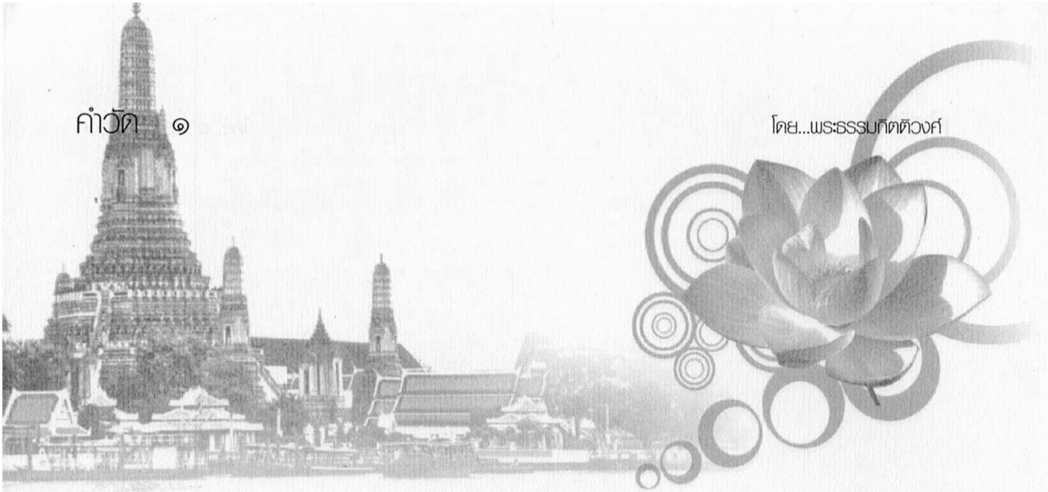
กายบริหาร

กายบริหาร คือการดูแลรักษา, การจัดการ, การปฏิบัติต่อร่างกายโดยถูกต้อง

กายบริหาร เป็นสำนวนพระวินัย หมายถึง ธรรมเนียมการดูแลร่างกายของภิกษุ เป็นต้นว่า ธรรมเนียมการบริหารผมและหนวดเครา เช่น ไม่ไว้ผมยาวเกิน ๒ นิ้ว หรือเกิน ๒ เดือน ไม่ไว้หนวดเครา ไม่ไว้ขนจมูก ธรรมเนียมการบริหารหน้า เช่น ไม่ผัดหน้า ไล้หน้า ทาหน้า เป็นต้น ธรรมเนียมการอาบน้ำ ธรรมเนียมการนุ่งห่มผ้า เป็นต้น

กายบริหาร กำหนดไว้เพื่อให้ภิกษุรักษาร่างกายให้สะอาด นุ่งห่มเรียบร้อย เป็นสมณสารูป นำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ป้องกันมิให้สกปรกรุงรัง มิให้รักสวยรักงามแบบชาวบ้าน

การกสงฆ์

การกสงฆ์ (อ่านว่า กา-รก-สงฆ์, การะกะสงฆ์) แปลว่า สงฆ์ผู้ทำกิจ, หมู่ภิกษุผู้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญ

การกสงฆ์ ใช้เรียกสงฆ์หมู่หนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้ทำกิจสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นประโยชน์แก่หมู่คณะหรือแก่พระศาสนา ได้แก่กิจการที่เป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อรักษาพระธรรมวินัย เพื่อชำระอธิกรณ์ เป็นต้น

การกสงฆ์ ได้แก่สงฆ์ที่ร่วมกันทำสังคายนา หรือทำสังฆกรรมต่างๆ ซึ่งเรียกเต็มว่า **สังคีติการกสงฆ์ กัมมการกสงฆ์** ตามลำดับ

กาลกิริยา

กาลกิริยา (อ่านว่า กาละ-กิริยา หรือ กาน-กิริยา) แปลว่า การกระทำกาละ

กาลกิริยา เป็นสำนวนวัด หมายถึงตาย มรณะ ล่วงลับไป ใช้กับบุคคลทั่วไปไม่จำกัดเพศ เช่นใช้ว่า

"ผู้สั่งสมบุญความดีไว้มาก ครั้นทำกาลกริยาไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติ"

กาลกิริยา มีความหมายตามรูปศัพท์อีกอย่างหนึ่งว่า ถึงเวลาที่กำหนดไว้ ถึงจุดของเวลาถึงเวลาสุดท้าย ถึงชั่วโมงสุดท้าย (ของชีวิต) ซึ่งก็ได้ความว่า **"ตาย"** นั่นเอง

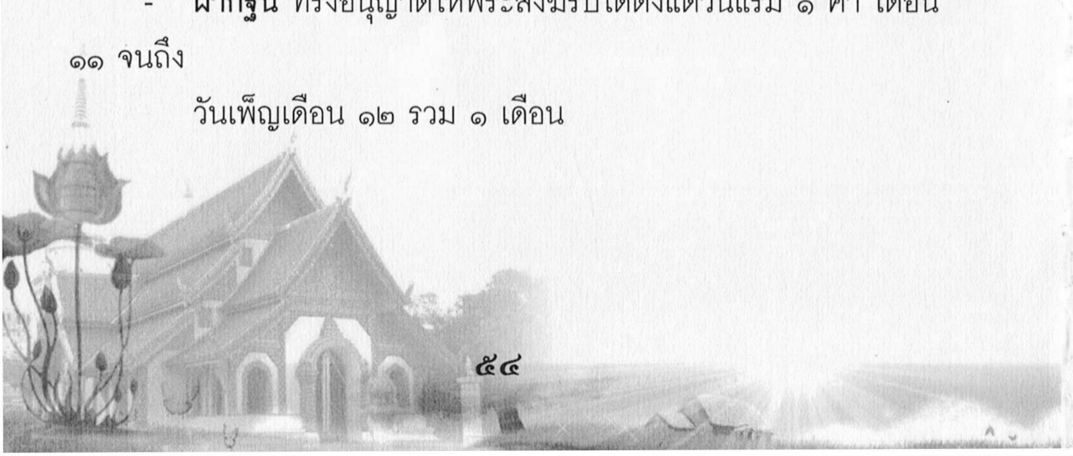
กาลทาน

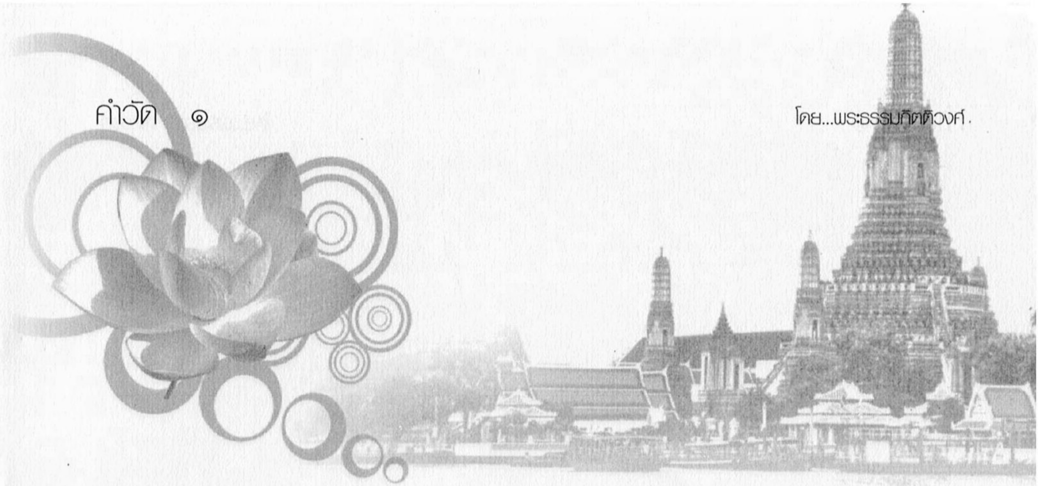
กาลทาน แปลว่า ทานที่ถวายตามกาล ทานที่ทรงอนุญาตให้รับได้ตามกาล

กาลทาน หมายถึง ทานที่มีกำหนดระยะเวลาถวาย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุรับทานเช่นนั้นได้ หากถวายก่อนหรือหลังระยะกาลนั้นไม่ถือว่าเป็นกาลทานที่เป็นกาลทาน เช่น

- **ผ้าอาบน้ำฝน** ทรงกำหนดให้พระสงฆ์รับได้ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึง วันเพ็ญเดือน ๘ รวม ๑ เดือน
- **ผ้ากฐิน** ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับได้ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึง

  วันเพ็ญเดือน ๑๒ รวม ๑ เดือน

กาลิก

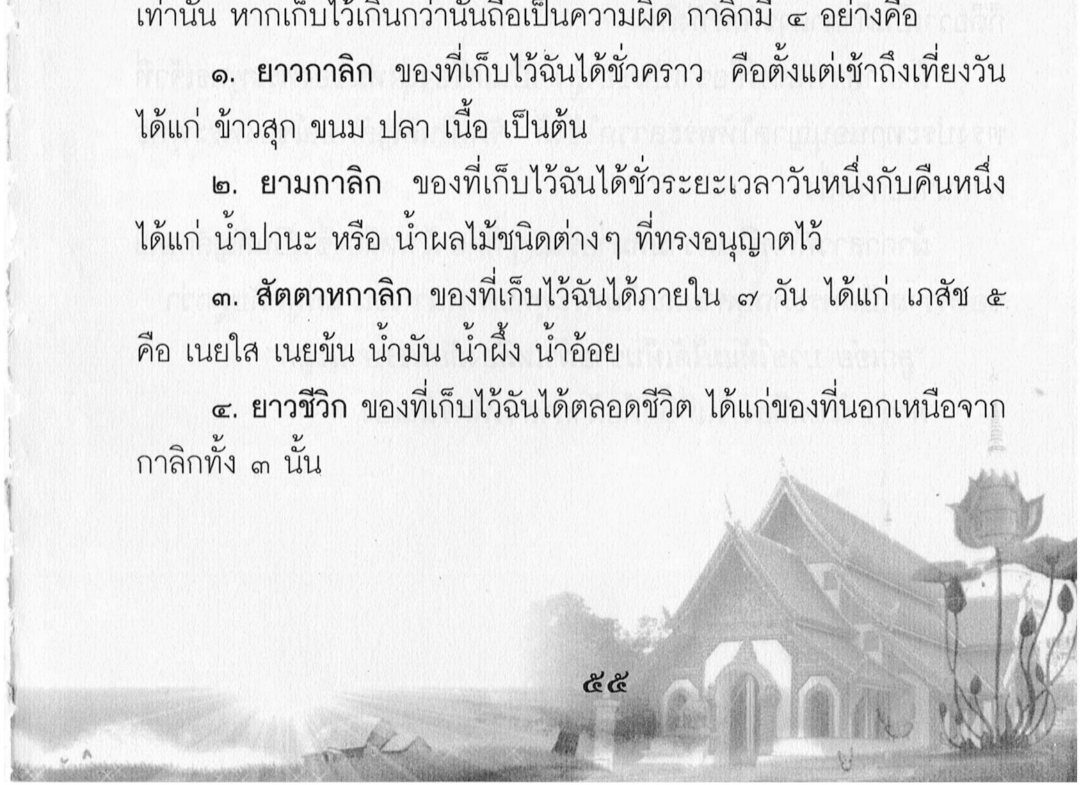
กาลิก แปลว่า ประกอบด้วยกาลเวลาขึ้นอยู่กับกาลเวลา เป็นภาษาวินัยของพระหมายถึงของที่พระภิกษุรับแล้วเก็บไว้ฉันได้ตามเวลาที่กำหนดเท่านั้น หากเก็บไว้เกินกว่านั้นถือเป็นความผิด กาลิกมี ๔ อย่างคือ

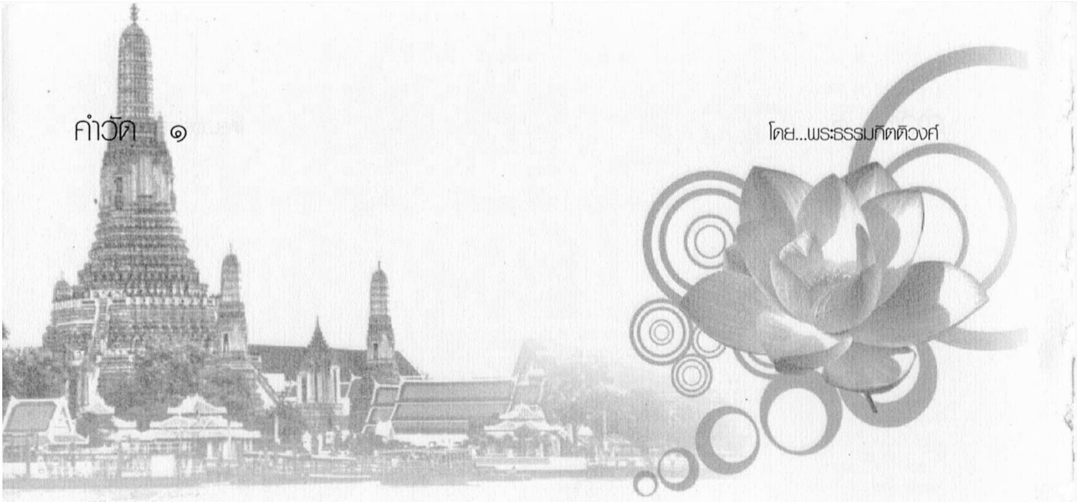
๑. **ยาวกาลิก** ของที่เก็บไว้ฉันได้ชั่วคราว คือตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงวัน ได้แก่ ข้าวสุก ขนม ปลา เนื้อ เป็นต้น

๒. **ยามกาลิก** ของที่เก็บไว้ฉันได้ชั่วระยะเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ได้แก่ น้ำปานะ หรือ น้ำผลไม้ชนิดต่างๆ ที่ทรงอนุญาตไว้

๓. **สัตตาหกาลิก** ของที่เก็บไว้ฉันได้ภายใน ๗ วัน ได้แก่ เภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

๔. **ยาวชีวิก** ของที่เก็บไว้ฉันได้ตลอดชีวิต ได้แก่ของที่นอกเหนือจากกาลิกทั้ง ๓ นั้น

กาสาวพัสตร์

กาสาวพัสตร์ แปลว่า ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด เป็นคำเรียกผ้าที่พระสงฆ์ใช้นุ่งห่ม ผ้านุ่งห่มของพระสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นสีเหลือง สีแก่นขนุน หรือ สีกลักก็ถือว่าเป็นผ้ากาสาวพัสร์ทั้งสิ้น

ผ้ากาสาวพัสตร์ถือว่าเป็นของสูง เป็นเครื่องนุ่งห่มของพระพุทธเจ้าที่ทรงประทานอนุญาตให้พระสาวกใช้ได้ จัดเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง

ผ้ากาสาวพัสตร์ในความหมายรวม ๆ ก็คือ ผ้าเหลืองซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา เช่น แม่พูดกับลูกว่า

"ลูกเอ๋ย บวชให้แม่ได้เห็นชายผ้าเหลืองสักพรรษานะลูก"

คำว่า **ผ้าเหลือง** ในที่นี้ก็คือผ้ากาสาวพัตร์นั่นเอง

กำแพงแก้ว

กำแพงแก้ว หมายถึงกำแพงเตี้ยๆ ที่สร้างล้อมพุทธสถานอันเกี่ยวด้วยพระพุทธเจ้า เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระปรางค์

กำแพงแก้ว ปกตินอกจากจะสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หรือเพื่อป้องกันอันตรายเหมือนรั้วบ้านแล้ว ยังมุ่งสร้างเพื่อเป็นเครื่องประดับพุทธสถานนั้นๆ ด้วย จึงนิยมสร้างอย่างงดงาม ประณีต และแน่นหนาคงทน ผิดจากรั้วบ้านทั่วไป บางแห่งตกแต่งด้วยวัสดุหลากชนิดเท่าที่จะพึงหาได้ และประกอบซุ้มประตูอันวิจิตรงดงามเป็นพิเศษตามแนวกำแพงทั้งสี่ทิศของพุทธสถานนั้นๆ

กำแพงแก้ว เป็นสัญลักษณ์แห่งพุทธสถานสำคัญ เมื่อเห็นกำแพงหรือรั้วมีลักษณะเช่นนี้ก็หมายรู้ได้ว่าภายในกำแพงนั้นเป็นโบสถ์ วิหาร อันเป็นพุทธสถานที่สำคัญที่สุดของวัด

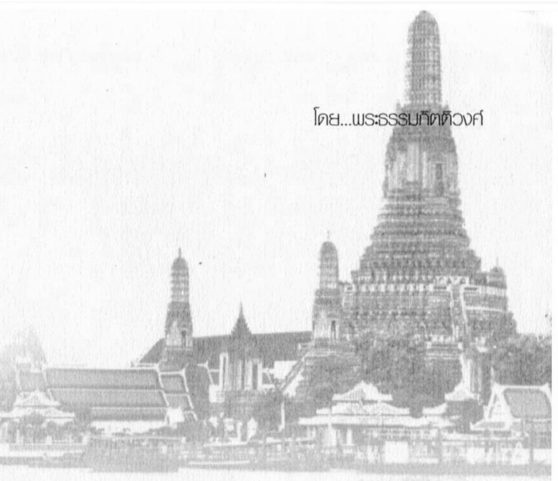

กิจ

กิจ แปลว่า สิ่งที่พึงทำ ใช้หมายถึงธุระ, งานที่พึงจัดพึงทำให้เสร็จไป มาจากคำวัดว่า กิจฺจ เมื่อนำไปประกอบกับคำอื่นจึงอ่านเต็มรูปว่า **กิดจะ** เช่น **กิจกรรม** อ่านว่า **กิดจะกำ กิจวัตร** อ่านว่า **กิดจะวัด กิจการ** อ่านว่า **กิดจะการ**

กิจ ที่ใช้เกี่ยวกับภิกษุ เช่น

- **กิจวัตร** หมายถึงกิจทางศาสนาที่ทำประจำวัน เช่น ทำวัตรเช้า- เย็น
- **กิจสงฆ์** หมายถึงงานที่เป็นหน้าที่ของสงฆ์ เช่น กิจวัตร การรักษาธรรมวินัย การทำสังฆกรรม การดูแลรักษาวัด การเผยแผ่ศาสนา
- **กิจนิมนต์** หมายถึง กิจที่ต้องไปในงานต่าง ๆ ตามคำนิมนต์ เช่น งานทำบุญ งานเทศน์ งานสอน งานสงเคราะห์อื่น ๆ

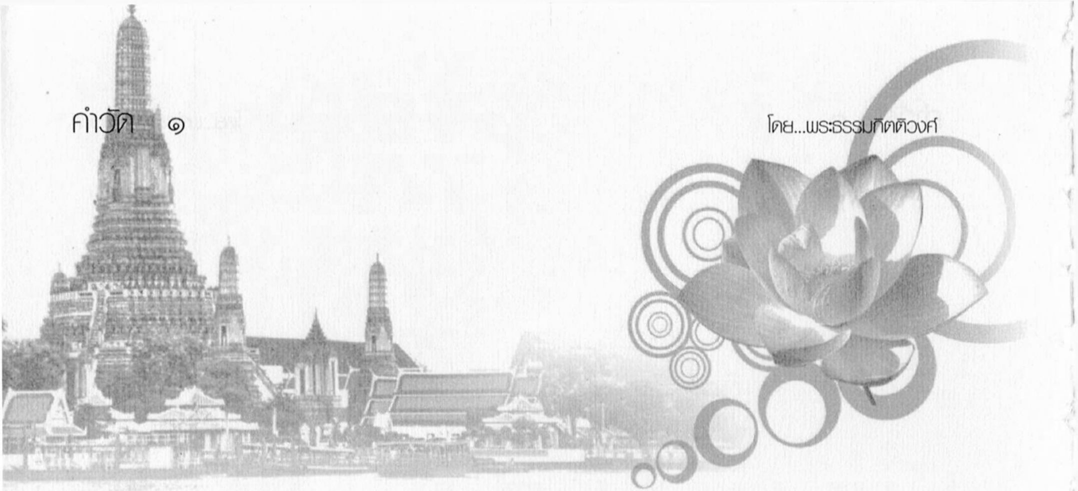
กิจวัตร

กิจวัตร หมายถึงกิจทางศาสนาที่พระภิกษุสามเณรทำเป็นประจำวัน หรือทุกครั้งที่กำหนดไว้เป็นประจำ

กิจวัตร ได้แก่ การออกบิณฑบาต การทำวัตรเช้า การทำวัตรเย็น การสวดมนต์ไหว้พระ การปลงอาบัติ การลงปาติโมขก์ เป็นต้น

กิจวัตร ยังรวมไปถึงการปฏิบัติกิจต่าง ๆ เช่น การศึกษาเล่าเรียน การสอนธรรมแก่ชาวบ้าน การกวาดวัด อันเป็นกิจพิเศษเข้าไปด้วย แม้จะเป็นกิจที่ไมทำทุกวันก็ตาม แต่เป็นกิจที่พระภิกษุสามเณรปฏิบัติกันเป็นปกติ

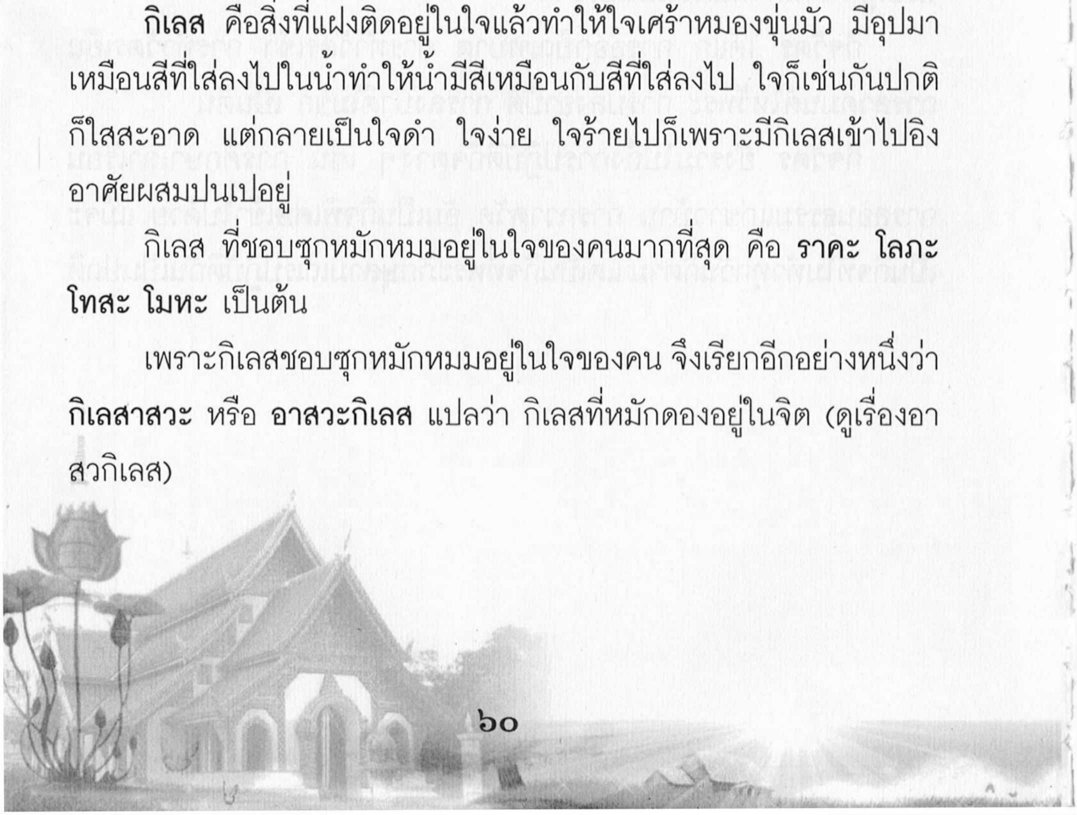
กิเลส

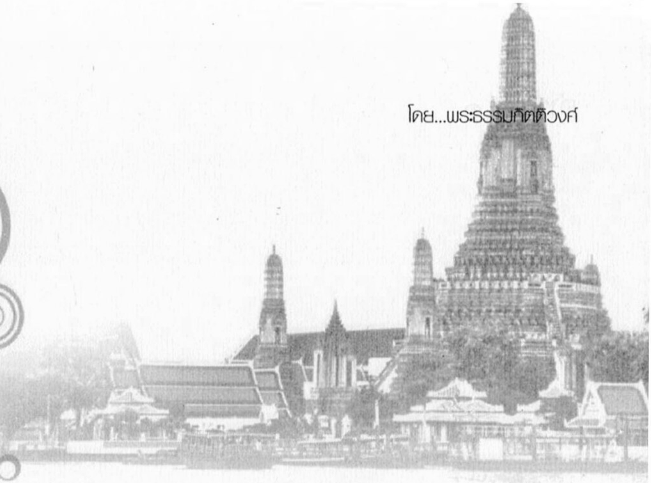
กิเลส แปลว่า สิ่งเกาะติด, สิ่งเปรอะเปื้อน, สิ่งสกปรก

กิเลส คือสิ่งที่แฝงติดอยู่ในใจแล้วทำให้ใจเศร้าหมองขุ่นมัว มีอุปมาเหมือนสีที่ใส่ลงไปในน้ำทำให้น้ำมีสีเหมือนกับสีที่ใส่ลงไป ใจก็เช่นกันปกติก็ใสสะอาด แต่กลายเป็นใจดำ ใจง่าย ใจร้ายไปก็เพราะมีกิเลสเข้าไปอิงอาศัยผสมปนเปอยู่

กิเลส ที่ชอบซุกหมักหมมอยู่ในใจของคนมากที่สุด คือ **ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ** เป็นต้น

เพราะกิเลสชอบซุกหมักหมมอยู่ในใจของคน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **กิเลสาสวะ** หรือ **อาสวะกิเลส** แปลว่า กิเลสที่หมักดองอยู่ในจิต (ดูเรื่องอาสวกิเลส)

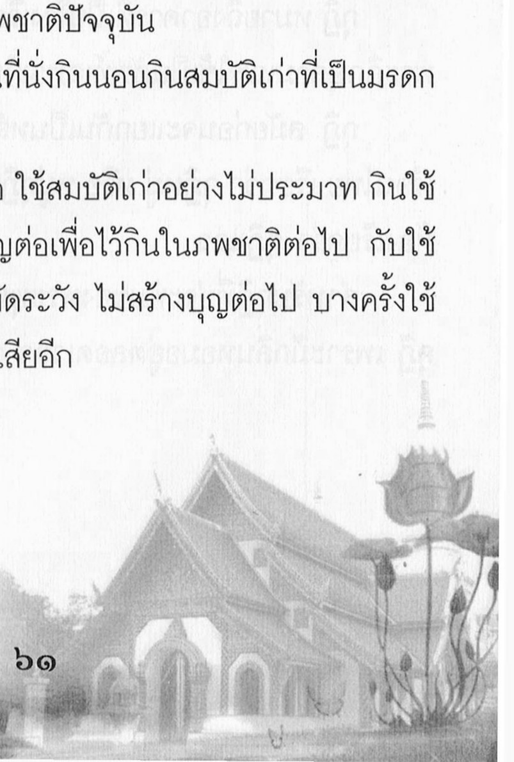

กินบุญเก่า

กินบุญเก่า มิใช่คำวัดโดยตรง แต่เป็นสำนวนที่เกี่ยวกับวัด หมายถึงการได้รับผลแห่งความดีที่ทำไว้แต่ปางก่อน, บุญเก่าหรือความดีที่ทำไว้ก่อนมาสนองผลให้มั่งมีศรีสุขอยู่ในภพชาติปัจจุบัน

กินบุญเก่า นิยมใช้หมายถึงคนที่นั่งกินนอนกินสมบัติเก่าที่เป็นมรดกตกทอดมา

คนกินบุญเก่า มี ๒ ประเภทคือ ใช้สมบัติเก่าอย่างไม่ประมาท กินใช้ด้วยความระมัดระวัง และใช้สร้างบุญต่อเพื่อไว้กินในภพชาติต่อไป กับใช้อย่างประมาท กินใช้สุรุ่ยสุร่ายไม่ระมัดระวัง ไม่สร้างบุญต่อไป บางครั้งใช้ไปก่อกรรมทำเข็ญแก่ตัวเองและผู้อื่นเสียอีก

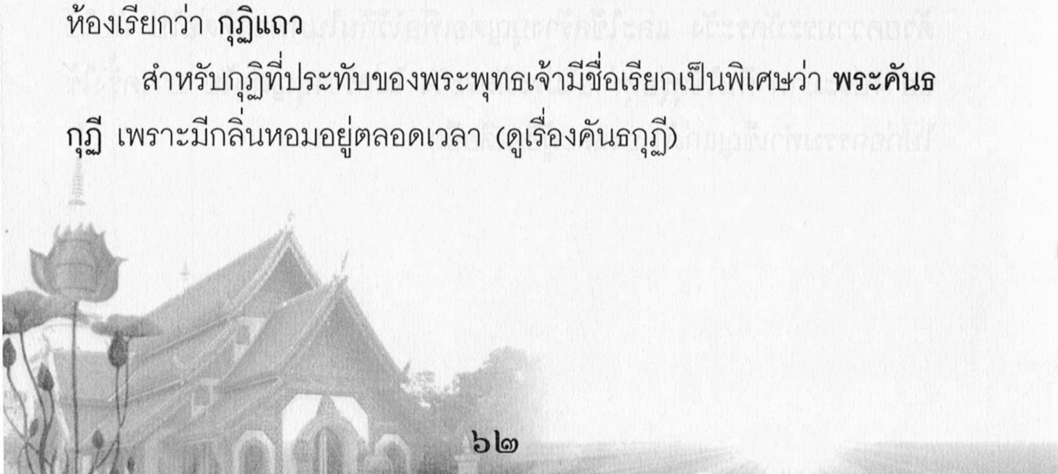
กุฏิ กุฏี

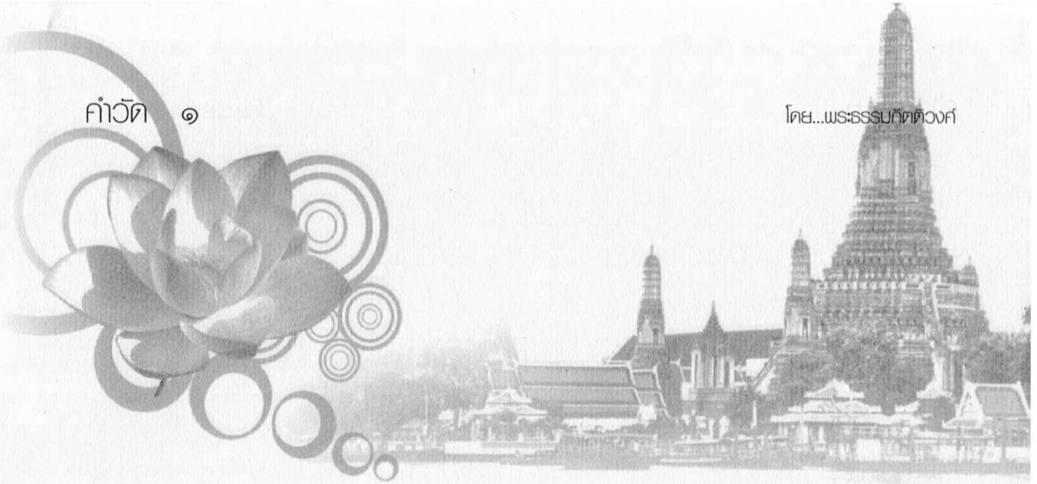
กุฏิ อ่านว่า กุด หรือ กุดติ) แปลว่า กระต๊อบ, กระท่อม, โรงนา ใช้ว่า กุฏี ก็ได้ เรียกเพี้ยนไปว่า กฏิ ก็มี (กฏิ แปลว่า สะเอว)

กุฏิ หมายถึงอาคารที่เป็นโรงเรือนหรือตึกอันเป็นที่อยู่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรใช้เป็นศัพท์เฉพาะในพระพุทธศาสนา

กุฏิ สมัยก่อนจะแยกกันเป็นหลังๆ อยู่รวมกันหลายๆ หลัง เช่นกุฏิเรือนไทย เรียกว่า **กุฏิหมู่** หรือ **หมู่กุฏิ** บางแห่งสร้างเป็นหลายชั้นและหลายห้องเรียกว่า **กุฏิแถว**

สำหรับกุฏิที่ประทับของพระพุทธเจ้ามีชื่อเรียกเป็นพิเศษว่า **พระคันธกุฏี** เพราะมีกลิ่นหอมอยู่ตลอดเวลา (ดูเรื่องคันธกุฏี)

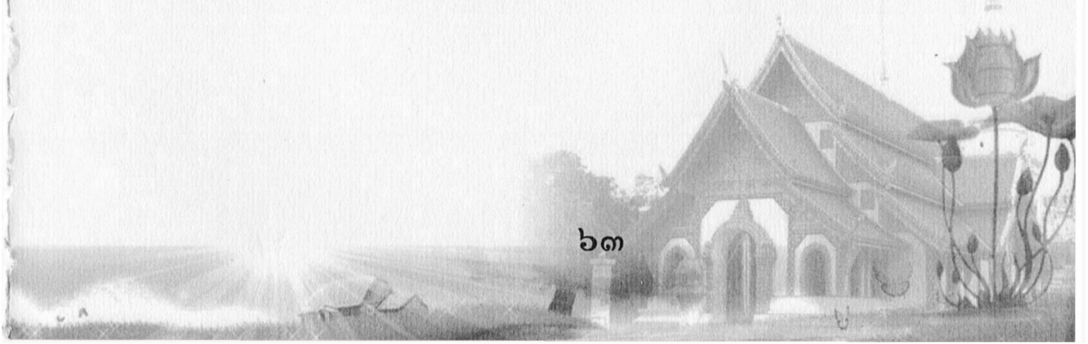

กุมาร

กุมาร เป็นชื่อกัณฑ์ที่ ๘ แห่งเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ คือ ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนประเวศน์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์

กุมาร มีเนื้อหาตอนที่ชูชกเดินทางไปถึงเขาวงกต ค้างคืนในที่ไม่ไกลจากอาศรมของพระเวสสันดรนัก รุ่งเช้ารอจนพระนางมัทรีออกไปหาผลไม้ แล้วจึงเข้าไปขอสองกุมารคือพระชาลีและพระกัณหาจากพระเวสสันดร สองกุมารพากันหนีลงไปในสระน้ำ พระเวสสันดรออกไปตามทำความเข้าใจแล้วมอบให้ชูชกไป ชูชกก็จับสองกุมารมัดมือติดกันฉุดลากรีบเร่งออกไปจนพ้นแนวป่า

กุลทูสก

กุลทูสก (อ่านว่า กุ-ละ-ทู-สก, กุละทูสะกะ) แปลว่า ผู้ประทุษร้ายตระกูล

กุลทูสก เป็นภาษาพระวินัย หมายถึงภิกษุผู้ประจบเอาใจคฤหัสถ์ที่ไม่ว่าจะเป็นคนธรรมดาหรือผู้มียศศักดิ์ ด้วยอาการที่ผิดพระวินัย เพื่อให้เขาศรัทธาในตัว เพื่อหวังลาภผลจากเขา เช่นให้ของกำนัล ทำสวนดอกไม้ไว้ให้เขาชื่นชม พูดประจ๋อ ประแจ๋อุ้มลูกเขา ยอมตัวให้เขาใช้สอย รับเป็นหมอรักษาไข้ รับฝากของต้องห้าม เป็นต้น (นัยวินัยมุข เล่ม ๒)

กุลทูสก เป็นผู้ทำลายศรัทธา ทำให้เขาดูหมิ่น เสื่อมถอยในพระรัตนตรัย และทำให้เขาพลาดจากบุญกุศล เพราะมัวหลงชื่นชมต่อสิ่งที่ได้รับ ไม่หาโอกาสบำเพ็ญบุญอย่างอื่นจึงเรียกว่าผู้ประทุษร้ายตระกูลหรือผู้ทำร้ายตระกูล

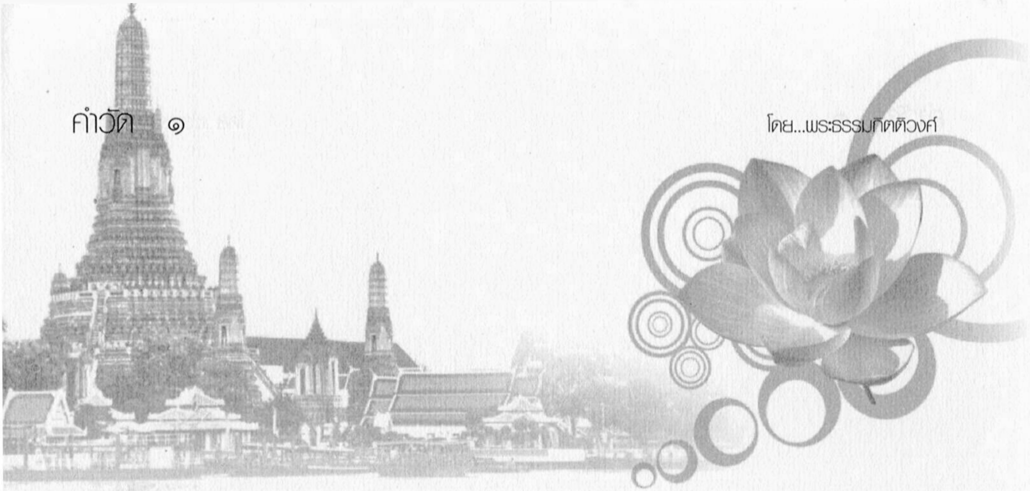
กุลุปกะ - ชีต้น

กุลุปกะ แปลว่า ผู้เข้าถึงสกุล เป็นคำเรียกพระภิกษุผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกับครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลนั้นๆ มีความคุ้นเคย ไปมาหาสู่ผู้คนในครอบครัววงศ์ตระกูลเสมอ ผู้คนในครอบครัวและวงศ์ตระกูลนั้นรู้จักให้ความเคารพนับถือและอุปถัมภ์บำรุงด้วยดีโดยไม่รังเกียจ เรียกเต็มว่า **พระกุลุปกะ** โบราณเรียกว่า **ชีต้น**

พระกุลุปกะนั้นทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาวงศ์ตระกูลบ้าง เป็นหลักใจของวงศ์ตระกูลบ้าง เป็นผู้สอนธรรมประจำของวงศ์ตระกูลบ้าง

ถ้าเป็นพระที่ใกล้ชิดกับราชสกุล เรียกว่า **พระราชกุลุปกะ**

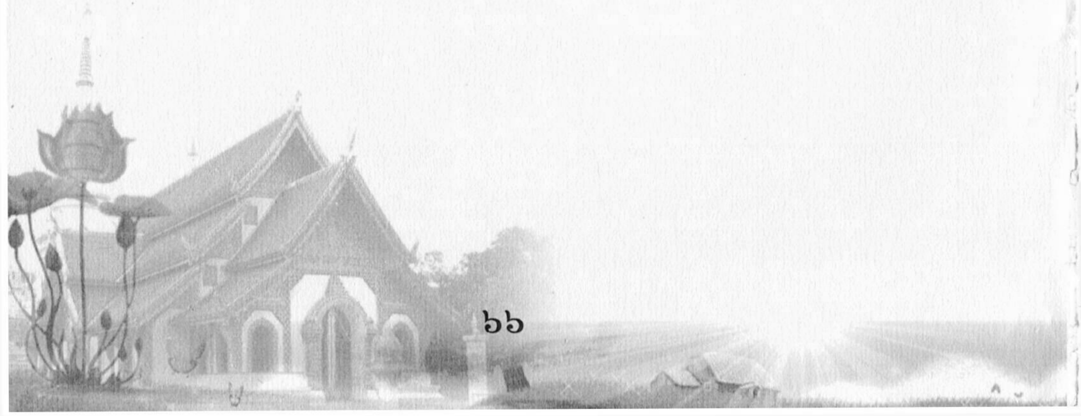
กุศล

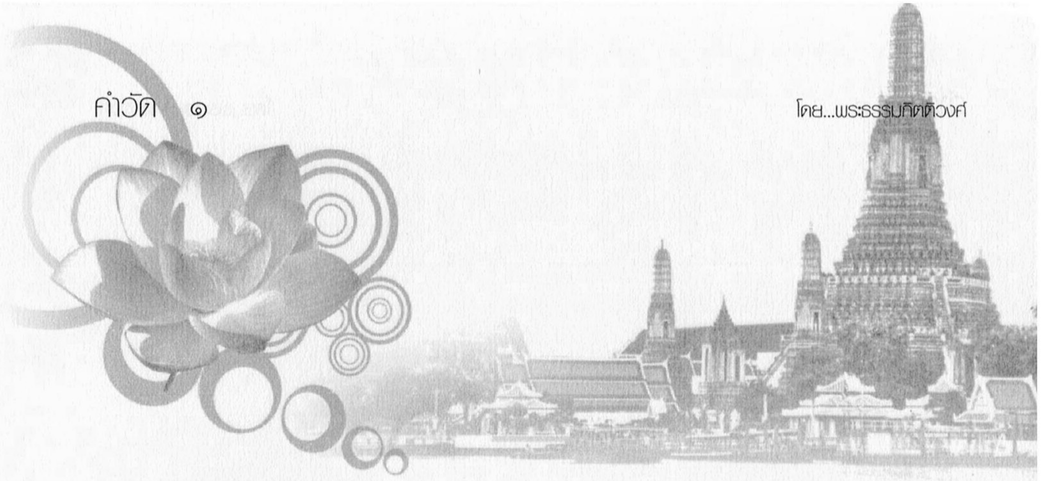
กุศล แปลว่า ฉลาด, สิ่งที่ตัดความชั่วแต่โดยทั่วไปใช้หมายถึงความดี ความงาม สิ่งที่ดี มักใช้คู่กับคำว่าบุญ เป็นบุญกุศล และคู่กับคำว่ากรรม เป็นกุศลกรรม ซึ่งก็มีความหมายว่าบุญ ความดี กรรมดี เหมือนกัน

"เกิดเป็นคนควรสร้างกุศลให้มากเข้าไว้แหละดี" พระท่านเตือนสติมิให้ประมาท

สร้างกุศลให้มากในที่นี้ก็คือทำบุญไว้ให้มากนั่นเอง

กุศลหรือบุญที่ควรทำคือ ทาน ศีล ภาวนา และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นต้น

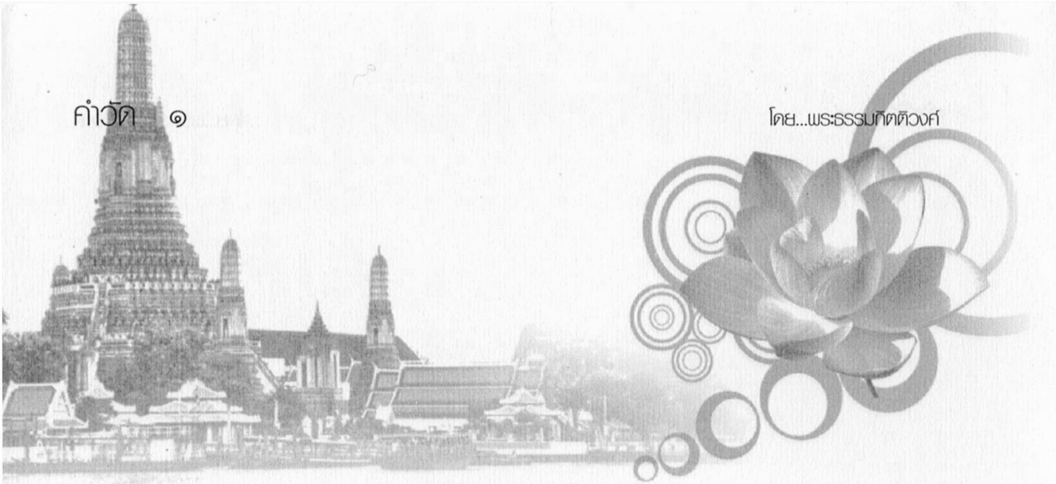
กุศลกรรม

กุศลกรรม (อ่านว่า กุ-สน-ละ-กำ) แปลว่า กรรมดี, การกระทำของคนฉลาด

กุศลกรรม หมายถึง บุญ, ความดี, ความถูกต้อง ซึ่งให้ผลเป็นความสุขโดยส่วนเดียว การทำบุญ การทำความดี เรียกว่า **ทำกุศลกรรม** หรือเรียกย่อว่า **ทำกุศล** ก็ได้

กุศลกรรม ที่ท่านแนะนำให้ทำเป็นประจำ ได้แก่ ให้ทาน เสียสละ รักษาศีล อบรมจิตใจ เจริญปัญญา เรียกย่อว่าบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ซึ่งสามารถทำได้โดยบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความหลงให้น้อยลง เพราะถ้ายังมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเต็มจิตอยู่ก็ไม่สามารถทำกุศลกรรมอะไรได้

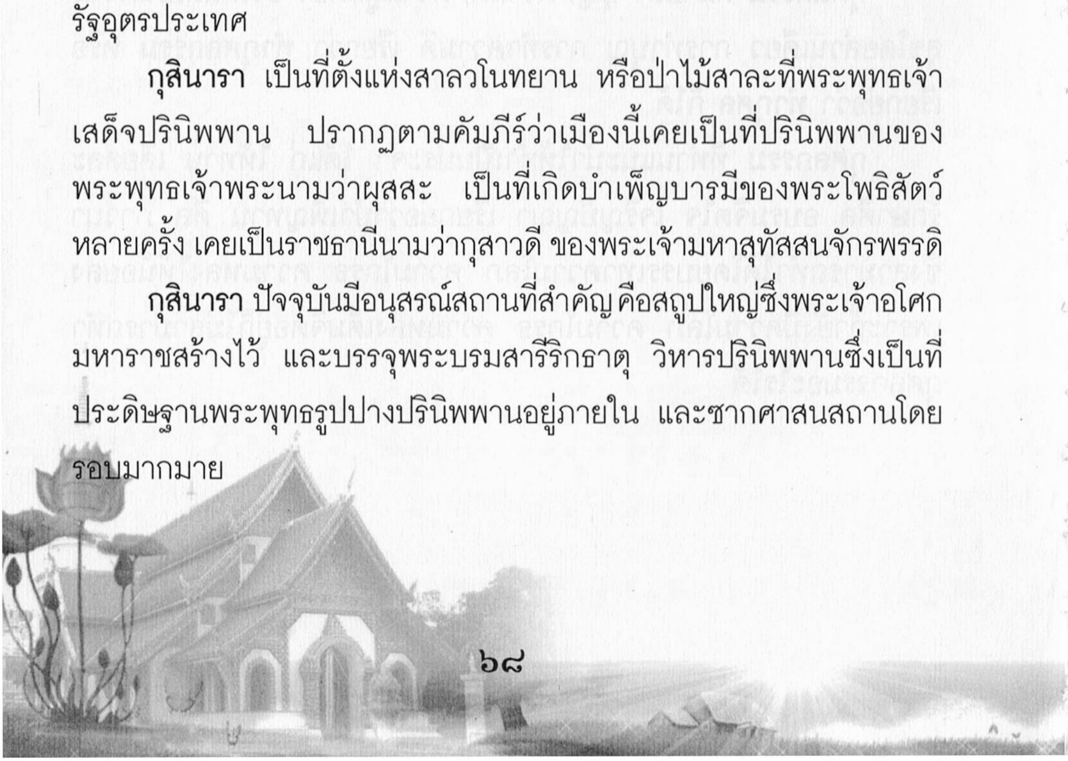

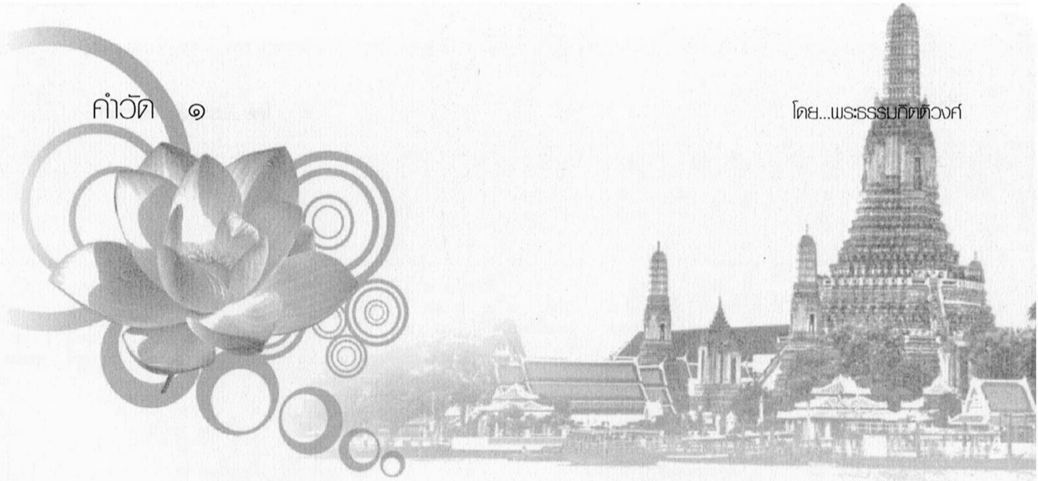
กุสินารา

กุสินารา เป็นชื่อเมืองที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน เป็นที่ตั้งสังเวชนียสถานแห่งที่ ๔ ปัจจุบันเป็นเมืองเล็ก ๆ ชื่อกาเซีย เขตอำเภอเดโอเรีย รัฐอุตรประเทศ

กุสินารา เป็นที่ตั้งแห่งสาลวโนทยาน หรือป่าไม้สาละที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ปรากฏตามคัมภีร์ว่าเมืองนี้เคยเป็นที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้าพระนามว่าผุสสะ เป็นที่เกิดบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์หลายครั้ง เคยเป็นราชธานีนามว่ากุสาวดี ของพระเจ้ามหาสุทัสสนจักรพรรดิ

กุสินารา ปัจจุบันมีอนุสรณ์สถานที่สำคัญ คือสถูปใหญ่ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชสร้างไว้ และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วิหารปรินิพพานซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปรินิพพานอยู่ภายใน และซากศาสนสถานโดยรอบมากมาย

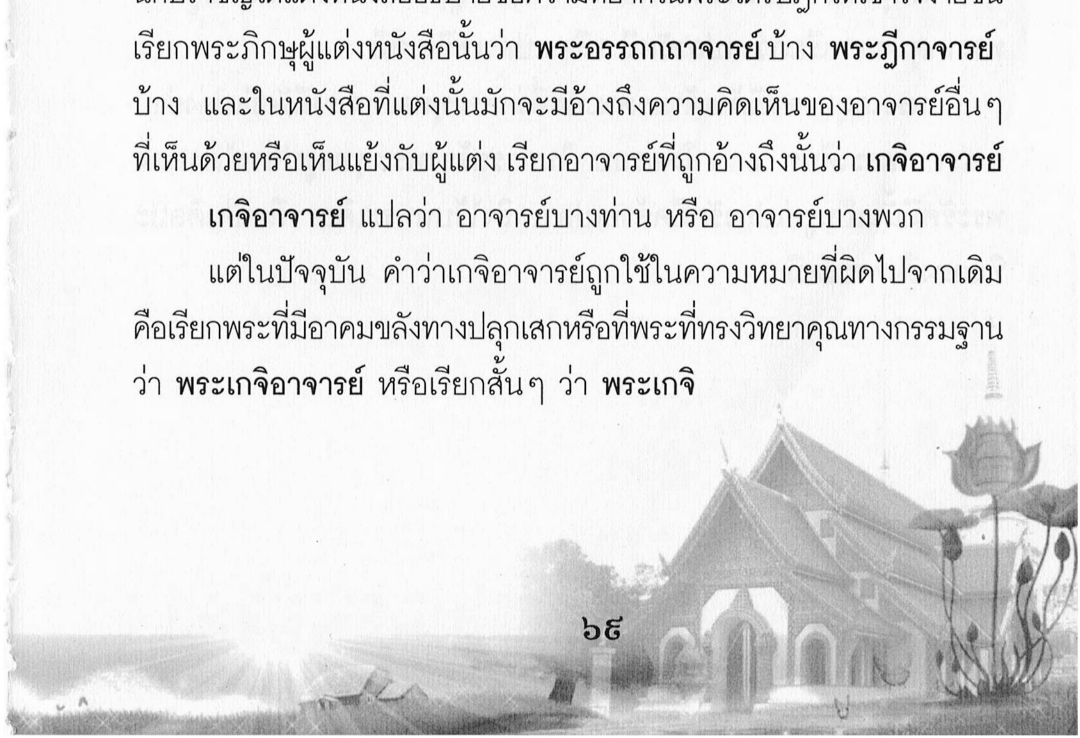

เกจิอาจารย์

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสาวกได้รวบรวมคำสอนของพระองค์ไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่าพระไตรปิฎก ต่อมามีพระภิกษุผู้เป็นนักปราชญ์ได้แต่งหนังสืออธิบายข้อความที่ยากในพระไตรปิฎกให้เข้าใจง่ายขึ้น เรียกพระภิกษุผู้แต่งหนังสือนั้นว่า **พระอรรถกถาจารย์** บ้าง **พระฎีกาจารย์** บ้าง และในหนังสือที่แต่งนั้นมักจะมีอ้างถึงความคิดเห็นของอาจารย์อื่น ๆ ที่เห็นด้วยหรือเห็นแย้งกับผู้แต่ง เรียกอาจารย์ที่ถูกอ้างถึงนั้นว่า **เกจิอาจารย์**

เกจิอาจารย์ แปลว่า อาจารย์บางท่าน หรือ อาจารย์บางพวก

แต่ในปัจจุบัน คำว่าเกจิอาจารย์ถูกใช้ในความหมายที่ผิดไปจากเดิม คือเรียกพระที่มีอาคมขลังทางปลุกเสกหรือที่พระที่ทรงวิทยาคุณทางกรรมฐาน ว่า **พระเกจิอาจารย์** หรือเรียกสั้น ๆ ว่า **พระเกจิ**

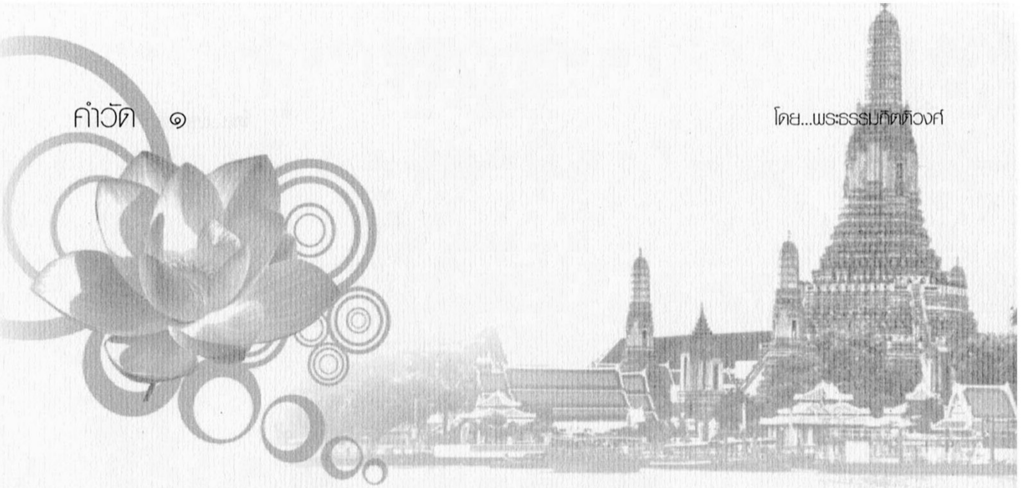

เกตุมาลา

เกตุมาลา (อ่านว่า เก-ตุ-มาลา, เกด-มาลา) หมายถึงพระรัศมีซึ่งเปล่งอยู่เหนือพระเศียรพระพุทธเจ้า

เกตุมาลา เป็นชื่อเรียกยอดแหลมที่อยู่เหนือเศียรพระพุทธรูปว่า **พระเกตุมาลา** เรียกว่า **เปลวรัศมี** หรือ **เปลวเพลิง** ก็มี

พระเกตุมาลา มีต้นเค้ามาตามนัยที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีรัศมีเปล่งซ่านออกจากพระเศียร ๑ วาโดยรอบ ในการสร้างพระพุทธรูปช่างได้แสดงพระรัศมีนั้นเป็นรูปเปลวรัศมีคล้ายเปลวเพลิงไว้บนพระเศียร ถือเป็นศิลปะที่แสดงถึงพระรัศมี

แก่วัด

แก่วัด หมายถึง คนที่อยู่วัดมานาน อยู่แต่ในวัด โตอยู่กับวัด ใกล้ชิดพระใกล้ชิดวัด

แก่วัด บางท้องถิ่นใช้เป็นคำเรียกทายกหรือมัคนายกวัด เป็นการเรียกอย่างให้เกียรติยกย่อง

แก่วัด ทั่วไปมักใช้ในความหมายเชิงดูแคลน หรือเชิงประชดประชันว่าโบราณ คร่ำครึไม่ทันโลก ไม่ทันสมัย เหมือนคนที่อยู่แต่ในวัด รู้แต่เรื่องศาสนา ไม่รู้เรื่องทางโลก เช่นที่พูดว่า

"อย่าทำตัวเป็นคนแก่วัดไปหน่อยเลย"

"คนแก่วัดก็เป็นอย่างนี้ทุกคนแหละ อย่าไปถือสาเขาเลย"

ที่เกิดสำนวนนี้ขึ้นนัยว่าเห็นว่าคนวัดส่วนใหญ่จะรักษาแต่ธรรมเนียมเก่า ไม่พัฒนาความคิดให้ทันสมัย ตามไม่ทันโลก และไม่ยอมรับการกระทำของคนรุ่นใหม่ ซึ่งหมุนไปตามกระแสโลกเรื่อยไป

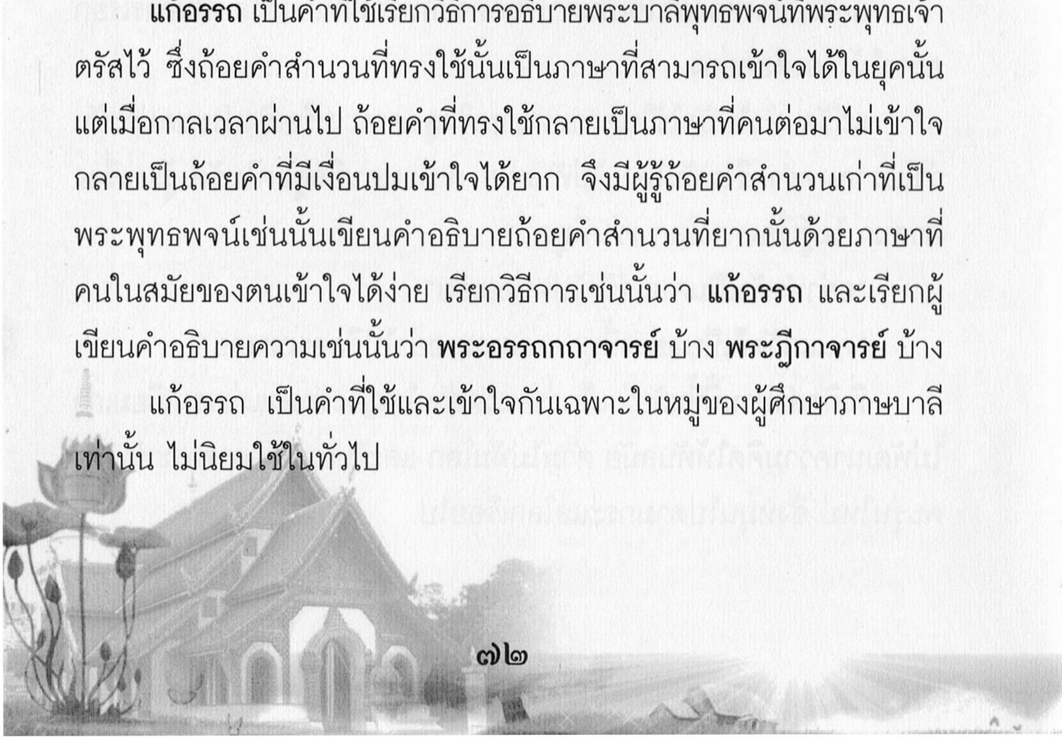

แก้อรรถ

แก้อรรถ ปมายถึงอธิบายความ ไขความที่เป็นปม มีเงื่อนงำ ที่ลึกซึ้งเข้าใจได้ยากให้คลี่คลายออก ให้ตื้น ให้มองเห็น ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

แก้อรรถ เป็นคำที่ใช้เรียกวิธีการอธิบายพระบาลีพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ซึ่งถ้อยคำสำนวนที่ทรงใช้นั้นเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจได้ในยุคนั้น แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ถ้อยคำที่ทรงใช้กลายเป็นภาษาที่คนต่อมาไม่เข้าใจ กลายเป็นถ้อยคำที่มีเงื่อนปมเข้าใจได้ยาก จึงมีผู้รู้ถ้อยคำสำนวนเก่าที่เป็นพระพุทธพจน์เช่นนั้นเขียนคำอธิบายถ้อยคำสำนวนที่ยากนั้นด้วยภาษาที่คนในสมัยของตนเข้าใจได้ง่าย เรียกวิธีการเช่นนั้นว่า **แก้อรรถ** และเรียกผู้เขียนคำอธิบายความเช่นนั้นว่า **พระอรรถกถาจารย์** บ้าง **พระฎีกาจารย์** บ้าง

แก้อรรถ เป็นคำที่ใช้และเข้าใจกันเฉพาะในหมู่ของผู้ศึกษาภาษบาลีเท่านั้น ไม่นิยมใช้ในทั่วไป

โกศ โกษ โกส

โกศ แปลว่า กล่อง, คลัง, ฉาง, ผอบ, ฝัก, โพรง, หีบ ได้แก่สิ่งที่มีลักษณะเป็นโพรงซึ่งสามารถเก็บของหรือสมบัติไว้ภายในได้ ใช้ว่า **โกษ โกส** ก็มีแล้วแต่กรณี

โกศ ในคำวัดส่วนใหญ่ใช้ในความหมายว่าคลัง ตู้ หีบ เช่น **ธรรมโกศ** หมายถึงคลังธรรม ตู้ธรรม

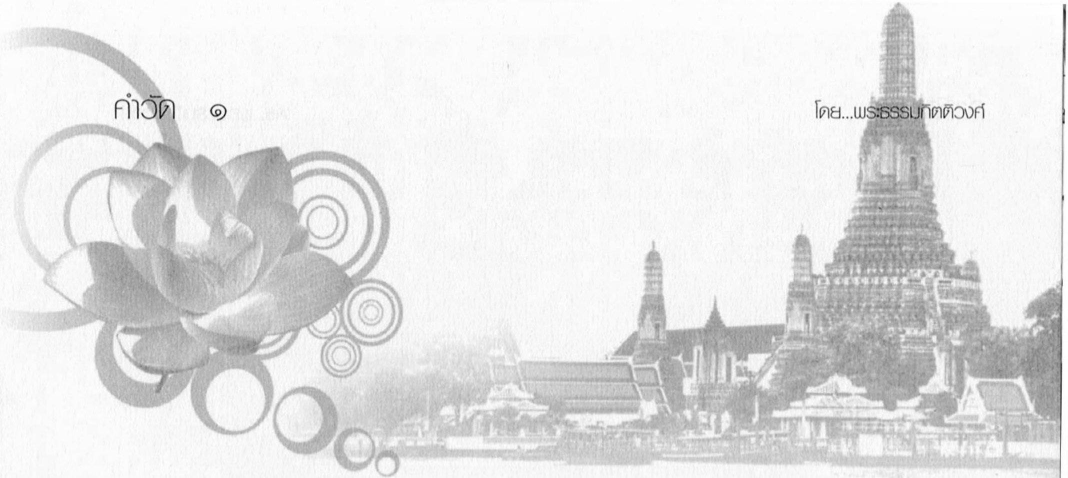
โกศ ในภาษาไทยหมายถึงที่ใส่ศพนั่งเป็นรูปกลมทรงกระบอก ฝาครอบมียอด หรือที่ใส่อัฐิขนาดต่าง ๆ ฝาครอบมียอดเช่นกัน

ก้นกุฏิ

ก้นกุฏิ เป็นสำนวนคำวัด หมายถึงคนที่สนิทจนเป็นที่ไว้วางใจได้

ก้นกุฏิ เป็นคำเรียกศิษย์หรือผู้ที่พระสงฆ์ให้ความไว้วางใจให้เก็บสิ่งของมีค่าต่างๆ อันเป็นส่วนตัวของท่าน ไว้วางใจจนอนุญาตให้เข้านอกออกในจนถึงห้องนอนได้ หรือให้อยู่เฝ้ากุฏิในเวลาไม่อยู่ หรือให้ติดตามไปในที่ต่างๆ ด้วย นิยมเรียกเต็มว่า **"ศิษย์ก้นกุฏิ"** ศิษย์ก้นกุฏิอาจเป็นพระภิกษุสามเณรก็ได้ คฤหัสถ์ชายที่เป็นเด็กหรือเป็นผู้ใหญ่ก็ได้

ก้นกุฏิ ที่เรียกเช่นนี้เพราะสามารถเข้าออกในกุฏิได้ทุกเวลาที่ต้องการและเข้าไปถึงก้นกุฏิได้ แสดงว่าได้รับความไว้วางใจเป็นพิเศษ คำนี้คล้ายกับสำนวนชาวบ้านที่ว่า **"เข้าถึงก้นครัว"**

ขมาโทษ สมาโทษ

ขมาโทษ คือการกล่าวคำขอโทษต่อผู้ที่ตนทำผิดหรือล่วงเกินด้วยกาย วาจา ใจ ใช้ว่า **สมาโทษ** ก็มี

ขมาโทษ นิยมปฏิบัติในหลายกรณี เช่น นาคไปขอขมาโทษต่อญาติผู้ใหญ่ก่อนอุปสมบท พระสงฆ์ไปทำวัตรพระผู้ใหญ่ในเทศกาลเข้าพรรษา (ดูเรื่องทำวัตร) คำทำวัตรก็คือคำขอขมาโทษ กล่าวคำขอขมาโทษต่อพระรัตนตรัยก่อนปฏิบัติกรรมฐาน หรือในเวลาทำวัตรเย็น เป็นต้น

ขมาโทษ ในแต่ละกรณีจะมีคำว่าเป็นพิเศษต่างหาก แต่ใจความเป็นแบบเดียวกันคือ ขออภัยหากล่วงเกินด้วยกาย วาจา ใจ หรือ ด้วยการทำผิดคิดร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งที่จำได้และจำไม่ได้

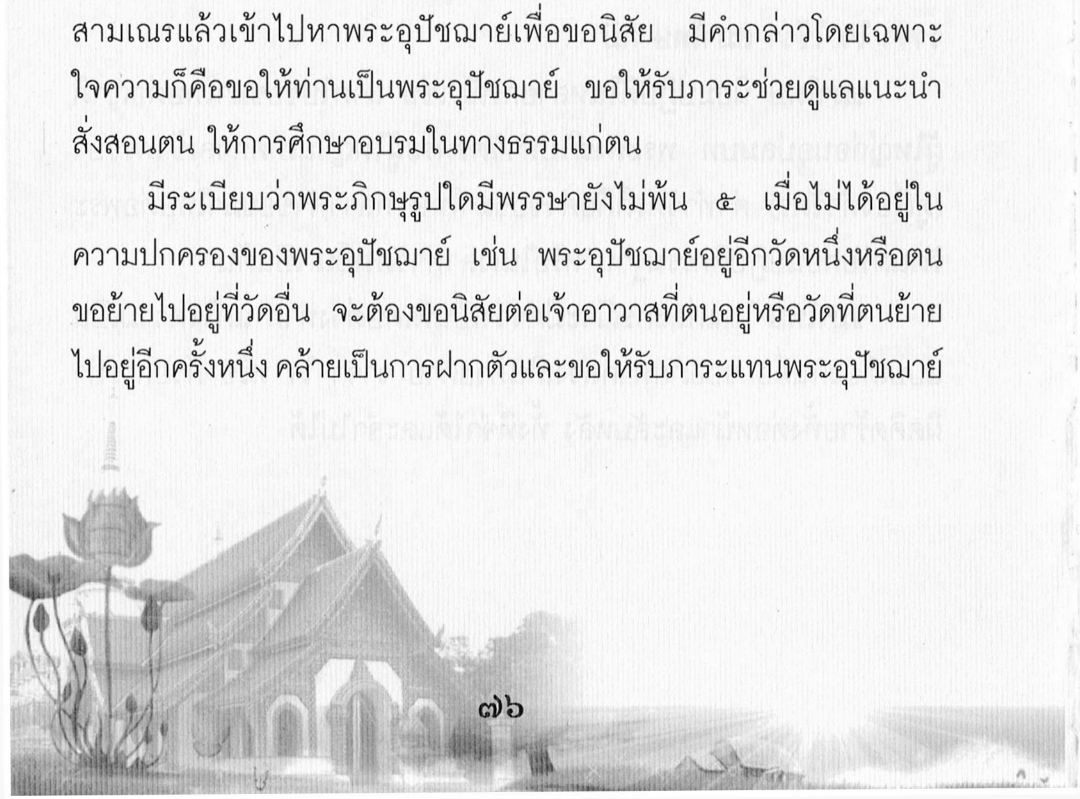

ขอนิสัย

ขอนิสัย เป็นสำนวนพระวินัย หมายถึง การขอให้เป็นที่พึ่งที่อาศัย

ขอนิสัย เป็นขั้นตอนในการอุปสมบท คือเมื่อผู้บวชได้บรรพชาเป็นสามเณรแล้วเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์เพื่อขอนิสัย มีคำกล่าวโดยเฉพาะ ใจความก็คือขอให้ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ ขอให้รับภาระช่วยดูแลแนะนำสั่งสอนตน ให้การศึกษาอบรมในทางธรรมแก่ตน

มีระเบียบว่าพระภิกษุรูปใดมีพรรษายังไม่พ้น ๕ เมื่อไม่ได้อยู่ในความปกครองของพระอุปัชฌาย์ เช่น พระอุปัชฌาย์อยู่อีกวัดหนึ่งหรือตนขอย้ายไปอยู่ที่วัดอื่น จะต้องขอนิสัยต่อเจ้าอาวาสที่ตนอยู่หรือวัดที่ตนย้ายไปอยู่อีกครั้งหนึ่ง คล้ายเป็นการฝากตัวและขอให้รับภาระแทนพระอุปัชฌาย์

ขออารักขา

ขออารักขา หมายถึงการขอความคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง, การแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองไว้เป็นหลักฐาน

ขออารักขา เป็นสำนวนพระวินัย ซึ่งเป็นธรรมเนียมของภิกษุมาแต่โบราณท่านกล่าวว่าปกติของภิกษุไม่พอใจเป็นถ้อยเป็นความกับใคร ๆ ไม่แส่หาเหตุเล็กน้อยถือเป็นเครื่องปลูกคดีขึ้น พอจะอดได้นิ่งก็อดก็นิ่ง แต่เมื่อถึงคราวจำเป็น คือถูกคนอื่นฟ้องร้องก็เป็นจำเลยว่าความเพื่อเปลื้องตนได้ เมื่อถูกคนอื่นข่มเหงเหลืออดเหลือทนก็บอกขออารักขาแม้เจาะชื่อก็ได้ หรือถูกทำร้ายแต่ไม่รู้ว่าใครทำ จะบอกให้ถ้อยคำไว้กับเจ้าหน้าที่ก็ได้ หรือของหายไม่รู้ว่าใครลัก จะบอกตราสิน (แจ้งความเพื่อเป็นหลักฐาน) ไว้แก่เขาก็ได้ ไม่มีโทษเพราะเหตุเหล่านี้ (วินัยมุขเล่ม ๒)

การแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ในกรณีต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า **ขออารักขา**

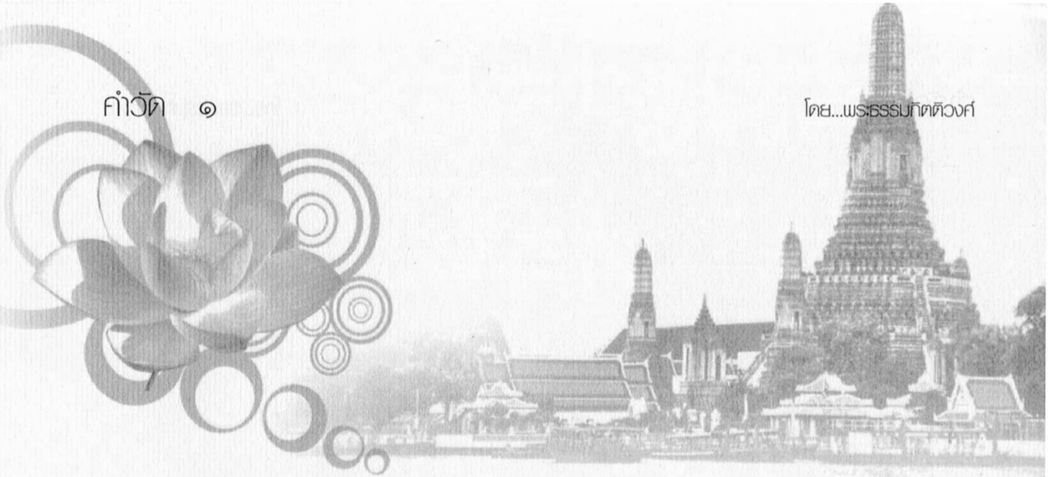
ของสงฆ์

ของสงฆ์ คือของที่เป็นของวัด, ของที่สงฆ์ในวัดใช้ร่วมกัน

ของสงฆ์ ได้แก่สมบัติของวัดทุกอย่างที่เป็นของส่วนกลาง ถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปมีสิทธิ์ใช้สอยร่วมกันได้ เช่น อาคารสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ส่วนกลาง

ของสงฆ์ เป็นของที่ภิกษุสามเณรทุกรูปในวัดต้องช่วยกันดูแลรักษา นำไปใช้แล้วต้องเก็บงำหากนำไปใช้เป็นส่วนตัวแบบถาวรต้องขออนุญาตสงฆ์ก่อน เมื่อชำรุดเสียหายต้องซ่อมแซม เมื่อสูญหายต้องชดใช้ หากนำไปใช้แล้วปล่อยปละละเลยไม่เก็บงำ ย่อมถูกปรับเป็นอาบัติ

ของสงฆ์ ที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ เช่นที่ดิน ที่ธรณีสงฆ์ ท่านห้ามซื้อขาย กฎหมายว่าจะโอนกรรมสิทธิ์ได้ก็โดยพระราชบัญญัติเท่านั้น

ขัดสมาธิ

ขัดสมาธิ (อ่านว่าขัด-สะ-หมาด) เป็นคำใช้เรียกวิธีนั่งแบบหนึ่ง คือ นั่งคู้เข่าทั้งสองข้างให้แบะลงที่พื้น โดยยกเท้าขึ้นมาทับเท้าอีกข้างหนึ่งที่เรียกอย่างนี้คงเพราะเป็นวิธีนั่งขณะทำสมาธิเรียกว่า **นั่งขัดสมาธิ** การนั่งขัดสมาธิมีหลายแบบ และมีชื่อเรียกต่างหาก คือ

ถ้ายกเท้าขึ้นมาวางซ้อนกันธรรมดา ฝ่าเท้าทั้งสองอยู่ใต้เข่า เรียกว่า **ขัดสมาธิสองชั้น**

ถ้ายกเท้าขวาขึ้นมาทับบนเท้าซ้าย ฝ่าเท้าขวาอยู่ข้างบนเข่าซ้าย ฝ่าเท้าซ้ายอยู่ใต้เข่าขวาเรียกว่า **ขัดสมาธิราบ**

ถ้าไขว้เท้าทั้งสอง โดยให้ฝ่าเท้าทั้งสองลอยอยู่ข้างบน เรียกว่า **ขัดสมาธิเพชร**

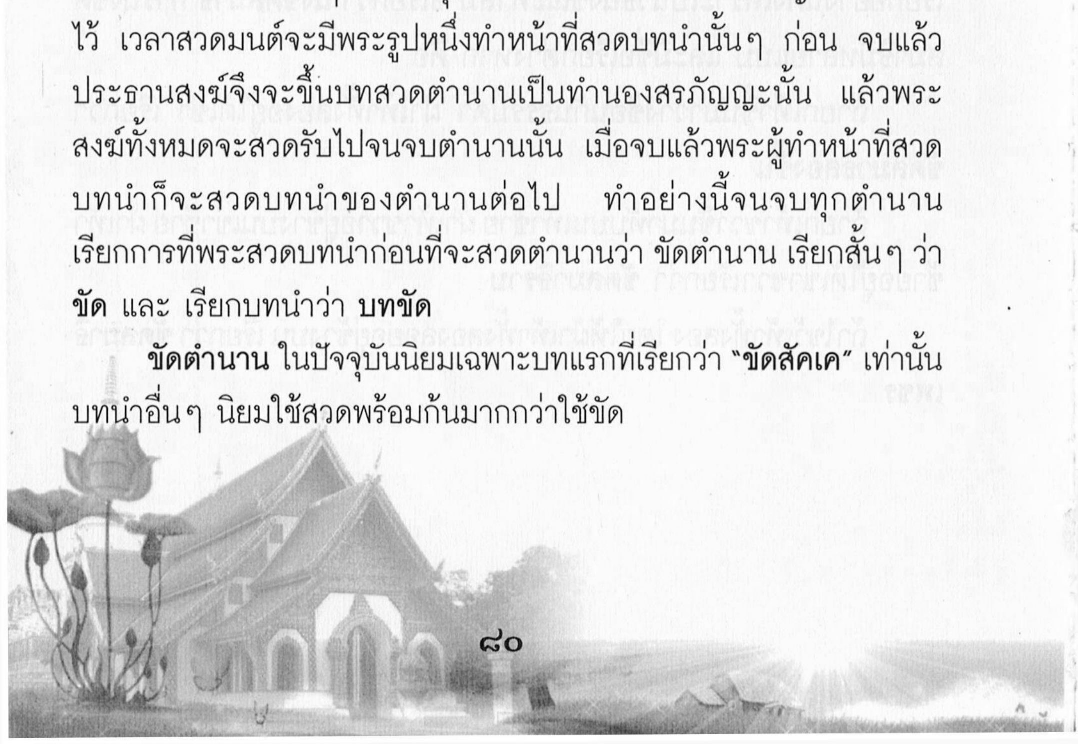

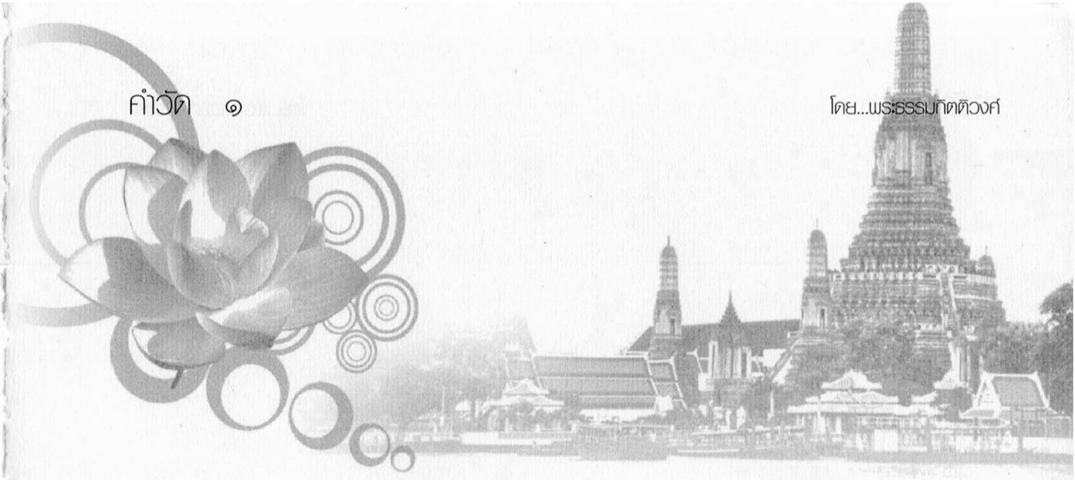
ขัดตำนาน

ขัดตำนาน เป็นคำเรียกการสวดบทนำเป็นทำนองก่อนสวดมนต์

ขัดตำนาน คือว่าบทสวดมนต์เจ็ดตำนานและสิบสองตำนานแต่ละบท ท่านจะแต่งบทนำสั้นๆ โดยระบุเนื้อหา ประโยชน์ และคำเชิญชวนให้สวดไว้ เวลาสวดมนต์จะมีพระรูปหนึ่งทำหน้าที่สวดบทนำนั้นๆ ก่อน จบแล้วประธานสงฆ์จึงจะขึ้นบทสวดตำนานเป็นทำนองสรภัญญะนั้น แล้วพระสงฆ์ทั้งหมดจะสวดรับไปจนจบตำนานนั้น เมื่อจบแล้วพระผู้ทำหน้าที่สวดบทนำก็จะสวดบทนำของตำนานต่อไป ทำอย่างนี้จนจบทุกตำนาน เรียกการที่พระสวดบทนำก่อนที่จะสวดตำนานว่า ขัดตำนาน เรียกสั้นๆ ว่า **ขัด** และ เรียกบทนำว่า **บทขัด**

ขัดตำนาน ในปัจจุบันนิยมเฉพาะบทแรกที่เรียกว่า **"ขัดสัคเค"** เท่านั้น บทนำอื่นๆ นิยมใช้สวดพร้อมก้นมากกว่าใช้ขัด

ขณิกสมาธิ

ขณิกสมาธิ แปลว่า *สมาธิชั่วขณะ* คือ สมาธิที่เป็นไปชั่วคราว

ขณิกสมาธิ หมายถึงภาวะที่จิตสงบระงับได้ชั่วคราว จัดเป็นสมาธิขั้นต้นอันเกิดจากการปฏิบัติกรรมฐานที่ทำให้เกิดความสุขสบายได้ชั่วครู่และเป็นเหตุให้ควบคุมสติอารมณ์ได้ในขณะประกอบกิจหรือศึกษาเล่าเรียน ทำให้ใจเย็บระงับอารมณ์ได้

ขณิกสมาธิ เป็นพื้นฐานให้บำเพ็ญกรรมฐานและได้สมาธิที่สูงขึ้นไปคือ อุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ

ขีณาสพ

ขีณาสพ แปลว่า ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว, ผู้สิ้นอาสวะแล้ว

ขีณาสพ หมายถึงพระอรหันต์ผู้หมดอาสวะแล้ว เพราะกำจัดอาสวะคือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิต ที่ชุบย้อมจิตให้ชุ่มอยู่เสมอได้แล้วอย่างสิ้นเชิง ไม่กลับมาเกิดทำอันตรายจิตได้อีกต่อไป เรียกเต็มว่า **พระขีณาสพ** หรือ **พระอรหันต์ขีณาสพ**

ขีณาสพ เป็นผู้ละอาสวกิเลสได้แล้วทั้ง ๓ อย่าง คือ ๑) **กาม** ความติดใจรักใคร่ในกามคุณ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ๒) **ภพ** คือความติดอยู่ในภพ ในความเป็นนั่นเป็นนี่ ๓) **อวิชชา** ความไม่รู้จริง ความลุ่มหลงมืดมัวด้วยโมหะ

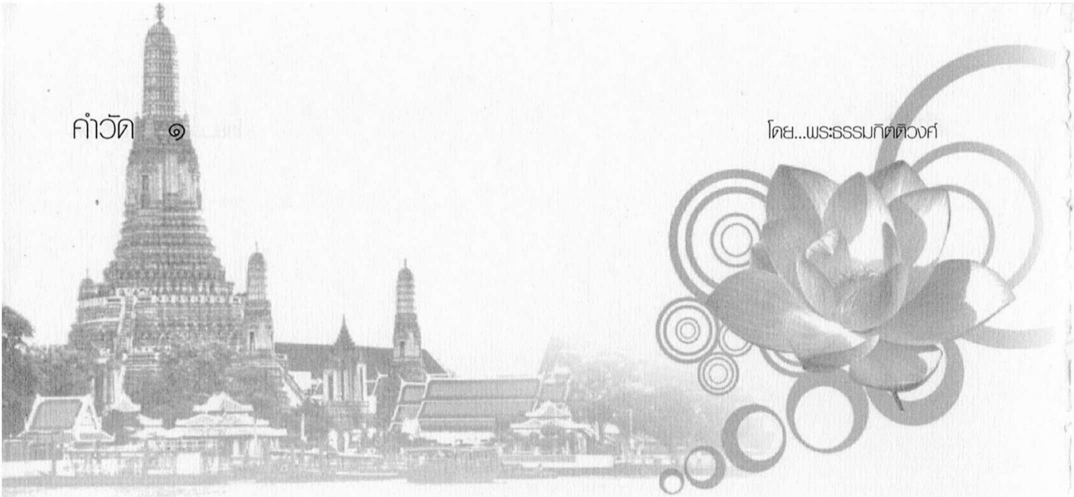
เข้าที่

เข้าที่ หมายถึงนั่งภาวนากรรมฐาน, นั่งสมาธิภาวนา, นั่งปฏิบัติธรรม เรียกรวมกันว่า **นั่งเข้าที่** ก็มี

เข้าที่ เป็นสำนวนคำวัดที่รู้กันทั่วไปในหมู่นักปฏิบัติธรรมที่นิยมนั่งสมาธิภาวนาสำรวมจิตให้สงบ เมื่อพูดว่า เข้าที่ ก็เป็นอันรู้กันว่าหมายถึงนั่งบำเพ็ญภาวนา หรือนั่งสมาธิ เช่น

"เวลานี้เป็นเวลานั่งเข้าที่ ท่านจะไม่รับแขก ขอให้รอจนกว่าท่านจะออก"

"อาจารย์กำลังนั่งเข้าที่อยู่ อย่าเอะอะไป"

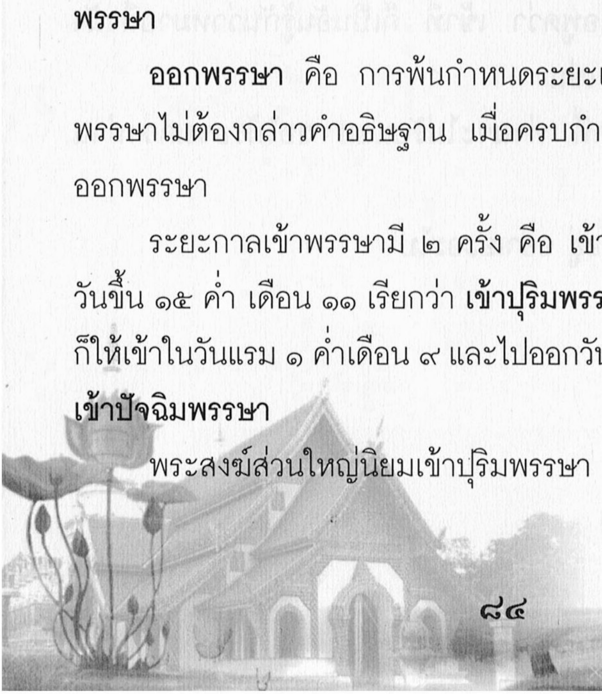
เข้าพรรษา-ออกพรรษา

เข้าพรรษา หมายถึงการอยู่ประจำที่ของพระสงฆ์ตลอด ๓ เดือนฤดูฝน ซึ่งเป็นธรรมเนียมทางพระวินัย ภิกษุจะไม่เข้าพรรษาไม่ได้ ท่านปรับเป็นอาบัติ และการเข้าพรรษาจะต้องกล่าวคำอธิษฐาน เรียกว่า **อธิษฐานพรรษา**

ออกพรรษา คือ การพ้นกำหนดระยะเวลา ๓ เดือนแล้ว การออกพรรษาไม่ต้องกล่าวคำอธิษฐาน เมื่อครบกำหนด ๓ เดือนแล้วก็เป็นอันออกพรรษา

ระยะกาลเข้าพรรษามี ๒ ครั้ง คือ เข้าวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ออกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกว่า **เข้าปุริมพรรษา** หากเข้าระยะแรกนี้ไม่ทันก็ให้เข้าในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๙ และไปออกวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ เรียกว่า **เข้าปัจฉิมพรรษา**

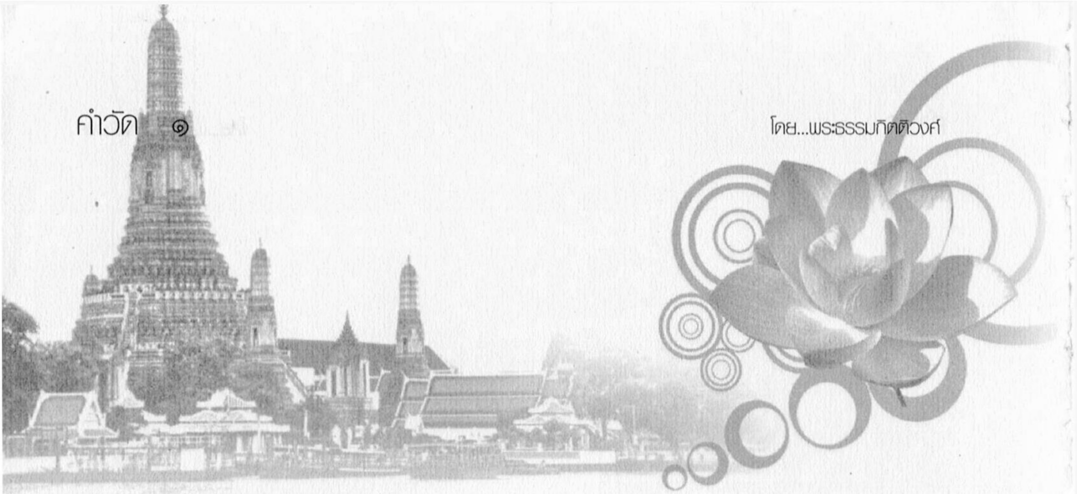
พระสงฆ์ส่วนใหญ่นิยมเข้าปุริมพรรษา

เข้าสมาธิ

เข้าสมาธิ ใช้ในความหมายว่าการทำจิตให้นิ่งแน่วเหมือนเข้าฌาน เป็นกิริยาของการทำกรรมฐานเพื่อให้จิตสงบด้วยการนั่ง บางแห่งเรียกว่า **นั่งเข้าที่**

การเข้าสมาธิถือเป็นกิจสำคัญสำหรับผู้ที่บำเพ็ญเพียรทางจิตจนชำนาญแล้ว เมื่อได้เข้าสมาธิจะได้รับความสุขสงบทางจิตอย่างลึกซึ้งเหมือนอยู่อีกโลกหนึ่ง ซึ่งเป็นโลกแห่งสันติ เป็นการพักผ่อนทั้งกายและใจไปพร้อมกัน ออกจากสมาธิแล้วร่างกายและจิตใจจะสดชื่นแจ่มใสเหมือนได้ยาบำรุงขนานเอกทีเดียว

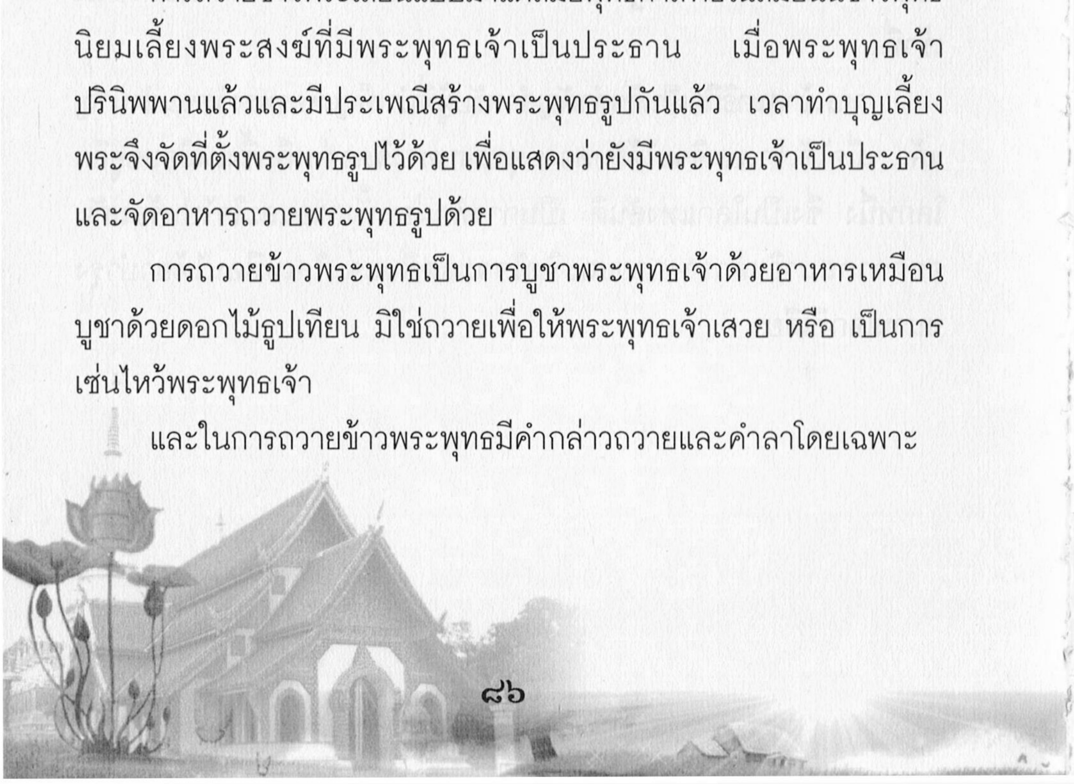
ข้าวพระ

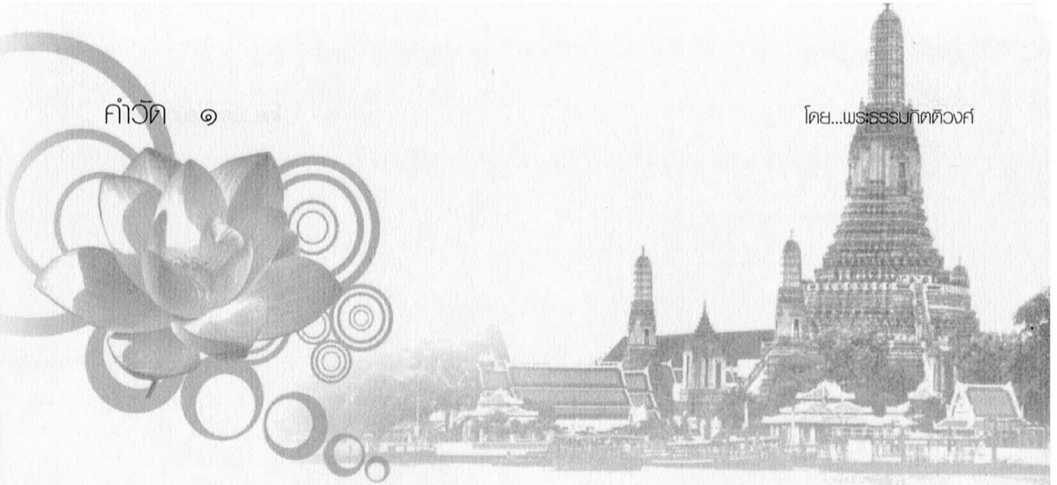
ข้าวพระ คือ ข้าวที่จัดถวายพระพุทธ เรียกเต็มว่า **ข้าวพระพุทธ**

การถวายข้าวพระเลียนแบบมาแต่สมัยพุทธกาล คือในสมัยนั้นชาวพุทธนิยมเลี้ยงพระสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วและมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปกันแล้ว เวลาทำบุญเลี้ยงพระจึงจัดที่ตั้งพระพุทธรูปไว้ด้วย เพื่อแสดงว่ายังมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน และจัดอาหารถวายพระพุทธรูปด้วย

การถวายข้าวพระพุทธเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยอาหารเหมือนบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน มิใช่ถวายเพื่อให้พระพุทธเจ้าเสวย หรือ เป็นการเซ่นไหว้พระพุทธเจ้า

และในการถวายข้าวพระพุทธมีคำกล่าวถวายและคำลาโดยเฉพาะ

ขันธ์

ขันธ์ แปลว่า กอง, หมวด, หมู่, ส่วน

ในคำวัดหมายถึงร่างกายของคนเรา คือแยกร่างกายออกเป็นส่วน ๆ ตามสภาพได้ ๕ ส่วน หรือ ๕ ขันธ์ คือ

๑. **รูป** ได้แก่ ส่วนที่ผสมกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เช่น ผม หนัง กระดูก โลหิต

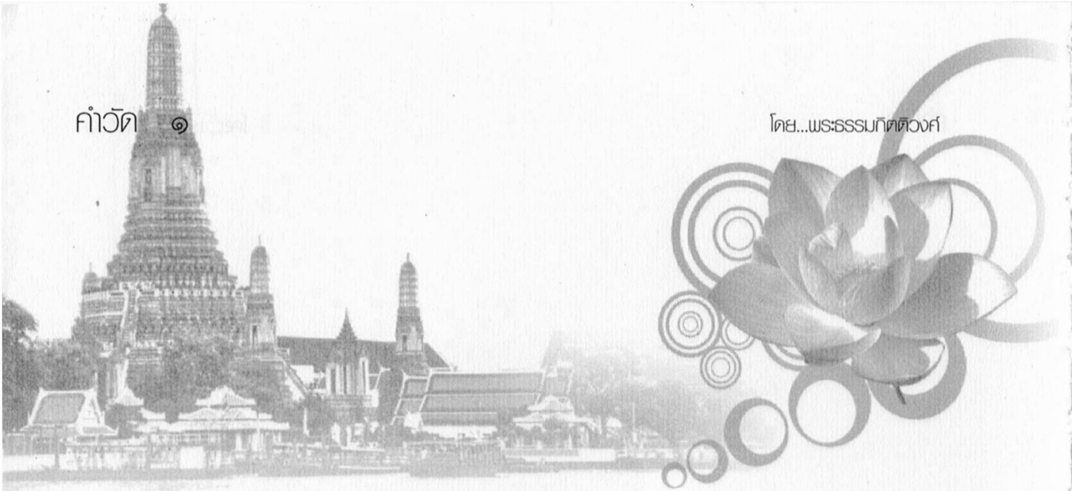
๒. **เวทนา** ได้แก่ ระบบรับหรือรู้สึกสิ่งที่สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

๓. **สัญญา** ได้แก่ ระบบจำสิ่งที่ได้รับและรู้สึกนั้น ๆ

๔. **สังขาร** ได้แก่ระบบคิดปรุงแต่งแยกแยะสิ่งที่รับรู้สึกและจำได้นั้น ๆ

๕. **วิญญาณ** ได้แก่ ระบบรู้สิ่งนั้น ๆ หลังจากแยกแยะแล้ว

ขันธ์ ๕ นี้ จะเรียกว่า **เบญจขันธ์** หรือ ขันธปัญจก ซึ่งแปลว่าขันธ์ ๕ เหมือนกันก็ได้

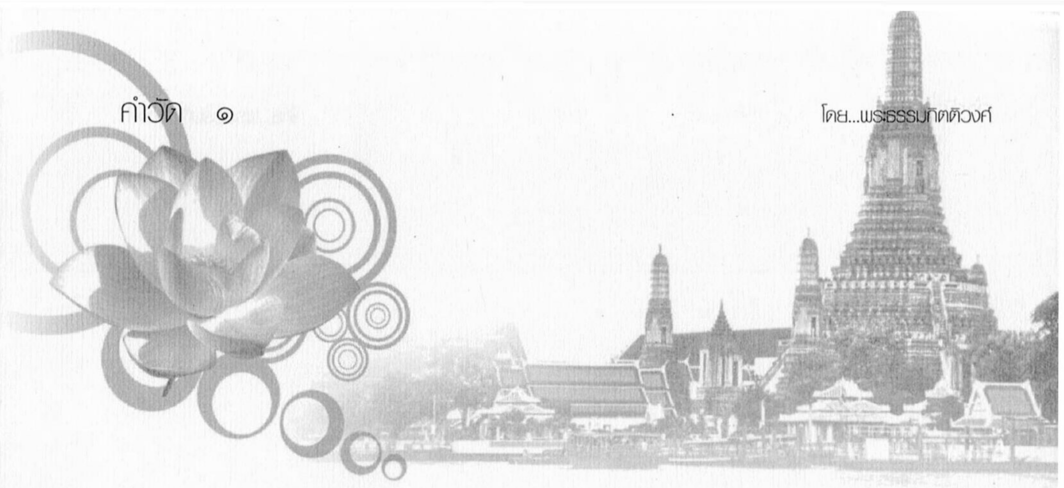

คณปูรกะ

คณปูรกะ (อ่านว่า คะนะปูระกะ) แปลว่า ผู้ทำให้คณะเต็มจำนวน, ผู้ทำให้ครบองค์ประชุม

คณปูรกะ เป็นภาษาพระวินัย หมายถึงภิกษุผู้เข้าร่วมทำสังฆกรรมที่ทำให้ครบคณะพอดี กล่าวคือในการทำสังฆกรรมของสงฆ์มีข้อกำหนดไว้ชัดเจนว่าจะต้องมีภิกษุเข้าร่วมประชุมกี่รูป เช่น ๔ รูป ๕ รูป ๒๐ รูป แล้วแต่ชนิดของสังฆกรรม ถ้ามีภิกษุขาดไปหนึ่งหรือสองรูป ถือว่าไม่ครบองค์สงฆ์หรือองค์ประชุม ทำสังฆกรรมนั้นไม่ได้ ทำไปก็ไม่ขึ้นคือเป็นโมฆะ ต่อเมื่อมีภิกษุอื่นมาสมทบตามจำนวนที่ขาดจึงครบองค์สงฆ์พอดีแล้วทำสังฆกรรมนั้นได้ เรียกภิกษุที่มาสมทบทำให้ครบองค์สงฆ์นั้นแหละว่า **คณปูรกะ**

ครองกฐิน

ครองกฐิน หมายถึงปกครองรักษาผ้ากฐินโดยความเป็นใหญ่, นุ่งห่มผ้ากฐินตามสิทธิ์ที่ได้รับอนุมัติ

ในพระวินัยกำหนดไว้ว่า พระสงฆ์ในวัดเมื่อได้รับผ้ากฐินแล้วต้องประชุมกันทำสังฆกรรมมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งผู้รู้พระวินัยเรื่องกฐินดีเป็นผู้รับผ้ากฐิน ภิกษุผู้ได้รับมอบให้เป็นผู้รับผ้ากฐินนั้นก็ไปนุ่งห่มผ้ากฐินแล้วมาประกาศให้พระสงฆ์ที่เหลืออนุโมทนา เรียกภิกษุผู้ได้รับผ้ากฐินนั้นว่า **ผู้ครองกฐิน** หรือ **องค์ครอง**

ภิกษุผู้ครองกฐินนั้นจะต้องรักษาผ้ากฐินด้วยการนุ่งห่มเหมือนกับอยู่ในพรรษาตลอดกาลกฐิน คือต้องนำติดตัวไปด้วยตลอดเวลา

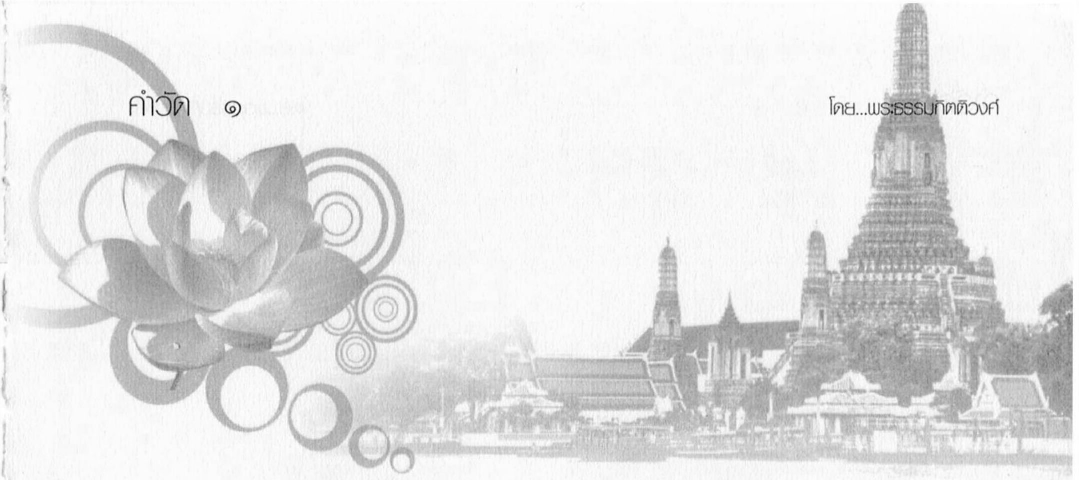
ครองผ้า

ครองผ้า หมายถึงการนุ่งห่มผ้าของบรรพชิต เช่นพระภิกษุสามเณร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ครองจีวร**

การครองผ้าของและพระภิกษุสามเณรมีบทบัญญัติไว้โดยเฉพาะ เรียกว่า **นุ่งห่ม**เป็นปริมณฑล หมายความว่านุ่งห่มให้เป็นระเบียบ เรียบร้อย ถูกต้อง สวยงาม เช่น การ นุ่ง ข้างล่างนุ่งให้ชายผ้าอยู่ระดับแข้ง ข้างบนต้องปิดสะดือ ไม่นุ่งรุ่มร่าม เลื้อยหน้าเลื้อยหลัง ไม่นุ่งเฟ็ดสั้นเลยแข้งขึ้นมาและต่ำจนเห็นสะดือ ไม่นุ่งแบบชาวบ้าน เป็นต้น

ครองผ้า เป็นเสขิยวัตรคือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่พระภิกษุสามเณรจะต้องสำเหนียกศึกษาจะละเมิดมักง่ายมิได้ ท่านปรับเป็นความผิดตามพระวินัย

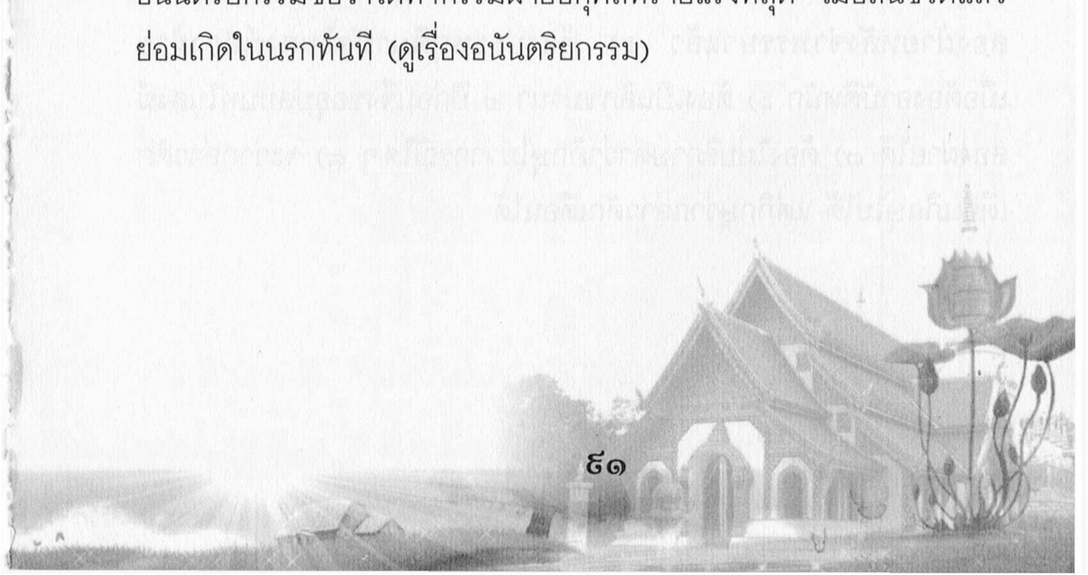

ครุกรรม

ครุกรรม แปลว่า กรรมหนัก คือกรรมที่มีผลมาก มีผลรุนแรงที่สุด

ครุกรรม มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลคือฝ่ายดี และฝ่ายที่เป็นอกุศล คือฝ่ายไม่ดี ครุกรรมที่เป็นกุศลได้แก่ฌานสมาบัติ ผู้ได้ฌานสมาบัติชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายกุศลที่ดีที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมได้เกิดในพรหมโลกทันที ส่วนครุกรรมที่เป็นอกุศลได้แก่อนันตริยกรรม เช่นฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ผู้ทำอนันตริยกรรมชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายอกุศลที่ร้ายแรงที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมเกิดในนรกทันที (ดูเรื่องอนันตริยกรรม)

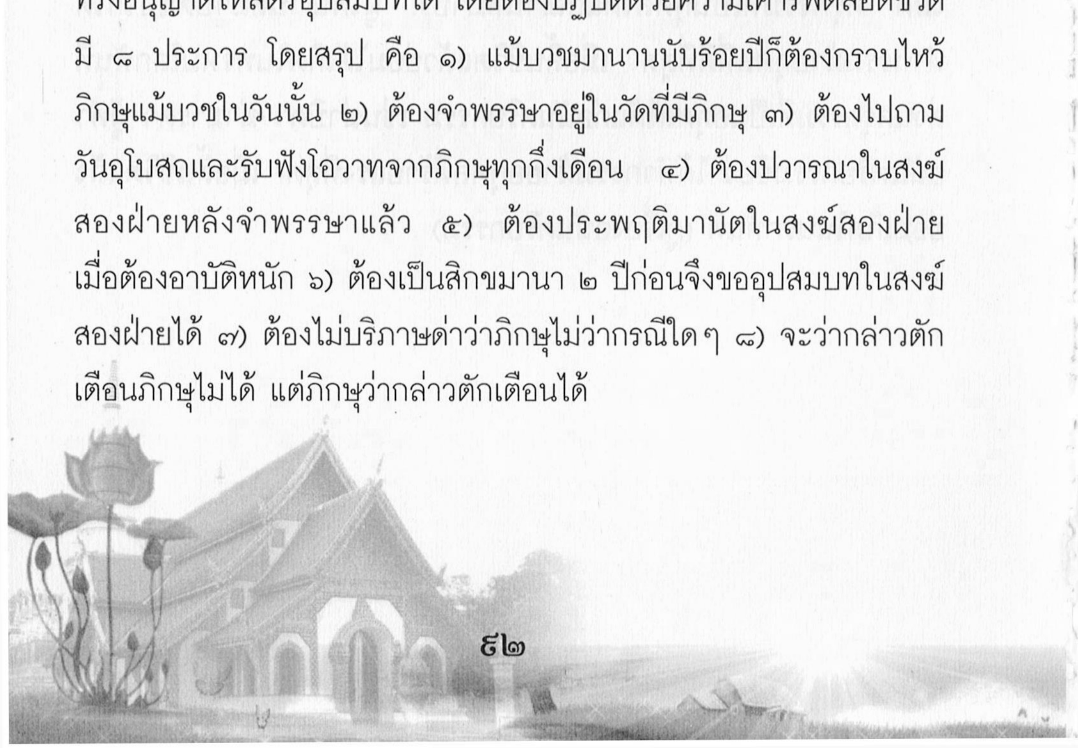

ครุธรรม

ครุธรรม (อ่านว่า คะรุทำ) แปลว่า *ธรรมอันหนัก*

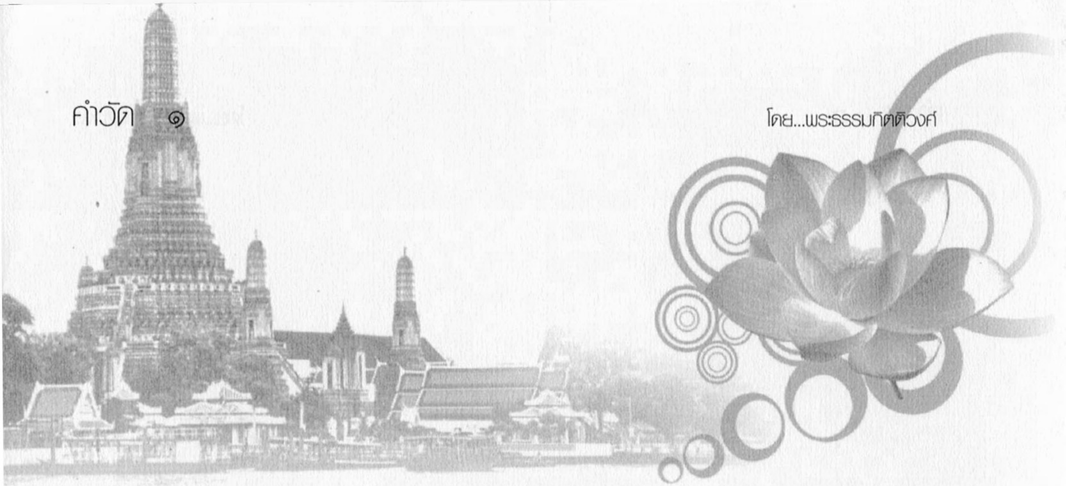
ครุธรรม หมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุณี อันเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่ทรงอนุญาตให้สตรีอุปสมบทได้ โดยต้องปฏิบัติด้วยความเคารพตลอดชีวิต มี ๘ ประการ โดยสรุป คือ ๑) แม้บวชมานานนับร้อยปีก็ต้องกราบไหว้ภิกษุแม้บวชในวันนั้น ๒) ต้องจำพรรษาอยู่ในวัดที่มีภิกษุ ๓) ต้องไปถามวันอุโบสถและรับฟังโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน ๔) ต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่ายหลังจำพรรษาแล้ว ๕) ต้องประพฤติมานัตในสงฆ์สองฝ่ายเมื่อต้องอาบัติหนัก ๖) ต้องเป็นสิกขมานา ๒ ปีก่อนจึงขออุปสมบทในสงฆ์สองฝ่ายได้ ๗) ต้องไม่บริภาษด่าว่าภิกษุไม่ว่ากรณีใด ๆ ๘) จะว่ากล่าวตักเตือนภิกษุไม่ได้ แต่ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนได้

คว่ำบาตร-หงายบาตร

คว่ำบาตร หมายถึง การที่พระสงฆ์พร้อมใจกันทำสังฆกรรมสวดประกาศลงโทษคฤหัสถ์ผู้คิดร้ายต่อพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์เพื่อให้รู้สึกตัวและเข็ดหลาบ วิธีลงโทษคือไม่คบหา ไม่พูดคุยด้วย และไม่รับอาหารบิณฑบาต โดยอาการเหมือนคว่ำบาตรเสีย ไม่ยอมเปิดบาตรรับอาหารจากผู้นั้น วิธีการเช่นนี้สมัยก่อนถือว่าเป็นการลงโทษที่รุนแรงสำหรับผู้ที่เป็นพุทธมามกะ ทำให้ผู้นั้นได้รับความเดือนร้อนมาก เพราะไม่ได้ทำบุญใส่บาตรพระ เป็นการขาดโอกาสที่จะได้สร้างบุญบารมี

หงายบาตร หมายถึงการที่พระสงฆ์พร้อมใจกันทำสังฆกรรมประกาศยกโทษให้แก่ผู้ที่ถูกคว่ำบาตร หลังจากผู้นั้นรู้สำนึกและยอมขอโทษพระสงฆ์พร้อมทั้งปฏิญาณว่าจะไม่ประพฤติเช่นนั้นอีก

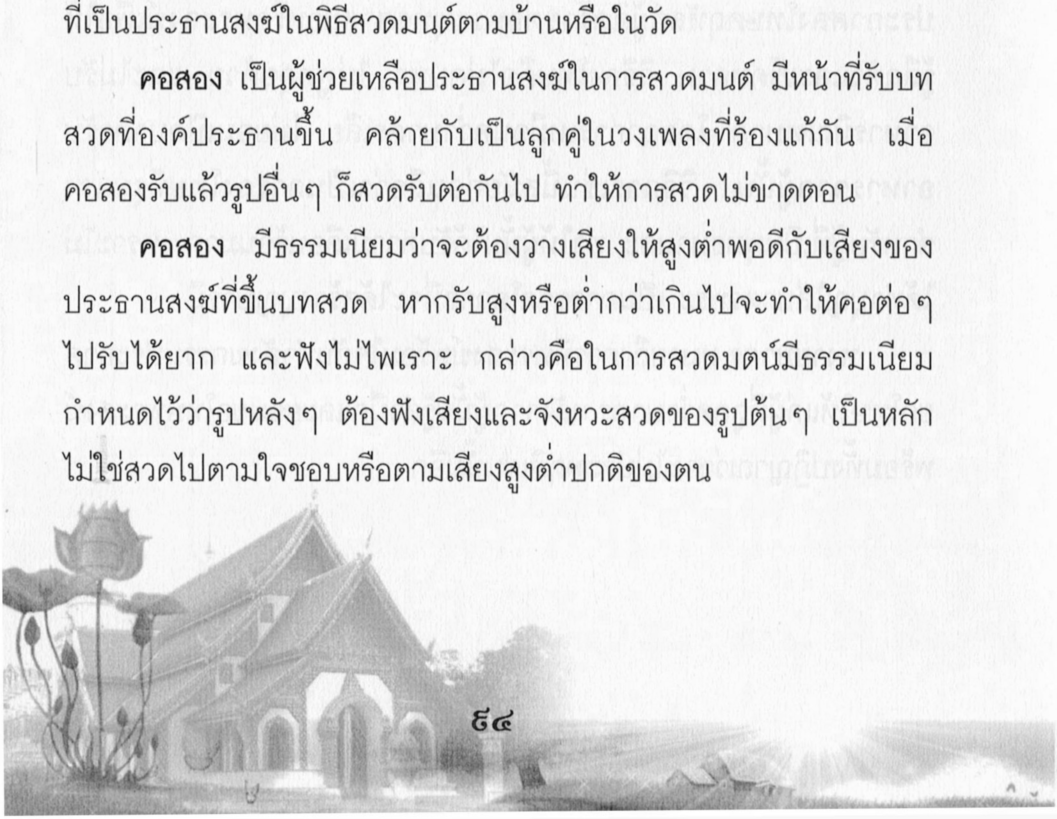

คอสอง

คอสอง ในคำวัดใช้เรียกพระภิกษุผู้อยู่ในอันดับที่สองถัดจากองค์ต้นที่เป็นประธานสงฆ์ในพิธีสวดมนต์ตามบ้านหรือในวัด

คอสอง เป็นผู้ช่วยเหลือประธานสงฆ์ในการสวดมนต์ มีหน้าที่รับบทสวดที่องค์ประธานขึ้น คล้ายกับเป็นลูกคู่ในวงเพลงที่ร้องแก้กัน เมื่อคอสองรับแล้วรูปอื่นๆ ก็สวดรับต่อกันไป ทำให้การสวดไม่ขาดตอน

คอสอง มีธรรมเนียมว่าจะต้องวางเสียงให้สูงต่ำพอดีกับเสียงของประธานสงฆ์ที่ขึ้นบทสวด หากรับสูงหรือต่ำกว่าเกินไปจะทำให้คอต่อๆ ไปรับได้ยาก และฟังไม่ไพเราะ กล่าวคือในการสวดมตน์มีธรรมเนียมกำหนดไว้ว่ารูปหลังๆ ต้องฟังเสียงและจังหวะสวดของรูปต้นๆ เป็นหลัก ไม่ใช่สวดไปตามใจชอบหรือตามเสียงสูงต่ำปกติของตน

คฤหัสถ์

คฤหัสถ์ แปลว่า ผู้มีเรือน, ผู้ครองเรือน, ผู้อยู่ในเรือน เรียกรวมทั้งชายและหญิง บางครั้งเรียกว่า *คฤหัสถ์ชายหญิง*

คฤหัสถ์ หมายถึงชาวบ้านทั่วไปที่มิใช่นักบวช มีความหมายเดียวกับคำว่า **ฆราวาส** (ดูเรื่องฆราวาส)

คฤหัสถ์ นิยมใช้คู่กับคำว่า บรรพชิต ที่แปลว่านักบวช เช่น

"ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน เป็นที่น่ารักน่าพอใจมีอยู่"

"ขอให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในพระนครนี้มาชุมนุมพร้อมกัน"

คฤหัสถ์ ฆราวาส

คฤหัสถ์ แปลว่า ผู้ครองเรือน, ผู้มีบ้าน, ผู้ออกเรือน

คฤหัสถ์ หมายถึงชาวบ้านทั่วไปที่มีเหย้าเรือน ยังต้องประกอบอาชีพทำมาหากินตามปกติยังมีบ่วงห่วงใยคือเหย้าเรือน ทรัพย์สมบัติ บุตรภรรยาสามี

ฆราวาส แปลว่า การอยู่ครองเรือน, การเป็นอยู่แบบชาวบ้าน

ฆราวาส ในความหมายทั่วไปหมายถึงผู้ครองเรือนหรือชาวบ้าน ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับคำว่าคฤหัสถ์ เช่นคำว่า **ฆราวาสธรรม** หมายถึงธรรมของผู้อยู่ครองเรือน

คันธกุฎี

คันธกุฎี แปลว่า กุฎีที่มีกลิ่นหอม เป็นชื่อเรียกสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะเรียกเต็มว่า **พระคันธกุฎี**

ว่ากันว่าสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าทุกแห่งจะมีผู้นำของหอมนานาชนิดไม่ว่าจะเป็นไม้หอม ดอกไม้หอม เป็นต้นมาบูชาพระพุทธเจ้ามิได้ขาด โดยประดับไว้ภายในที่ประทับบ้าง วางเรียงรายอยู่โดยรอบบ้าง โดยมุ่งบูชาพระพุทธเจ้าด้วยกลิ่นหอม จึงปรากฏว่าดอกไม้ที่เหี่ยวแล้วถูกนำไปทิ้งไว้หลังวัดเป็นกองใหญ่ด้วยมีจำนวนมาก

พระคันธกุฎีหรือสถานที่ประทับประจำของพระพุทธเจ้ามิใช่จะมีกลิ่นหอมเท่านั้น ยังถูกสร้างขึ้นอย่างวิจิตรพิสดารเท่าที่มนุษย์จะทำกันได้ด้วยแรงศรัทธา

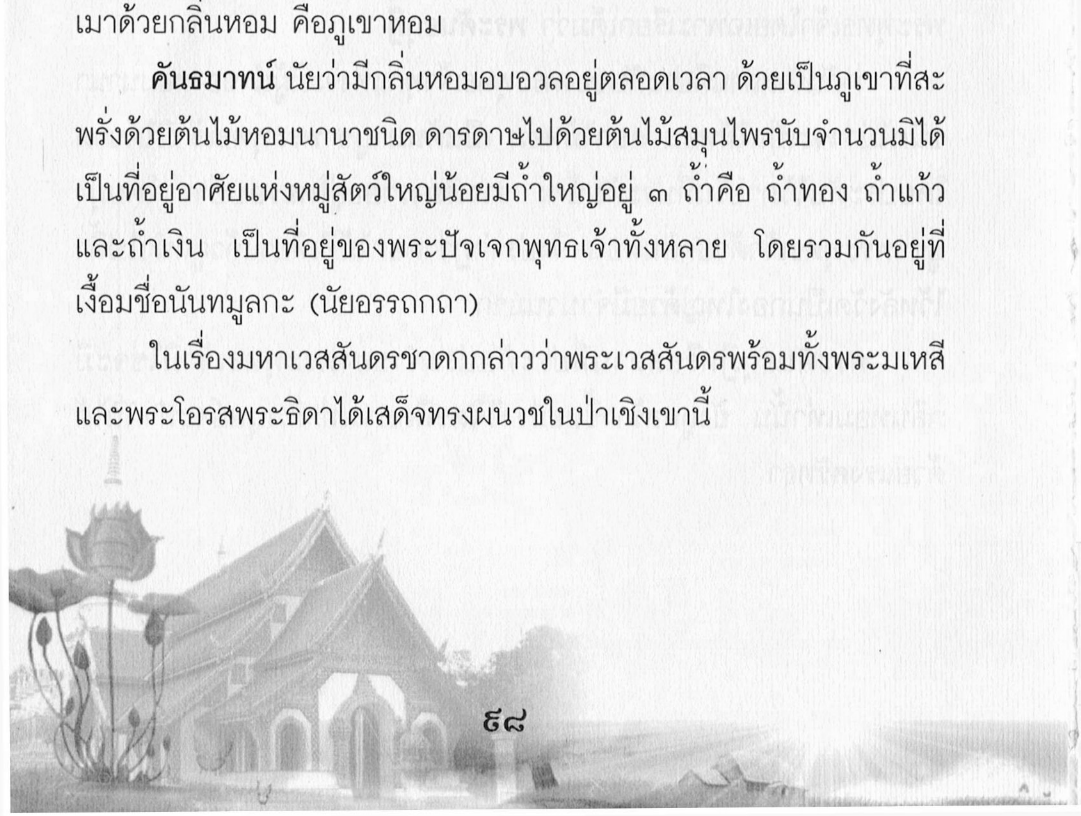

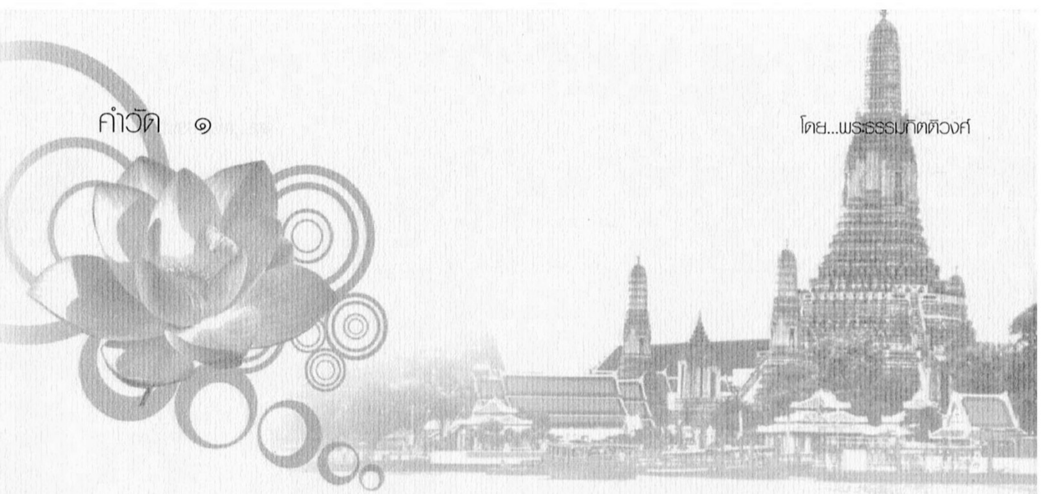
คันธมาทน์

คันธมาทน์ เป็นชื่อภูเขาในป่าหิมพานต์แปลว่า ภูเขาเป็นที่ยังสัตว์ให้เมาด้วยกลิ่นหอม คือภูเขาหอม

คันธมาทน์ นัยว่ามีกลิ่นหอมอบอวลอยู่ตลอดเวลา ด้วยเป็นภูเขาที่สะพรั่งด้วยต้นไม้หอมนานาชนิด ดารดาษไปด้วยต้นไม้สมุนไพรนับจำนวนมิได้ เป็นที่อยู่อาศัยแห่งหมู่สัตว์ใหญ่น้อยมีถ้ำใหญ่อยู่ ๓ ถ้ำคือ ถ้ำทอง ถ้ำแก้ว และถ้ำเงิน เป็นที่อยู่ของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยรวมกันอยู่ที่เงื้อมชื่อนันทมูลกะ (นัยอรรถกถา)

ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกกล่าวว่าพระเวสสันดรพร้อมทั้งพระมเหสีและพระโอรสพระธิดาได้เสด็จทรงผนวชในป่าเชิงเขานี้

คัมภีร์

“สามเณร ไปหยิบหนังสือคัมภีร์ในตู้มาหน่อยซิ”

“อย่าลืมเอาคัมภีร์ไปวางไว้บนธรรมาสน์ด้วย”

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า **คัมภีร์** มีความหมาย ๒ อย่าง คือ อย่างหนึ่งหมายถึงหนังสือตำราที่สำคัญทางศาสนาที่พิมพ์เป็นรูปเล่มหรือเขียนลงในสมุดข่อย เช่น เรียกพระไตรปิฎกว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก เรียกหนังสืออรรถกถาว่าคัมภีร์อรรถกถา เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งหมายถึงใบลานที่จารหรือเขียนหรือพิมพ์ข้อความธรรมะไว้สำหรับนำไปอ่านในเวลาเทศน์ เรียกเต็มว่า **คัมภีร์ใบลาน** ใบลานเช่นนี้แยกเป็นแผ่นๆ เมื่อนำมาร้อยรวมกันหลายแผ่นด้วยเชือก เรียกว่าเป็นผูกหนึ่ง แต่ละผูกเรียกว่าหนึ่งคัมภีร์ ถ้ามี ๗ ผูกก็เรียกว่า ๗ คัมภีร์ เช่น พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์

คาถา

คาถา แปลว่า ถ้อยคำที่ร้อยกรอง, ถ้อยคำที่ผูกไว้, ถ้อยคำที่ขับร้อง ท่อง สวด

คาถา ในคำวัดหมายถึงคำประพันธ์ ภาษาบาลีประเภทฉันทลักษณ์ที่แต่งครบ ๔ บาท หรือ ๘ วรรค ๑ คาถามี ๔ บาท แต่ละบาทมีจำนวนคำต่างกันไปตามชื่อฉันท์ เช่น อินทรวิเชียรฉันท์แต่ละบาทมี ๑๑ คือ ๔ บาทก็มี ๔๔ คำ ๑ คาถา ของอินทรวิเชียรฉันท์จึงมี ๔๔ คำ ในเวสสันดรชาดกมี ๑,๐๐๐ คาถา จึงเรียกว่า **คาถาพัน** (ดูเรื่องคาถาพัน)

คาถา ในภาษาไทยหมายถึงคำเสกเป่าที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ **คาถาอาคม** ก็เรียก

คาถาพัน

คาถา หมายถึง คำเสกเป่าที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และหมายถึงคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์ในภาษาบาลี กำหนดด้วยคำในแต่ละวรรค ๔ วรรคเป็น ๑ คาถา

คาถาพัน หมายถึง คำประพันธ์ที่เป็นคาถาในความหมายหลังจำนวน ๑,๐๐๐ คาถา คำนี้เป็นชื่อเรียกคำประพันธ์เรื่องมหาเวสสันดรชาดกที่แต่งเป็นฉันท์ภาษาบาลีล้วนๆ จำนวน ๑,๐๐๐ คาถา แต่ละคาถามี ๔ วรรค จึงเท่ากับมี ๔,๐๐๐ วรรค แต่ละวรรคมี ๘ คำ ๑,๐๐๐ คาถาจึงเท่ากับมี ๓๒,๐๐๐ คำ

เรื่องมหาเวสสันดรชาดกนี้ถูกนำมาเทศน์กันมาแต่โบราณ นอกจากเรียกว่าเทศน์มหาชาติเรื่องเวสสันดรแล้ว ยังนิยมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **เทศน์คาถาพัน**

คามวาสี-อรัญวาสี

ตั้งแต่สมัยพุทธกาลมา ได้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายคามวาสีกับฝ่ายอรัญวาสี

คามวาสี คือ พระที่อยู่ในหมู่บ้านหรืออยู่ในตัวเมือง ทำหน้าที่คันถธุระ มุ่งการปริยัติ คือการศึกษาและการบริหารปกครองเป็นหลัก

อรัญวาสี คือ พระที่อยู่ในป่าห่างจากชุมชน ทำหน้าที่วิปัสสนาธุระ มุ่งการปฏิบัติเป็นหลัก นิยมเรียกกันสั้นๆ ว่า **พระป่า**

คำพระ

คำพระ หมายถึง คำที่ใช้กับพระสงฆ์โดยเฉพาะ ถือว่าเป็นคำสุภาพและถูกต้องตามธรรมเนียมที่ใช้มาแต่โบราณ เช่น

กิน, ดื่ม	ใช้ว่า	ฉัน
นอน	ใช้ว่า	จำวัด
อาบน้ำ	ใช้ว่า	สรงน้ำ
โกนหัว	ใช้ว่า	ปลงผม
จดหมาย	ใช้ว่า	ลิขิต
สึก	ใช้ว่า	ลาสิกขา
ให้	ใช้ว่า	ถวาย
เชิญ	ใช้ว่า	นิมนต์ หรือ อาราธนา
ป่วย	ใช้ว่า	อาพาธ
ตาย	ใช้ว่า	มรณภาพ

คิลาน

คิลาน (อ่านว่า คิ-ลา-นะ) แปลว่า คนเจ็บ, คนป่วย, คนไข้ ปกตินิยมใช้บรรยายกับคำอื่นที่เกี่ยวกับคนป่วยคนไข้โดยเฉพาะก็คือใช้กับภิกษุไข้ เช่น

- **คิลานปัจจัย** คือปัจจัยสำหรับภิกษุไข้ ได้แก่ยารักษาโรค
- **คิลานภัต** คืออาหารที่จัดถวายภิกษุไข้โดยเฉพาะ
- **คิลานเภสัช** คือยาสำหรับภิกษุไข้, ยารักษาโรค
- **คิลานศาลา** คือเรือนพักภิกษุไข้, ที่พยาบาลภิกษุไข้, โรงพยาบาล
- **คิลานุปฐาก** คือผู้ปฏิบัติดูแลภิกษุไข้
- **คิลานุปฐากภัต** คืออาหารที่จัดถวายภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติดูแลภิกษุไข้โดยเฉพาะ

คิลานปัจจัย

คิลานปัจจัย (อ่านว่า คิลานะ-) แปลว่า ปัจจัยสำหรับภิกษุไข้, วัตถุเป็นเครื่อง อาศัยของภิกษุไข้

คิลานปัจจัย ได้แก่ยารักษาโรค เรียกว่า **คิลานเภสัช** ก็มี วัตถุหรืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยในการรักษาโรคและเป็นอุปการะแก่ภิกษุไข้ เช่น หม้อต้มยา กาต้มน้ำ หินบดยา ผ้าปิดฝี นับเป็นคิลานปัจจัยทั้งสิ้น

คิลานปัจจัย หรือ **คิลานเภสัช** เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในปัจจัย ๔ หรือจตุปัจจัย อันเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับดำรงชีวิตอยู่ของพระภิกษุสามเณร (ดูเรื่องจตุปัจจัย)

คืบพระสุคต

คืบพระสุคต เป็นภาษาพระวินัย เป็นชื่อมาตราวัด มีปรากฏหลายแห่งในพระวินัย เช่น ความสูงของพระพุทธเจ้า ความสูงของเตียง ขนาดจีวร เป็นต้น

คืบพระสุคต สันนิษฐานว่าเดิมคงทรงกำหนดด้วยนิ้วพระหัตถ์ของพระองค์โดยประมาณและเทียบกับนิ้วช่างไม้ในสมัยนั้น จึงมีข้อสันนิษฐานกันมากมาย เช่น ๑ คืบพระสุคตเท่ากับ ๓ คืบของคนปานกลางสมัยนั้น หรือเท่ากับ ๑ ศอกคืบช่างไม้ ดูจะสูงและยาวเกินความจริง จึงไม่เป็นที่ยอมรับ

คืบพระสุคต ในปัจจุบันได้ข้อยุติว่าให้ถือตามมาตราวัดเป็นเมตร คือ ๑ คืบพระสุคตเท่ากับ ๒๕ เซนติเมตร ๒ คืบพระสุคตเท่ากับ ๕๐ เซนติเมตร หรือ ๑ ศอกช่างไม้ ดังนั้น ๑ เมตรจึงเท่ากับ ๔ คืบพระสุคต หรือ ๒ ศอกช่างไม้ มตินี้เป็นที่ยอมรับกัน

คุณูปการ

คุณูปการ หมายถึงอุดหนุนให้ทำความดี, มีอุปการคุณ, มีบุญคุณด้วยการจุนเจือ

คุณูปการ ใช้เรียกคุณความดีที่ตนปฏิบัติหรือบุคคล สถานที่ เหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่อุดหนุน สนับสนุน ส่งเสริมให้ตนทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งสำเร็จตามที่ปรารถนา หรือได้รับผลประโยชน์ได้รับความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น คุณความดี บุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ ชื่อว่า **มีคุณูปการ**ต่อตน

คุณูปการ ใช้ได้ทั้งกับบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ และคุณธรรม เช่น

"อาจารย์มีคุณูปการต่อผมมาก ทำให้ผมเป็นผู้เป็นคนขึ้นมาได้ถึงทุกวันนี้"

"สติสัมปชัญญะมีคุณูปการมาก เพราะช่วยให้คนเราไม่หลงลืมเผลอไผลในทุกเรื่อง"

"โรงเรียนและวัดต่างก็มีคุณูปการในการสร้างคน อบรมคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ได้"

คู่สวด

คู่สวด เป็นคำเรียกพระภิกษุ ๒ รูปผู้ทำหน้าที่สวดประกาศในท่ามกลางสงฆ์เวลาทำสังฆกรรมอุปสมบท เพื่อให้สงฆ์ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับผู้บวชและถามมติสงฆ์ว่าจะยอมรับผู้บวชให้เป็นภิกษุหรือไม่เรียกว่า **พระคู่สวด** หรือ **พระกรรมวาจา** (ดูเรื่องกรรมวาจาจารย์)

การสวดกรรมวาจาในการทำสังฆกรรมทุกอย่างนั้น พระคู่สวดจะต้องสวดด้วยเสียงดังชัดถ้อยชัดคำ วรรคตอนถูกต้อง ไม่ตกหล่น ถ้าสวดไม่ชัดไม่ถูกต้อง และตกหล่น เรียกว่าอักขรวิบัติ หรือ กรรมวาจาวิบัติ สังฆกรรมนั้นใช้ไม่ได้ ต้องทำใหม่

คู้บัลลังก์

คู้บัลลังก์ คือ ขัดสมาธิ เป็นคำเรียกการนั่งคู้เข่าทั้งสองให้แบะลงที่พื้น โดยยกเท้าข้างหนึ่งมาทับอีกข้างหนึ่ง (ดูเรื่องขัดสมาธิ)

คู้บัลลังก์ เป็นอิริยาบถที่นิยมทำในเวลาบำเพ็ญกรรมฐานและในเวลาพักผ่อน ดังตัวอย่าง

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าก็ตาม.....นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติบ่ายหน้าสู่กรรมฐาน"

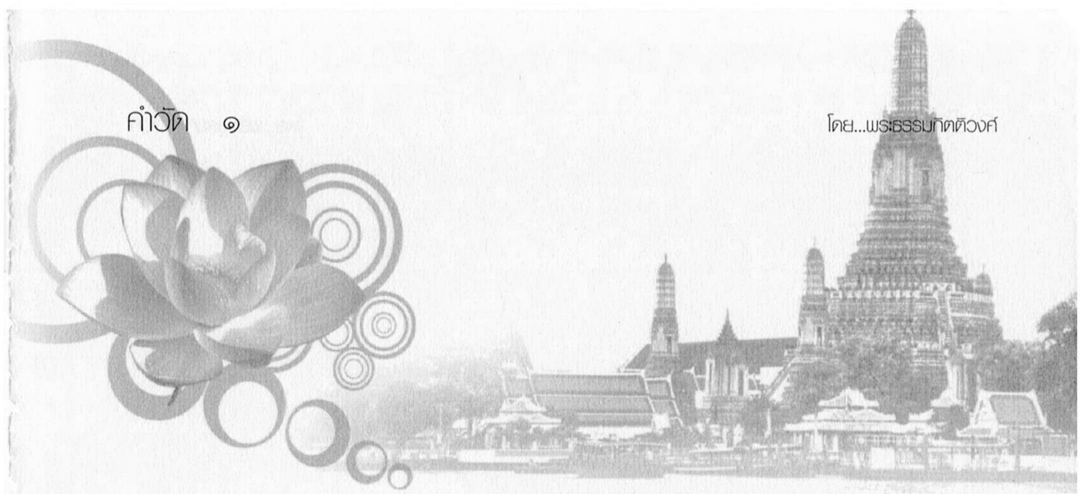
"สมัยใดภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจออกจากที่เร้นในเวลาเย็น นั่งที่เงาวิหารด้านหลัง คู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า สมัยนั้นเป็นสมัยที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ"

เครื่องทองน้อย

เครื่องทองน้อย คือ เครื่องบูชาชนิดหนึ่ง สำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงใช้บูชาเฉพาะวัตถุ เช่น พระบรมอัฐิเป็นต้น ประกอบด้วยเชิงเทียน ๑ เชิง เชิงธูป ๑ เชิง กรวยปักดอกไม้ ๓ กรวย ตั้งในพานทองลงยาราชาวดี

เครื่องทองน้อย ในปัจจุบันนิยมทำเลียนแบบในวัง โดยถือว่าเป็นของสูงและมีความสำคัญจึงนิยมทำด้วยวัสดุต่างชนิด เช่นทองเหลือง ทองลงยา แก้วเจียระไน

เครื่องทองน้อย นิยมใช้เฉพาะในงานอวมงคลคือในงานที่เกี่ยวกับคนตาย เช่น ในงานสวดพระอภิธรรมศพ ในงานทำบุญอัฐิ ในงานทำบุญครบรอบวันตาย เป็นต้น

เครื่องราง ของขลัง

เครื่องราง คือ ของที่นับถือว่าป้องกันอันตราย ยิงไม่ออก ฟันไม่เข้า เช่น ตะกรุด ผ้ายันต์ เหล็กไหล แม้พระเครื่องก็ถือกันว่าเป็นเครื่องราง โดยเรียกว่า **พระเครื่องราง** (ดูเรื่องพระเครื่อง)

ของขลัง คือ ของที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ มีพลัง หรืออำนาจที่อาจบันดาลให้เป็นไป หรืออาจบันดาลสิ่งที่ต้องประสงค์สำเร็จได้

สองคำนี้มักนิยมใช้คู่กันเป็น **เครื่องรางของขลัง**

เครื่องรางของขลัง ปกติเป็นเรื่องนอกคำสอนของพระพุทธศาสนา ถูกจัดอยู่ในประเภทไสยศาสตร์มากกว่า แต่เป็นที่นิยมกันมาแต่โบราณด้วยเห็นว่าพลังหรืออำนาจนั้นมาจากพุทธคุณ

โคจร-อโคจร

โคจร หมายถึงสถานที่ภิกษุเข้าไปได้โดยไม่เสียหายและไม่ผิดพระวินัย ถ้าเป็นหมู่บ้าน หรือสถานที่ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตเรียกพิเศษว่า **โคจรคาม**

อโคจร หมายถึง สถานที่ภิกษุไม่พึงเข้าไป แม้จะเข้าไปเพื่อบิณฑบาตก็ตาม เพราะเป็นสถานที่ไม่เหมาะสมแก่นักบวช ซึ่งเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น เช่น ร้านขายสุรา ที่อยู่ของหญิงขายบริการ ที่อยู่ของแม่หม้าย บ่อนการพนัน เป็นต้น

สถานที่ใดเสี่ยงต่อความเสียหาย ไม่เหมาะที่พระภิกษุจะเข้าไป เป็นที่ล่อแหลม ต่อการตำหนิติเตียนและโพนทนาของชาวบ้าน ล้วนเป็นอโคจรทั้งสิ้น

โคดม

โคดม เป็นชื่อโคตรหรือวงศ์ตระกูลของพระพุทธเจ้าคือโคตมโคตร ซึ่งเป็นวงศ์ตระกูลของกษัตริย์กรุงกบิลพัสดุ์ นัยว่า สืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **อาทิตยโคตร**

โคดม ย่อมาจากคำว่า **โคตมโคตร**

โคดม เป็นคำที่ประชาชนในยุคนั้นเรียกพระพุทธเจ้าตามชื่อวงศ์ตระกูล คำเต็มว่า **พระโคดม** หรือ **พระสมณโคดม** ซึ่งหมายถึงพระสมณะที่เป็นเชื้อสายของกษัตริย์โคตมโคตร

โคตรภู โคตรภูสงฆ์

โคตรภู แปลว่า *ครอบงำโคตรคือปุถุชนบ้าง ครอบงำโคตรคือโลกุตระบ้าง*

โคตรภู หมายถึงบุคคลผู้ตั้งอยู่ในญาณซึ่งเป็นลำดับอริยมรรค คืออยู่ในระหว่างที่จะพ้นจากความเป็นปุถุชนเข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล

เรียกปัญญาที่อยู่ในลำดับมรรค คืออยู่ในระหว่างมรรคกับผลว่า **โคตรภูญาณ**

เรียกพระสงฆ์ที่ไม่เคร่งครัดในศาสนาปฏิบัติผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัยเป็นอย่างมาก ปฏิบัติเหมือนไม่ใช่พระสงฆ์ แต่ยังถือว่าตัวเป็นพระสงฆ์อยู่ว่า **โคตรภูสงฆ์**

โคตรภูสงฆ์ นัยว่าจะมีปรากฏเมื่อจวนจะสิ้นศาสนา ในตอนนั้นพระสงฆ์จะอยู่ในภาวะที่ว่า *"มีผ้าเหลืองน้อยห้อยคอก็พอรู้ว่าเป็นพระสงฆ์"*

ฆราวาส

ฆราวาส นัยแรกแปลว่า การอยู่ครองเรือน, การอยู่ในเรือน, การเป็นอยู่แบบชาวบ้าน เช่น

"ฆราวาสเป็นที่คับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง..."

ฆราวาส นัยที่สองแปลว่า ผู้ครองเรือน, ผู้อยู่ในเรือน ได้แก่ชาวบ้านทั่วไปที่มิใช่นักบวช เป็นคำที่มีความหมายเดียวกับคำว่า **คฤหัสถ์** (ดูเรื่องคฤหัสถ์) เช่น

"ฆราวาสธรรมเป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือนจะพึงประพฤติปฏิบัติ"

"เมื่อเรายังเป็นฆราวาสอยู่ ได้ตกแต่งร่างกาย นุ่งห่ม เสื้อผ้าอันงาม ทัดทรงดอกไม้ ลูบไล้ด้วยจุรณจันทน์..."

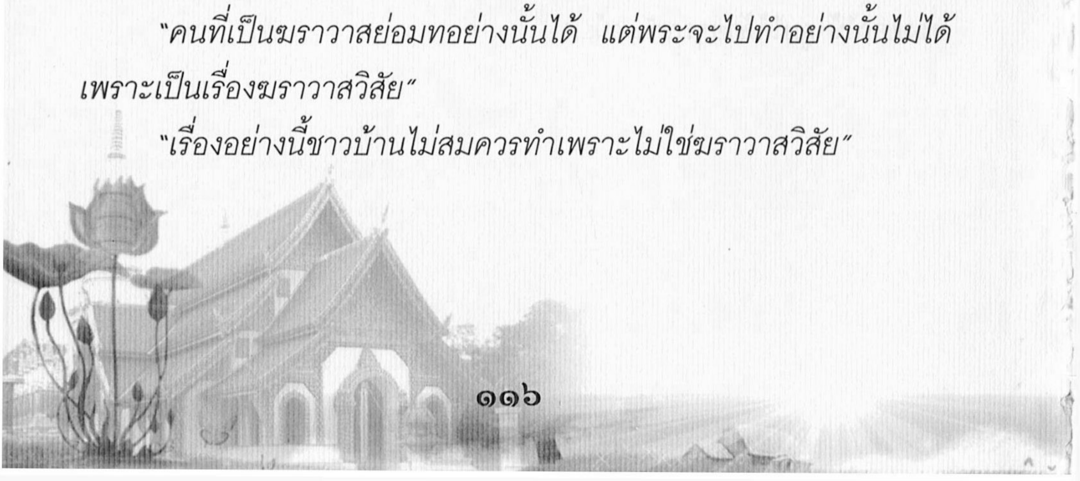
ฆราวาสวิสัย

ฆราวาสวิสัย คือ วิสัยของฆราวาส, ลักษณะที่เป็นอยู่ของชาวบ้าน, เรื่องของชาวบ้าน

ฆราวาสวิสัย คือการกระทำต่าง ๆ ที่ชาวบ้านทำกันเป็นปกติโดยทั่วไป ได้แก่การเสพกาม การเล่นสนุกสนานเฮฮา การประดับตกแต่งร่างกายให้สวยงาม การเที่ยวเตร่ การประกอบอาชีพเป็นต้น เมื่อฆราวาสกระทำอย่างนี้ชื่อว่า **ฆราวาสวิสัย** นิยมใช้เปรียบเทียบการกระทำระหว่างฆราวาสกับพระ เช่นพูดว่า

"คนที่เป็นฆราวาสย่อมทอย่างนั้นได้ แต่พระจะไปทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องฆราวาสวิสัย"

"เรื่องอย่างนี้ชาวบ้านไม่สมควรทำเพราะไม่ใช่ฆราวาสวิสัย"

จงกรม

จงกรม หมายถึงการเดินไปมาในที่ที่กำหนดไว้ มิใช่แปลว่าเดินเป็นวงกลม

จงกรม คือ การเดินไปมาอย่างช้า ๆ โดยมีสติกำหนดอยู่ที่เท้าทั้งสองข้างเช่นเมื่อก้าวเท้าขวาก็กำหนดรู้ว่ากำลังก้าวเท้าขวา เมื่อก้าวเท้าซ้ายก็กำหนดรู้ว่ากำลังก้าวเท้าซ้าย จะว่าบริกรรมในขณะนั้นด้วยก็ได้ จะเดินไปแล้วกลับในทางเดียวกันหรือเดินเป็นวงกลมก็ได้ แล้วแต่สถานที่จะอำนวย

จงกรม เป็นอุบายวิธีบริหารกายคือทำให้กายผ่อนคลายช่วยย่อยอาหาร บริหารจิต คือทำให้จิตคลายเครียด **บริหารสติ** คือ ทำให้สติตั้งมั่นอยู่กับอารมณ์ไม่สั่นไหว เป็นการปฏิบัติกรรมฐานอย่างหนึ่งที่นิยมปฏิบัติกันทั่วไป

จตุปัจจัย

จตุปัจจัย แปลว่า ปัจจัย ๔, เครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ อย่าง

จตุปัจจัย หมายถึงสิ่งของสำหรับใช้สอยที่จำเป็นสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งพระภิกษุสามเณรต้องอาศัยเป็นอยู่ มี ๔ อย่าง (ดูเรื่องปัจจัย)

จตุปัจจัย ได้แก่

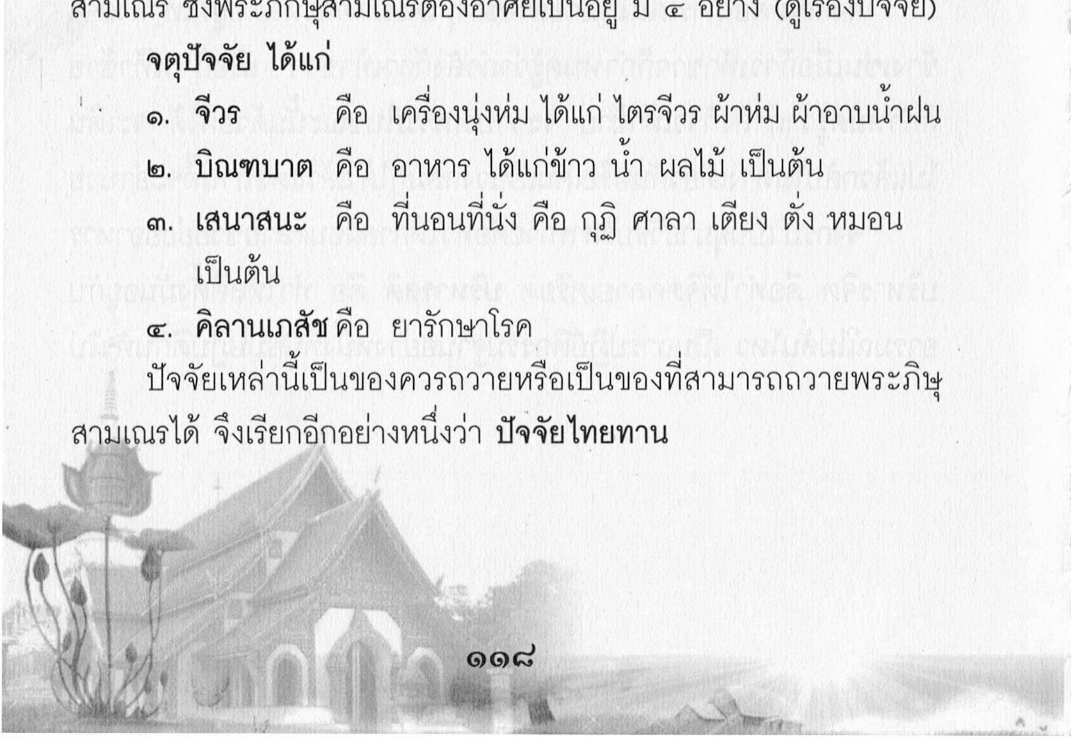
๑. **จีวร** คือ เครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ไตรจีวร ผ้าห่ม ผ้าอาบน้ำฝน

๒. **บิณฑบาต** คือ อาหาร ได้แก่ข้าว น้ำ ผลไม้ เป็นต้น

๓. **เสนาสนะ** คือ ที่นอนที่นั่ง คือ กุฏิ ศาลา เตียง ตั่ง หมอน เป็นต้น

๔. **คิลานเภสัช** คือ ยารักษาโรค

ปัจจัยเหล่านี้เป็นของควรถวายหรือเป็นของที่สามารถถวายพระภิษุสามเณรได้ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ปัจจัยไทยทาน**

จตุรพิธพรชัย

จตุรพิธพรชัย คือ พรที่จะทำให้เกิดความสวัสดีมีชัย ๔ ประการ เป็นพรที่พระสงฆ์ให้แก่ชาวบ้านเป็นปกติหลังจากทำบุญแล้ว พร ๔ ประการนี้ คือ

๑. **อายุ** คือ ให้มีอายุยืน มีชีวิตที่ดี

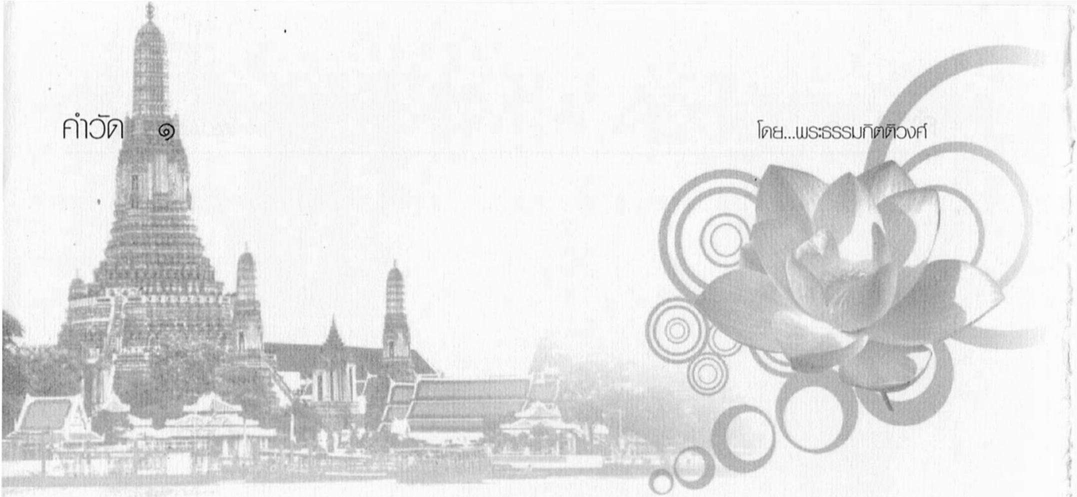
๒. **วรรณะ** คือ ให้มีความสวยงาม มีชื่อเสียงเกียรติยศ

๓. **สุขะ** คือ ให้มีความสุขกายสบายใจมีความสะดวก

๔. **พละ** คือ ให้มีกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ มีพวกพ้องบริวาร

พร ๔ ประการนี้เป็นพรที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ จึงถือว่าศักดิ์สิทธิ์ แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตัดต่อเพิ่มเติม พระสงฆ์ใช้มาเป็นพันปีแล้ว

โดย...พระธรรมกิตติวงศ์

จบทาน

จบทาน หมายถึงการยกประคองสิ่งของที่จะถวายพระขึ้นเสมอศีรษะก่อนที่จะถวาย

จบทาน เป็นธรรมเนียมปฏิบัติโบราณเป็นการแสดงความเคารพทาน และตั้งใจอธิษฐานหรือตั้งใจอุทิศส่วนกุศล เป็นการปฏิบัติตามหลักที่ว่า ก่อนให้ก็ตั้งใจ กำลังให้ก็ตั้งใจ หลังจากให้แล้วก็ตั้งใจ คือ มีจิตใจงดงาม รักษาศรัทธาไว้ได้ตลอดเวลา ทานที่ให้จึงจะมีผลอานิสงส์สมบูรณ์

คำจบทานที่นิยมว่ากันคือ ***"สุทินนัง วตะ เม ทานัง อาสวักขยาวหัง โหตุ"***

หมายความว่า *"ทานที่ข้าพเจ้าถวายดีแล้วนี้ ขอจงกำจัดอาสวกิเลสให้สิ้นไป"*

จริต

จริต (อ่านว่า จะหริด) แปลว่า ความประพฤติ คือกิริยาอาการที่แสดงออกมาให้เห็น มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า **จริย จริยา** หรือ **จรรยา**

จริต ในคำไทยทั่วไปจะใช้หมายถึงกิริยาอาการที่ไม่ดี เช่น เสียจริต วิกลจริต ดัดจริต จริตจะก้าน

จริต ในคำวัดหมายถึงความประพฤติ, พื้นเพนิสัยใจคอ มี ๖ อย่าง คือ ๑) **ราคจริต** หนักไปในทางรักสวยรักงาม ๒) **โทสจริต** หนักไปในทางเจ้าอารมณ์ ๓) **โมหจริต** หนักไปในทางงมงาย หูเบา เชื่อง่าย ๔) **สัทธาจริต** หนักไปในทางเชื่อถือจริงใจ ๕) **พุทธิจริต** หนักไปในทางใช้ปัญญา ๖) **วิตกจริต** หนักไปในทางวิตกฟุ้งซ่าน

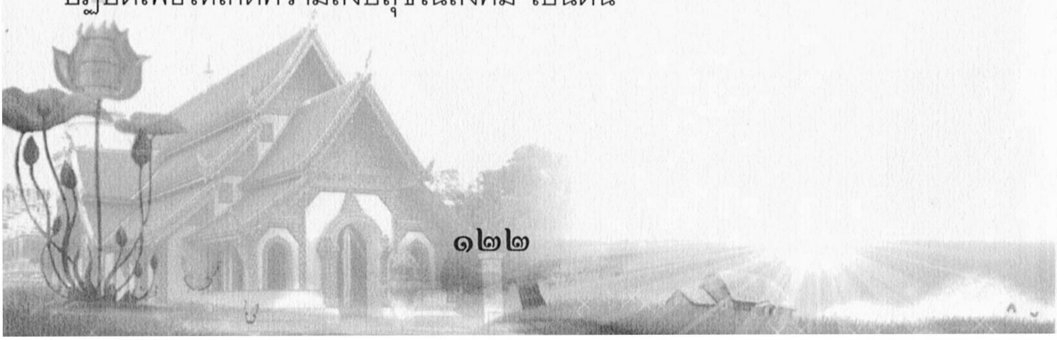

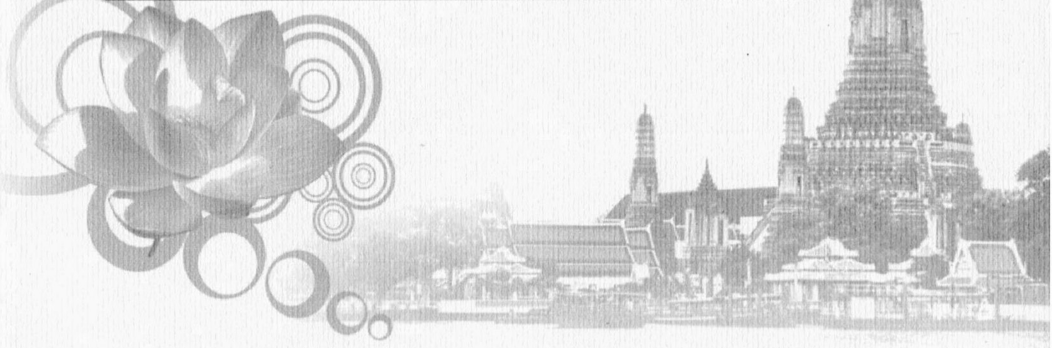
จริยธรรม

จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ระเบียบที่ควรประพฤติปฏิบัติ, แบบแผนที่ดีงามสำหรับจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อยดีงาม

จริยธรรม หมายถึง ศีลธรรม กฎศีลธรรม และธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับความประพฤติอันดีงามของสังคมเป็นข้อที่ถูกกำหนดกันไว้เป็นแนวหรือเป็นกรอบปฏิบัติสำหรับคนในสังคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เกิดความร่มเย็นเป็นสุข และเกิดความอบอุ่นความสบายใจไม่หวาดกลัว

จริยธรรม ได้แก่ เบญจศีล เช่น ไม่ฆ่ากัน ไม่เบียดเบียนกัน เบญจธรรม เช่นมีเมตตากรุณาต่อกัน ประกอบอาชีพในทางสุจริต ตลอดถึงสุจริตธรรม มารยาทสังคม และระเบียบสังคมที่กำหนดกันไว้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม เป็นต้น

จริยาวัตร

จริยาวัตร แปลว่า หน้าที่ที่พึงประพฤติ, ความประพฤติและกิจที่พึงกระทำ

จริยาวัตร หมายถึงความประพฤติ กิริยามารยาท ท่วงทีวาจาที่งดงาม การวางตัวที่เหมาะสม น่าเลื่อมใสศรัทธา กล่าวคือความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจรณะนั่นเอง (ดูเรื่องจรณะ)

จริยาวัตร ปกติใช้ในการยกย่องชมเชยพระสงฆ์ แสดงถึงความเป็นผู้น่าศรัทธาเลื่อมใสเช่นกล่าวว่า

"พระคุณเจ้ารูปนั้นมีจริยาวัตรงดงาม ได้ทำบุญกับท่านแล้วปลื้มใจไม่หาย"

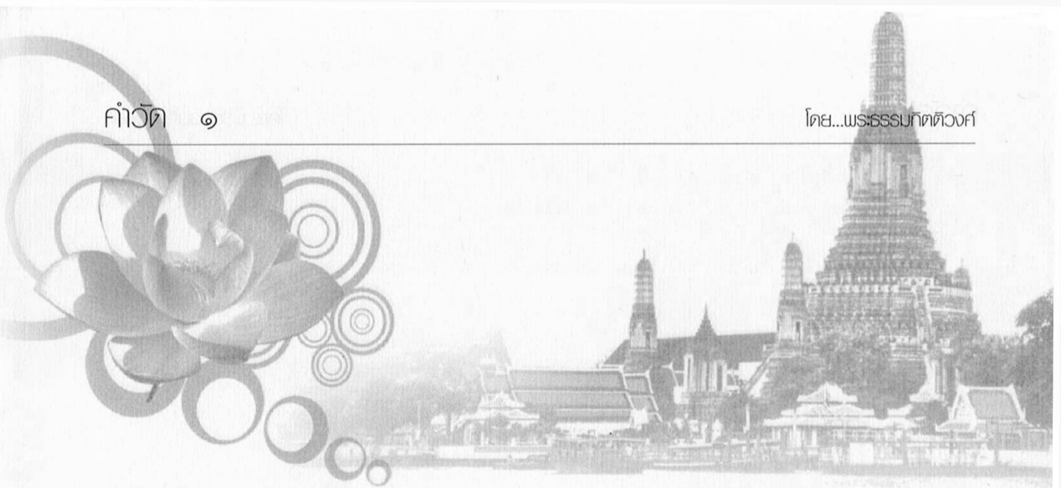

จองกฐิน

จองกฐิน หมายถึงการแสดงความจำนงไว้กับวัดว่าจะนำกฐินมาทอดถวายแก่สงฆ์ที่จำพรรษาในวัดนั้น

จองกฐิน เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันทั่วไป ผู้ที่ต้องการจะทอดกฐินวัดใดจะต้องไปจองหรือไปแจ้งความจำนงไว้กับวัดนั้นก่อน เพื่อความแน่นอนและป้องกันการจองกฐินซ้ำซ้อน การจองกฐินนิยมจองก่อนเข้าพรรษาหรือหลังจากเข้าพรรษาแล้วไม่นาน ที่จองกันข้ามปีก็มี แต่ถ้าไม่มีการจองเลยจนออกพรรษาเรียกว่า **กฐินตกค้าง** (ดูเรื่องกฐินตกค้าง)

จองกฐินนิยมทำเป็นหนังสือระบุวันเวลาที่จะทอดและรายละเอียดอื่นๆ เมื่อวัดรับจองแล้วจะประกาศให้พระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านได้ทราบ เพื่อให้รู้ว่าปีนี้ใครเป็นเจ้าภาพกฐิน และเมื่อวัดรับจองกฐินของผู้ใดแล้วจะไม่รับจองของผู้อื่นอีก

จังหัน

จังหัน หมายถึงข้าว, อาหาร, ของขบเคี้ยวเป็นคำโบราณที่ใช้กับพระสงฆ์

คำว่า **จังหัน** หมายถึงอาหารทั้งคาวหวาน ผลไม้ และของขบฉันทุกชนิดที่จัดไว้สำหรับพระสงฆ์โดยเฉพาะ เช่นใช้ว่า

"พระท่านกำลัง**ฉันจังหัน**อยู่"

ฉันจังหัน ก็คือรับประทานอาหารนั่นเอง

จังหัน ในปัจจุบันไม่นิยมใช้กันแล้ว แต่ใช้คำว่า **"ภัตตาหาร"** แทน เช่น

"ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายภัตตาหารกับของที่เป็นบริวารทั้งหลายเหล่านี้แด่พระสงฆ์"

ความจริง คำว่า **จังหัน** เป็นคำที่แปลความหมายมาจากคำว่า **ภัต** หรือ ภัตตาหาร นั่นเอง

จับใส่พระโอษฐ์

จับใส่พระโอษฐ์ ในคำวัดใช้หมายถึงการอ้างว่าคำหรือข้อความอันนั้นอันนี้เป็นพระพุทธพจน์คือพระพุทธเจ้าตรัสไว้ ทั้งที่ความจริงมิใช่เป็นพระพุทธพจน์

จับใส่พระโอษฐ์ เป็นการอ้างถึงพระพุทธเจ้าจะโดยจงใจหรือโดยเข้าใจผิดก็ตาม เพื่อให้คำพูดหรือข้อเขียนของตนหนักแน่นน่าเชื่อถือ หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใดก็ตาม ล้วนเป็นการยัดเยียดให้เป็นพระพุทธพจน์ทั้งสิ้น และเป็นการตู่พุทธพจน์อย่างหนึ่ง (ดูเรื่องตู่พุทธพจน์)

จับใส่พระโอษฐ์ เป็นการที่ไม่เหมาะไม่ควรบัณฑิตไม่ทำกัน เพราะทำให้เกิดความเสียหาย และความเข้าใจผิดต่อพระพุทธองค์และการพระศาสนาได้

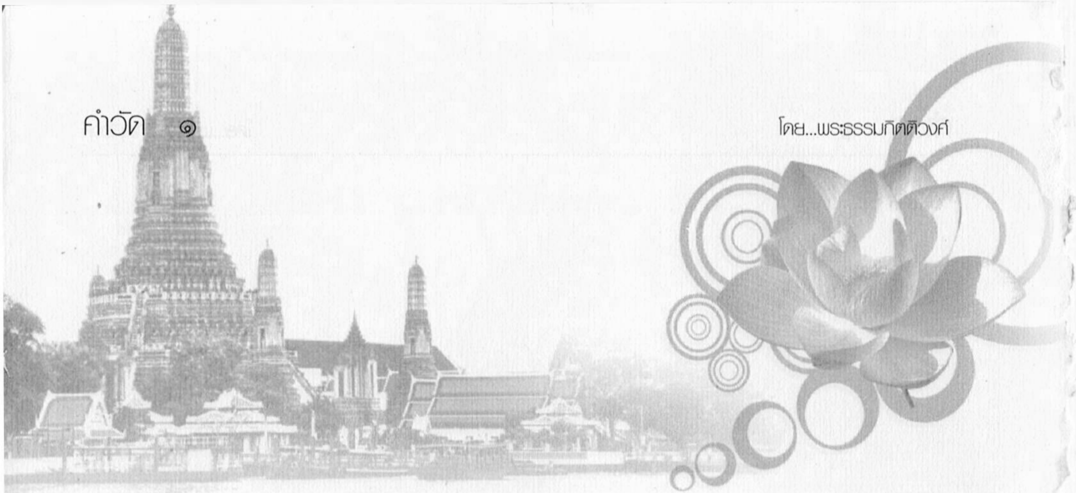
จันทรคติ

จันทรคติ หมายถึงการเดินทางของดวงจันทร์, การโคจรของดวงจันทร์

จันทรคติ ทั่วไปใช้เรียกวิธีนับวันและเดือนโดยถือเอาการโคจรรอบโลกของดวงจันทร์เป็นหลัก คือนับวันเป็นขึ้นแรม แบ่งเป็นข้างขึ้น ๑๕ วัน ข้างแรม ๑๕ วัน (ในเดือนขาดจะมี ๑๔ วัน) โดยเรียกว่า **ขึ้น ๑ ค่ำ ขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ** เป็นต้น และนับเดือนเป็น ๑๒ เดือน โดยเริ่มแต่เดือนอ้าย (เดือน ๑) เดือนยี่ (เดือน ๒) เดือน ๓ เดือน ๔ ไปตามลำดับจนถึงเดือน ๑๒ นับอย่างนี้เรียกว่า นับวันนับเดือนตามจันทรคติ

จันทรคติ ใช้คู่กับคำว่า **สุริยคติ** ซึ่งเป็นวิธีนับวันเดือนโดยถือการโคจรของดวงอาทิตย์เป็นหลัก ซึ่งเป็นวิธีนับแบบสากล เช่น วันที่ ๑ เดือนมกราคม เป็นต้น

จันทรคติ ใช้เป็นวิธีนับวันเดือนในวงพระพุทธศาสนาและตามธรรมเนียมไทยเดิม

จาตุมหาราชิกา

จาตุมหาราชิกา (อ่านว่า จา-ตุ-มะ-หา) เป็นชื่อสวรรค์ชั้นที่ ๑ ในจำนวนสวรรค์ ๖ ชั้น (ดูเรื่องสวรรค์) เรียกสั้นๆ ว่า **ชั้นจาตุม** ก็มี

จาตุมหาราชิกา แปลว่า แดนเป็นที่อยู่ของท่าวมหาราชทั้งสี่, อาณาจักรของท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ คือดินแดนที่จอมเทพ ๔ องค์ผู้รักษาคุ้มครองโลกใน ๔ ทิศ ซึ่งเรียกว่า **ท้าวโลกบาล ท้าวจตุโลกบาล** หรือ **ท้าวจาตุมหาราช** ปกครองอยู่องค์ละทิศ (ดูเรื่องโลกบาล)

ท้าวจาตุมหาราช ๔ คือ

๑. **ท้าวธตรฐ** รักษาโลกด้านทิศตะวันออก

๒. **ท้าววิรุฬหก** รักษาโลกด้านทิศใต้

๓. **ท้าววิรูปักษ์** รักษาโลกด้านทิศตะวันตก

๔. **ท้าวกุเวร** รักษาโลกด้านทิศเหนือ

จาตุรงคสันนิบาต

จาตุรงคสันนิบาต แปลลว่า การประชุมพร้อมกันแห่งองค์สี่

จาตุรงคสันนิบาต หมายถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ๔ อย่างในวันเดียวกัน คือ เกิดในสมัยพุทธกาลในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ซึ่งต่อมาถือกันว่าเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วันมาฆบูชา (ดูเรื่องมาฆบูชา) เหตุการณ์ ๔ อย่างคือ

๑. พระอรหันต์สาวก ๑,๒๕๐ รูปมาประชุมพร้อมกัน

๒. ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือ ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธเจ้า

๓ ท่านเหล่านั้นมาประชุมพร้อมกันโดยมิได้มีการนัดหมาย

๔. วันที่ประชุมเป็นวันเพ็ญกลางเดือนมาฆะหรือเดือน ๓
(จากศาสนพิธีเล่ม ๑ กรมการศาสนา)

จำพรรษา

จำพรรษา หมายถึง อยู่ประจำในวัดตลอด ๓ เดือนในฤดูฝนของพระสงฆ์

จำพรรษา เป็นเรื่องของพระวินัย กำหนดให้ภิกษุต้องอยู่จำพรรษาเมื่อถึงฤดูฝน มี ๒ ระยะ คือระยะแรกเริ่มเข้าพรรษาตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เรียกว่า**เข้าปุริมพรรษา** ไปออกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ระยะที่ ๒ เริ่มเข้าตั้งแต่ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ เรียกว่า **เข้าปัจฉิมพรรษา** ไปออกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปกติทั่วไปนิยมเข้าปุริมพรรษา

จำพรรษา เป็นการอธิษฐานจิตตั้งใจของภิกษุว่าจะอยู่ประจำที่ในวัดนี้ตลอด ๓ เดือน จะไม่ไปค้างคืนที่อื่น แต่พระวินัยมีข้อยกเว้นให้คือไปค้างคืนที่อื่นได้เมื่อมีเหตุจำเป็น แต่ต้องไปไม่เกิน ๗ วัน เรียกว่า **สัตตาหกรณียะ** เช่น ไปเพื่อดูแลปรนนิบัติโยมบิดามารดาซึ่งเจ็บป่วย เป็นต้น

พระธรรมกิตติวงศ์
(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต)
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

คำวัด ๑ ราคา ๑๐๐ บาท

ISBN 978-616-7159-00-3

ธนบรรณ ปิ่นเกล้า จัดจำหน่าย

คำวัด ๑

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)